

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Diplomová práce

2017

Drahomíra Lujcová

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Drahomíra Lujcová

**Subkultura extrémní pravice
ve Svobodném státě Sasko**

Diplomová práce

Praha 2017

Autor práce: **Bc. Drahomíra Lujcová**

Vedoucí práce: **PhDr. David Emler, Ph.D.**

Rok obhajoby: **2017**

Bibliografický záznam

LUJCOVÁ, Drahomíra. *Subkultura extrémní pravice ve Svobodném státě Sasko*. Praha, 2017. 83 s. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií. Katedra německých a rakouských studií. Vedoucí diplomové práce PhDr. David Emler, Ph.D.

Abstrakt

Předložená diplomová práce se zabývá subkulturou krajní pravice ve Svobodném státě Sasko v období vymezeném roky 1990–2013 a zachycuje zde její vývojové tendence. Téma je pojednáno v multidisciplinárním kontextu, práce vysvětluje důvod socializace do subkultury a její sociální význam pro jednotlivce a text analyzuje tento fenomén také na ideologické úrovni. Práce také využívá politologické roviny, vymezuje pojem pravicového extremismu a ukazuje jeho projevy ve vybrané spolkové zemi. Na právní úrovni je rozvedena reakce státu ve formě legislativních a represivních opatření. V kontextu občanského vzdělávání jsou prezentovány instituce a aktéři, kteří v Sasku na tomto poli působí s cílem eliminovat pravicový extremismus ve společnosti. Text rovněž definuje, jak velké nebezpečí subkultura ve společnosti představuje. Vláda se snaží s pravicovým extremismem vypořádat, i když se žádná politická strana nedostává přímo do parlamentu. Jde především o hrozbu společenskou spočívající v páchání trestné činnosti, schopnosti mobilizace a tvoření chybných ideologických přesvědčení. Stát chce primárně svoje občany chránit před kriminální činností, vzdělávat je a rozvíjet demokratické uvědomění, přičemž systém občanského vzdělávání Spolkové republiky Německo je celosvětově považován za vzor, jelikož se obor po druhé světové válce stal díky specifickému vnímání pravicového extremismu součástí německé identity.

Abstract

This diploma thesis deals with the far-right subculture in the Free State of Saxony from 1990 to 2013 and describes its developmental tendencies. The topic is dealt with in a multidisciplinary context, the thesis explains the reason for socialisation into the subculture and its social significance for the individual. The text analyses this

phenomenon at the social and ideological level. The thesis also uses the political dimension. It defines the concept of the right-wing extremism and shows its manifestations in Saxony. At the legal level, state responses are dealt with in the form of legislative and repressive measures. In the context of civic education, the thesis presents the institutions which try to eliminate right-wing extremism in the society. The text draws conclusions on how great the danger of the subculture actually is in the society. At the state and federal level, the government is struggling with right-wing extremism, even if its threat does not come from the parliaments directly. In particular, it is a social threat consisting of committing crimes, ability to mobilise, and creating faulty ideologies. The state mainly wants to protect its citizens from criminal activities, to educate them, and to develop democratic awareness. The system of the civic education of the Federal Republic of Germany is considered to be a model worldwide, since the field of civic education became a part of the German identity due to the specific German perception of right-wing extremism after the World War II.

Klíčová slova

Spolková republika Německo, Svobodný stát Sasko, pravicový extremismus, subkultura, neonacisté, skinheadi, občanské vzdělávání

Keywords

Federal Republic of Germany, Free State of Saxony, Far-right politics, Subculture, Neo-Nazism, Skinheads, Civic Education

Rozsah práce: 146 265 znaků včetně mezer

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 17. 5. 2017

Drahomíra Lujcová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu práce PhDr. Davidu Emlerovi, Ph.D. za podporu, vstřícný přístup a cenné rady, které mě usměrnily k dokončení práce.

Institut mezinárodních studií
Teze diplomové práce

[viz příloha v SIS]

Obsah

OBSAH	1
ÚVOD	2
HYPOTÉZA, CÍL A VÝZKUMNÉ OTÁZKY	5
VYMEZENÍ PŘÍSTUPU A STRUKTURA PRÁCE	6
DEFINICE POJMŮ	8
STAV BĚHÁNÍ A ZHODNOCENÍ ZDROJŮ	10
1. SOCIÁLNÍ A IDEOLOGICKÝ ROZMĚR PRAVICOVĚ EXTREMISTICKÉ SUBKULTURY	14
1.1 SPOLEČENSKÁ PROMĚNA A SUBKULTURA EXTRÉMNÍ PRAVICE PO ZNOVUSJEDNOCENÍ	14
1.2 SKINHEADI NEBO NEONACISTÉ?	16
1.3 MOBILIZAČNÍ POTENCIÁL RADIKÁLŮ A SLOŽENÍ EXTREMISTICKÝCH USKUPENÍ	18
1.4 VLASTNÍ IMAGE SUBKULTURY A JEJÍ IDEOLOGICKÁ ZÁKLADNA	20
1.5 VYMEZOVÁNÍ PRAVICOVĚ EXTREMISTICKÉ SUBKULTURY	24
1.6 VÝVOJ KRAJNÍ PRAVICE V NĚMECKU	26
2. VNĚJŠÍ PROJEVY SUBKULTURY EXTRÉMNÍ PRAVICE VE SVOBODNÉM STÁTĚ SASKO	32
2.1 SASKÁ SPECIFIKA A VÝRAZNÁ REGIONÁLNÍ CENTRA	32
2.2 VÝVOJOVÉ TENDENCE PRAVICOVÉHO EXTREMISMU V SASKU PO ZNOVUSJEDNOCENÍ	34
2.3 SASKÁ NPD A VOLEBNÍ VÝSLEDKY	39
2.4 PROJEKT <i>SCHULHOF</i>	41
2.5 HUDBA JAKO PROSTŘEDEK IDEOLOGIZACE A SASKÉ HUDEBNÍ SKUPINY	42
2.6 LIFESTYLE SUBKULTURY – OBLÉKÁNÍ, SYMBOLY A AKTIVITY NA INTERNETU	45
2.7 SASKÉ „KAMERADSCHAFTY“ A DALŠÍ USKUPENÍ	48
2.8 NÁSILNÉ ČINY S PRAVICOVĚ EXTREMISTICKÝM MOTIVEM V SASKU	51
3. OBČANSKÉ VZDĚLÁVÁNÍ JAKO FORMA POTLAČENÍ PRAVICOVÉHO EXTREMISMU	55
3.1 STÁTNÍ APARÁT PROTI PRAVICOVÉMU EXTREMISMU	56
3.2 MOŽNOSTI OBČANSKÉHO VZDĚLÁVÁNÍ JAKO PREVENCE PROTI PRAVICOVÉMU EXTREMISMU	60
3.3 NĚMECKÝ SYSTÉM OBČANSKÉHO VZDĚLÁVÁNÍ	61
3.4 SPOLKOVÁ A SASKÁ ZEMSKÁ CENTRÁLA PRO OBČANSKÉ VZDĚLÁVÁNÍ	63
3.5 STÁTNÍ A NESTÁTNÍ SPOLEČENSKÉ INSTITUCE OBČANSKÉHO VZDĚLÁVÁNÍ V SASKU	64
ZÁVĚR	68
SUMMARY	72
POUŽITÁ LITERATURA	76

Úvod

Pravicový extremismus je nejednoznačně definovatelný a komplexní fenomén stojící v rozporu s demokratickými hodnotami. Ačkoli od konce druhé světové války uplynulo už víc než sedmdesát let, pořád se setkáváme s asociací Spolkové republiky Německo a Třetí říší. Po druhé světové válce se žádné pravicově extremistické politické straně nepodařilo dostat do Spolkového sněmu, a demokratický systém tak z parlamentu není extremistickými tendencemi přímo ohrožen. Pravicový extremismus je však stále přítomen společensky a je nutno si přiznat, že demokracie není vždy samozřejmostí a politika představuje pro mnohé občany pouhý abstraktní pojem, o který se nemusí zajímat.

Kdo se v současné době zabývá pravicovým extremismem po znovusjednocení Německa v roce 1990, je konfrontován až k zamyšlení možným počtem informací, které zatěžuje sousta emočně nabitého hodnocení.¹ Zákazy politických stran a organizací řeší institucionální stránku problému, který je vzhledem k německé historii vnímán poměrně citlivě a specificky a stojí dlouhodobě v popředí zájmu médií či politologů, který může vést až k jisté dramatizaci či démonizaci tohoto tématu. Jedná se o velmi heterogenní hnutí, které je přítomno hojně i mimo politické strany.

Je však potřeba se tímto tématem zabývat, protože krajní pravice představuje v mnoha ohledech trvalou hrozbu pro občany. Především subkultura extrémní pravice má pomocí hudby nebo volnočasových aktivit schopnost mobilizovat a získávat si sympatizanty, pro které je životní styl v podobě náležitosti k protisystémovému hnutí a protestu vůči autoritám atraktivní.

Nebezpečí pak představuje především páchání násilné a trestné činnosti vůči ostatním lidem, kteří nesdílí společná přesvědčení, jak je řečeno i v jedné z výročních zpráv Spolkového úřadu pro ochranu ústavy (*Bundesamt für Verfassungsschutz*, BfV): „Trotz staatlicher Maßnahmen und weitgehender politisch-gesellschaftlicher Isolation der gewaltorientierten Rechtsextremisten bleibt das Gefährdungsniveau weiter hoch. Dies gilt für die 'Alltagsgewalt' gegen Fremde und politisch Andersdenkende.“² Takové smýšlení spočívá ve vybudování iracionálních představ o

¹ Kowalsky, Wolfgang / Schröder, Wolfgang: *Einleitung: Rechtsextremismus. Begriff, Methode, Analyse*, In: Kowalsky, Wolfgang / Schröder, Wolfgang (Hg.) *Rechtsextremismus. Einführung und Forschungsbilanz* (Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 1994), 7–15.

² Bundesamt für Verfassungsschutz 2014: 46.

nadřazenosti určité skupiny, čímž jsou vytvářeny jednotná ideologická pojmítka, která můžeme vidět celosvětově.

Pravicově extremistická subkultura 21. století na sebe váže mnoho podob, počínaje neonacisty, skinheady, násilnými sympatizanty, až po společensky protestující. Všeobecná mentalita této scény se v jistých ohledech může překrývat s principy politických stran, nachází v ní zalíbení především mladí lidé a tato kultura je podmíněná osobním prostředím a angažovaností. Subkultura je jistým alternativním ztělesněním pravicového extremismu a vyplývá částečně ze svého roztržitého stranického protějšku.

Spolková republika Německo zažila za dobu své existence několik fází pravicově extremistické mobilizace. Situace po znovusjednocení se od předešlých liší v zásadě značným rozšířením jejího sociálního spektra. Vzniká na politických stranách nezávislá, roztržiténá, mladistvými silně reprezentovaná a pravicově smýšlející subkultura, která se svým stylem a formou prezentuje jako určitý typ moderní společnosti.

Kvantitativně představuje subkultura největší část příslušníků extrémní pravice. Přesné rozeznání proudů uvnitř subkultury není vždy možné, nicméně stěžejní bod této scény představují uskupení radikálně smýšlejících mladistvých a páchaní kriminální a násilné činnosti. Existuje mnoho prostorů, kde se tato subkultura projevuje, jedná se o působení hudebních skupin, vydávání periodik či jinou produkci soustředující se na módu a další propagační materiály. V minulosti měly nejvýraznější postavení skupiny skinheadů, kteří jsou v dnešní době aktivní převážně ve sféře hudby. Neonacisté si získávali největší pozornost v devadesátých letech a v Sasku aktuálně zaujímají na této scéně dominantní pozici.

Pravicový extremismus se napříč dějinami stále vyvíjí a přijímá nová témata, která oslovují převážně obyvatele s nižším stupněm vzdělání a se zvýšenou vnímavostí k populismu. V devadesátých letech se pravicový extremismus přizívoval na strachu ze záplavy migrantů a rostoucí xenofobie, využil pocit deziluze po znovusjednocení nebo i nespokojenosti občanů s hospodářskými problémy či reformami pracovního trhu po roce 2000.

Předsudky, stereotypy a představy plné klišé na pozadí transformačního procesu po roce 1990 zapříčinily rostoucí strach ze ztráty vlastní nebo nacionální identity, který

přerostl až v celkovou nespokojenost se společenským vývojem.³ Rozmrzelost vůči novému politickému systému po prvotním pocitu euforie tak dala prostor k reaktivaci radikálních a extremistických pozic, přičemž tyto postoje dále nabývaly na síle především s rostoucím strachem ze záplavy uprchlíků, ztráty zaměstnání, a také s pocitem méněcennosti nových spolkových zemí. Rasismus nebo antisemitismus tak patří mezi společenské problémy, se kterými je třeba se přiměřeně vypořádat pomocí prevence a intervence.

Aktuální je rostoucí euroskepticismus a negativní postoje vůči internacionalizaci, což dokazují volební úspěchy politické strany AfD (*Alternative für Deutschland*) v roce 2014, kdy se dostává do Evropského parlamentu, a dalším velkým tématem je evropská migrační krize. Vzniká nová podoba rasismu, jehož předmětem nenávisti se stává muslim a pracuje s představou hrozící islamizace Evropy. Toto téma výrazně využívá hnutí PEGIDA (*Patriotische Europäer gegen die Islamisierung des Abendlandes*), které vzniklo v roce 2014 v Drážďanech a které inicioval politický aktivista Lutz Bachmann.

Na tomto místě vzniká otázka, jakými formami se tedy v současné době pravicový extremismus nejvíce projevuje a jak proti němu obyvatelé a stát postupují. Projevy tohoto fenoménu se staly zřetelnými především po znovusjednocení, kdy se i Svobodný stát Sasko stává středem pozornosti veřejných debat a začíná být vnímán jako ilustrační příklad pro rozšíření extremistických postojů a chování. NPD (*Nationaldemokratische Partei Deutschlands*) se zde opakovaně dostala do zemského sněmu, Sasko stojí dlouhodobě na předních pozicích v počtu pořádání veřejných akcí nebo koncertů radikálně smýšlejících hudebních skupin, sídlí zde řada extremistických vydavatelství a svoji roli hraje i geografická poloha spolkové země.

Po druhé světové válce nově vzniklá SRN buduje komplexní systém občanského vzdělávání na základě zkušeností se selháním německé demokracie ve třicátých letech. Občanské vzdělávání se v Německu stává neodmyslitelnou součástí demokracie. Tento rozsáhlý institucionální systém je ve světovém měřítku poměrně ojedinělý a podílí se na něm řada státních i nestátních aktérů. Demokratické zásady SRN nepodléhají negativní kritice a německý systém občanského vzdělávání je v tomto diskursu často představován jako vzor, jelikož i upevnění hodnot, které občanské vzdělávání

³ Heiland, Hans-Günter / Lüdemann, Christian (Hg.): *Soziologische Dimensionen des Rechtsextremismus* (Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 1996), 12.

zprostředkovává, se po druhé světové válce stává součástí vybudování nové německé identity.

Pomocí předání základních znalostí o světovém dění a politických souvislostech se občanské vzdělání snaží vést občany k přijetí demokratického zřízení, dodržování lidských práv, odmítání diskriminace a totalitních či autoritativních systémů. Zesílení povědomí o demokratických hodnotách a myšlenka rovnoprávnosti a solidarity pomáhají eliminovat pravicově extremistické tendence ve společnosti. Cílem státu je přitom především chránit své občany před násilnou a trestnou činností, přičemž je důraz kladen na posílení vůle k politické spolupráci a na individuální rozvoj v rámci schopnosti samostatně rozhodovat a vypořádat se s aktuálním společensko-politickým děním. Zprostředkovány jsou v první řadě primární hodnoty, které souvisí s lidskými právy a lidskou důstojností.

Hypotéza, cíl a výzkumné otázky

Práce si klade za cíl odpovědět na otázky: Jak vymezit subkulturu extrémní pravice a co jsou její vlastní identifikační prvky? K jakým výrazným změnám na scéně subkultury ve vymezeném období dochází a z jakých příčin? V čem stát spatřuje subkulturu za problematickou? Jakou roli hraje občanské vzdělávání v rámci vypořádání se s pravicovým extremismem? Jaké jsou hranice projevů pravicového extremismu, při kterých stát začíná zasahovat a jak je lze legislativně definovat?

Text tedy zachycuje vývojové tendence pravicově extremistické subkultury ve Svobodném státě Sasko a seznamuje čtenáře s její ideologií a konkrétními projevy formou radikálních organizací, hudební produkce, magazínů či módních značek v této spolkové zemi. V kontextu občanského vzdělávání se autorka soustředí na aktivity a iniciativy na poli potlačení pravicového extremismu v Sasku a analyzuje jejich obsah a cíle. Text tak poskytuje komplexní obraz o fenoménu subkultury pravicového extremismu jako o určité sociální skupině obyvatel a definuje, jaké nebezpečí tato subkultura pro občany znamená.

Dle zpracovaných údajů lze předpokládat, že scéna subkultury pravicového extremismu podléhá převážně kvalitativním změnám. Mění se složení jejich příslušníků, rozšiřují se možnosti nacházet nové sympatizanty, dochází k širšímu oslovování veřejnosti a propagační materiály jsou stále dostupnější. Subkultura postupně splývá s ostatní společností a scéna extrémní pravice se stává k veřejnosti více přístupnější. Od dobře rozlišitelné struktury radikální pravice dochází k větší homogenitě a spolupráci

mezi stranickým extremismem a příslušníky subkultury. Členové politických stran postupně více přechází do subkultury, klesá význam politických stran na úkor subkultury, a tím ve vymezeném období i kvantitativně klesá či stagnuje celkový počet pravicových extremistů. Přítomnost kriminální a násilné činnosti s extremistickým motivem ve společnosti přetrvává, a pravicový extremismus tak představuje pro občany hrozbu nejen ve formě násilí, ale také v pěstování chybné ideologie a schopnosti mobilizovat. Je proto potřeba vůči extremismu používat preventivní opatření a snažit se jedince od vstupu na tuto scénu odradit pomocí zvyšování povědomí o demokratických hodnotách a lidských právech, které zprostředkovává občanské vzdělávání.

Vymezení přístupu a struktura práce

Práce pojednává o subkultuře extrémní pravice ve Svobodném státě Sasko od znovusjednocení do začátku uprchlické krize ve Spolkové republice Německo a posledních voleb do Spolkového sněmu roku 2013. Z důvodu komplexního uchopení historického vývoje práce časově pokrývá období od roku 1945. Text zkoumá fenomén subkultury radikální pravice na sociální a ideologické úrovni, z pohledu reakce státu formou legislativních opatření a občanského vzdělávání jako možnosti eliminace extremistických společenských tendencí.

Téma je uchopeno v multidisciplinárním kontextu. Je zde zpracován sociální význam subkultury pro jednotlivce a vysvětluje, proč se do ní jedinec socializuje. Vstup do subkultury pravicového extremismu je pojímán jako východisko hledání identity po společenské změně v důsledku znovusjednocení Německa a jako možnost vybudování vlastní identity jedince vymezením se vůči ostatní společnosti pomocí společných ideologických pojmů, mezi které patří přesvědčení o rasové nadřazenosti, relativizace německých válečných zločinů či fascinace válečnými cíli.

Práce využívá rovněž politologického pohledu, vymezuje pojem pravicového extremismu a charakterizuje důvody jeho vzniku v nových spolkových zemích. Text ukazuje konkrétní projevy subkultury extrémní pravice ve Svobodném státě Sasko formou radikálních organizací nebo hudebních skupin, přičemž je vysvětlena provázanost extremismu se subkulturou.

Následně se práce posouvá na právní úroveň a zabývá se reakcí státu formou legislativy vůči pravicovému extremismu a věnuje se prevenci vstupu na scénu krajní pravice či podpoře vystupování z této scény. Aktéři a instituce, které se soustředí na potlačení pravicového extremismu ve společnosti, jsou zasazeny do kontextu

občanského vzdělávání, jehož hlavním cílem je rozvíjení demokratického uvědomění a schopnosti jedince samostatně hodnotit společensko-politická témata.

První část práce se věnuje sociální stránce tohoto fenoménu jako jeho nedílné součásti, jelikož existence subkultury extrémní pravice je podmíněna především uskupeními radikálních mladistvých a jejich vzájemnou socializací a interakcí na společných událostech či koncertech. Autorka charakterizuje důsledky společenské změny po znovusjednocení Německa, díky kterým vzrůstal strach z přistěhovalců, ztráty zaměstnání a převládal jistý pocit méněcennosti a bezvýchodnosti v nových spolkových zemích. Pozornost je rovněž věnována mobilizačnímu potenciálu radikálů, kteří jsou rozdělováni do několika kategorií podle různých aspektů jako je výskyt násilí nebo podíl ideologie na jejich činech. Dalším bodem jsou základní principy sebeurčení pro vytváření vlastní image pravicových extremistů pomocí základních ideologických pojmů, která spočívají ve vymezování se vůči určité skupině obyvatel, kterou označí za společného „nepřítele“. Tuto skutečnost vystihují faktory jako přesvědčení o rasové nadřazenosti, nostalgie nad nacionálním socialismem nebo stylizace do role oběti politického systému. Poslední podkapitola analyzuje významné události na poli vývoje extrémní pravice v Německu, kde se autorka soustředí na organizační stránku fenoménu a vysvětluje rozdílné vývojové tendence nových a starých spolkových zemí.

Po vnitřní sociální a ideologické dimenzi subkultury extrémní pravice je další část práce věnována jejím vnějším projevům. Nejprve jsou vystihována saská specifika a osvětlovány základní vývojové tendence pravicového extremismu spolkové země. Autorka poskytuje přehled o dlouhodobě působících saských organizacích, hudebních skupinách a další produkci v podobě módních značek či periodik na scéně radikální pravice, které jsou rovněž pravidelně analyzovány ve výročních zprávách saského zemského úřadu pro ochranu ústavy (*Landesamt für Verfassungsschutz Sachsen*). Ačkoli práce není v zásadě věnována stranickému extremismu, nelze opomenout význam NPD, protože se jedná o jedinou dominantní stranu radikální pravice v Sasku a také o jeden z prostorů, kde se subkultura projevuje, přičemž se jedna z podkapitol věnuje projektu *Schulhof*, kde strana uplatňuje pomocí hudby jako prostředku ideologizace taktiku, kterou si chce cíleně získat voliče především mezi mladými lidmi. V návaznosti na poslední část práce se autorka zabývá pravicově extremisticky motivovanou trestnou činností jako jedné z hrozeb pro občany, přičemž jsou využívány

statistiky *LfV Sachsen* a organizace *RAA Sachsen – Regionale Arbeitsstelle für Bildung, Integration und Demokratie Sachsen*.⁴

Třetí část rozvádí reakci státu v podobě legislativních a represivních opatření proti pravicovému extremismu. Autorka zde dále pojednává o iniciativách na poli potlačení pravicového extremismu ve Svobodném státě Sasko a zasazuje je do kontextu občanského vzdělávání v Německu. Důraz je kladen na institucionální rovinu oboru, přičemž je stručně charakterizován německý systém občanského vzdělávání, přičemž se práce taktéž zabývá činností saské zemské centrály pro občanské vzdělávání (*Sächsische Landeszentrale für politische Bildung*) a saského zemského úřadu pro ochranu ústavy. Text se tak nevěnuje pedagogickým konceptům a jiným spolkům určeným uzavřeným skupinám, jako jsou např. církevní nadace. Práce se proto primárně soustředí na veřejné organizace a kvůli snadné dostupnosti i širokému záběru pro veřejnost jsou představeny státní i nestátní politicko-sociální projekty či iniciativy v rámci potlačení pravicového extremismu, čímž je nastíněna mnohotvárnost německého občanského vzdělávání.

Definice pojmů

Text pracuje s následujícími pojmy, jejichž stručná formulace zde slouží věcně zamezení vzniku jazykových nesrovnalostí. Pro účel této práce je pod pojmem „kultura“ zahrnuto všechno, co není biologické v lidské společnosti. Jedná se o soubor institucí, zvyků, systému hodnot, preferencí, potřeb apod. v konkrétní společnosti.⁵ Tento pojem zahrnuje činnost jednotlivců a skupin, která je fixovaná sociokulturními stereotypy a předávána prostřednictvím kulturního dědictví. Žurnál *Neue Soziale Bewegungen* definoval kulturu slovy: „Kultur lässt sich definieren als die gesamte Konfiguration von Verhaltensmustern, Rollen, Institutionen, die den Angehörigen einer Gesellschaft gemeinsam sind.“⁶

⁴ Organizace *RAA Sachsen e.V.* byla založena začátkem devadesátých let na pozadí přibývajících násilných pravicově motivovaných útoků. Jednalo se také o iniciativu nadace *Freudenberg Stiftung*, která se zabývá problematikou společenského vyčlenění mladistvých. *Regionale Arbeitsstellen zur Förderung von Kindern und Jugendlichen aus Zuwandererfamilien* a *Regionale Arbeitsstellen für Bildung, Integration und Demokratie* (zkráceně RAA) jsou specializované instituce zaměřené na občanské vzdělávání, přičemž jedním z hlavních bodů jejich činnosti je práce proti krajní pravici.

⁵ Klaus, Farin: *Generation-kick.de - Jugendsubkulturen heute* (München: C.H.Beck Verlag, 2001), 17.

⁶ *Subkulturen und Subkulturkonzepte*, Manuskript 1994, In: *Forschungsjournal Neue Soziale Bewegungen*, Heft 2/1995, 12.
Tento žurnál existuje od roku 1988, spolupracoval s nakladatelstvím v Marburgu nebo Verlag Lucius & Lucius, soustředí se na politickou sociologii a demokratizaci.

V textu je pak „subkultura“ chápána jako součást konkrétní společnosti, v níž se její instituce, zvyky, normy, systém hodnot, preference a potřeby od celkové společnosti liší.⁷ Subkultura je tvořena skupinou lidí uvnitř dominantní kultury a vyznačuje se odlišnostmi v hodnotách a životním stylu.

„Pravicový extremismus“ v této práci znamená takové politické směřování, jehož vzorem je historicky nacionální socialismus a smýšlení vyznávající antidemokratické hodnoty. Jedná se o souhrnné označení pro politickou orientaci, aktivity nebo ideologii, jejichž společný jmenovatel je přesvědčení o etnické nadřazenosti, znevažování lidské rovnoprávnosti a o autoritářském společenském uspořádání, jak definuje i Spolková centrála pro občanské vzdělávání (*Bundeszentrale für politische Bildung*): „Das rechtsextreme Weltbild ist gekennzeichnet durch Nationalismus, Fremdenfeindlichkeit, völkische Ideologie, Antisemitismus, Geschichtsklitterung, einhergehend mit der Verherrlichung des NS-Regimes und Relativierung bis zur Leugnung des Holocaust, Diffamierung und Ablehnung des demokratischen Rechtsstaats und seiner Institutionen.“⁸ Jako synonymum bývá hojně jak v politologickém diskursu, tak i v této práci používán také pojem „pravicový radikalismus“ nebo „krajní pravice“.

Ministerstvo vnitra ČR využívá tuto definici pravicového extremismu: „Pojmem extremismus jsou označovány vyhraněné ideologické postoje, které vybočují z ústavních, zákonných norem, vyznačují se prvky netolerance, a útočí proti základním demokratickým ústavním principům, jak jsou definovány v českém ústavním pořádku.“⁹

K subkultuře extrémní pravice patří osoby a uskupení, která vyznávají hodnoty nacionálního socialismu, rasistická či antisemitská přesvědčení. Na této scéně se často projevují násilnou a trestnou činností, přičemž vychází z vytváření určitého jednotného obrazu „nepřítele“. Patří sem nestraniční skinheads, neonacisté a další skupiny vyznávající pravicově extremistickou ideologii.¹⁰

⁷ Klaus, Farin: *Generation-kick.de - Jugendsubkulturen heute*, 17.

⁸ *Wann spricht man von Rechtsextremismus, Rechtsradikalismus oder Neonazismus....?* [<http://www.bpb.de/politik/extremismus/rechtsextremismus/41312/was-ist-rechtsextrem?p=all>], staženo 8. 4. 2017.

Was ist Rechtsextremismus? [<https://www.verfassungsschutz.de/de/arbeitsfelder/af-rechtsextremismus/was-ist-rechtsextremismus>], staženo 8. 4. 2017.

⁹ *Co je extremismus?* [<http://www.mvcr.cz/clanek/co-je-extremismus.aspx>], staženo 29. 4. 2017.

¹⁰ Landesamt für Verfassungsschutz Sachsen 2011: 69.

Stav bádání a zhodnocení zdrojů

Práce se opírá o širokou zdrojovou základnu, kterou tvoří převážně zdroje německé, přičemž většina literatury byla získána při studijním pobytu v zahraničí a při navázání kontaktu se saským zemským úřadem pro ochranu ústavy. Ten nabízí svoje nejnovější výroční zprávy on-line, nicméně zprávy od roku 1993 je nutné vyžádat si osobně.

Pro získání kvantitativních informací o počtu příslušníků scény krajní pravice jsou v textu jednotlivé zprávy analyzovány a převedeny do podoby grafů a tabulek. Zprávy poskytují i výchozí kvalitativní údaje ohledně organizací subkultury, hudebních skupin nebo publikací, které se na scéně dlouhodobě vyskytují a které zde bývají pravidelně uváděny.

Kromě těchto zpráv text pracuje s dalšími tiskovinami Spolkového úřadu pro ochranu ústavy, ministerstev a především trestním zákoníkem (*Strafgesetzbuch*, StGB). Důležitými prameny jsou také legislativní opatření zabývající se pravicovým extremismem obsažená v Základním zákoně (*Grundgesetz*, GG).

Existuje řada prací, které se zabývají jednotlivými aspekty fenoménu pravicového extremismu, mnohé studie se tématu věnují ze stranického pohledu. Méně publikací se extremismem zabývá ve společenském nebo kulturním kontextu, přičemž se jedná převážně o sborníky.

Jako vstupní zdroj informací slouží asi tisícistránková příručka *Handbuch Deutscher Rechtsextremismus* zkoumající pravicový extremismus z několika úhlů pohledu a rozvádí i další s ním spojená témata jako např. antisemitismus nebo role žen na scéně krajní pravice.¹¹ Saská zemská centrála pro občanské vzdělávání vydala v loňském roce publikaci *Extremismus in Sachsen. Eine Kritische Bestandsaufnahme*, která poskytuje ve svém úvodu dobrý přehled o aktuálním vývoji pravicového extremismu spolkové země a objasňuje saská specifika.¹² Při analýze vývojových tendencí radikální pravice byly přínosné publikace vydané nadací strany SPD *Friedrich-Ebert-Stiftung Rechtsextremismus im Wandel* od autora Richarda Stösse¹³ nebo *Neue Entwicklungen des Rechtsextremismus. Internationalisierung und Entdeckung der sozialen Frage*, která je záznamem konference *Neue Entwicklungen des*

¹¹ Mecklenburg, Jens (Hg.): *Handbuch: Deutscher Rechtsextremismus* (Berlin: Elefant Press Verlag, 1996).

¹² Pickel, Gert / Decker, Oliver (Hg.): *Extremismus in Sachsen: Eine kritische Bestandsaufnahme* (Leipzig: Lpb, 2016).

¹³ Stöss, Richard: *Rechtsextremismus im Wandel* (Berlin: Friedrich-Ebert-Stiftung, 2010).

Rechtsextremismus, kde vystupoval např. Thomas Grumke, známý politolog a bývalý pracovník Spolkového úřadu pro ochranu ústavy (*Bundesamt für Verfassungsschutz*, BfV) nebo český politolog Zdeněk Zbořil.¹⁴ Stöss je německý politolog působící na Freie Universität Berlin, který se dlouhodobě ve své činnosti věnuje pravicovému extremismu a stranickým systémům. Mezi další významná jména ve zpracování tématu na stranicko-politické úrovni patří novinář Toralf Staud a Armin Pfahl-Traughber, jehož publikace *Rechtsextremismus in der Bundesrepublik* je v textu rovněž používána.¹⁵ Pfahl-Traughber se věnuje teorii pravicového extremismu, působil rovněž na BfV, podílel se na studiích pro magazín *Antifaschistisches Infoblatt* a pracuje jako profesor na *Hochschule des Bundes für öffentliche Verwaltung* spadající pod Spolkové ministerstvo vnitra (*Bundesministerium des Innern*).

Neonacismu a kulturní stránce tématu se dlouhodobě věnuje Christian Dornbusch, a to v přínosném sborníku *RechtsRock. Bestandsaufnahme und Gegenstrategien*.¹⁶ Dornbusch je sociální pedagog, ve svém výzkumu se kromě pravicovému extremismu věnuje také kulturní sociologii. Mladickými kulturami se zabývá publicista Klaus Farin, a to např. v monografii *Generation-kick.de - Jugendsubkulturen heute*, ten o pravicovém extremismu detailně píše i na svých internetových stránkách.¹⁷

Autorka se opírá o další sborníky s více specifickým zaměřením na pravicově extremistickou subkulturu, jako *Neonazismus und rechte Subkultur* sociologů Wenera Bergmanna a Reiner Erba, kteří působí na Technische Universität Berlin v centru pro výzkum antisemitismu (*Zentrum für Antisemitismusforschung*).¹⁸ Pro kontext sociálního rozměru tématu byl v práci přínosný i sborník *Soziologische Dimensionen des Rechtsextremismus*, který je záznamem konference *Soziale Probleme und soziale Kontrolle* spolku *Deutsche Gesellschaft für Soziologie* (DGS) založeného v roce 1909,

¹⁴ Borgwardt, Angela / Molthagen, Dietmar (Hg.): *Neue Entwicklungen des Rechtsextremismus. Internationalisierung und Entdeckung der sozialen Frage*. (Bonn: Friedrich-Ebert-Stiftung, 2006).

¹⁵ Pfahl-Traughber, Armin: *Rechtsextremismus in der Bundesrepublik* (München: C.H. Beck Verlag, 2000).

¹⁶ Dornbusch, Christian/Raabe, Jan (Hg.): *RechtsRock. Bestandsaufnahme und Gegenstrategien*. Unrast Verlag 2002.

¹⁷ Klaus, Farin: *Generation-kick.de - Jugendsubkulturen heute* (München: C.H.Beck Verlag, 2001). Autorovy webové stránky [<http://klausfarin.de>]

¹⁸ Bergmann, Werner / Erb, Reiner (Hg.): *Neonazismus und rechte Subkultur* (Berlin: Metropol-Verlag, 1994).

Werner Bergmann je stejně jako Reiner Erb německý sociolog, působící v *Zentrum für Antisemitismusforschung* na TU Berlin.

jehož cílem je zprostředkovat platformu pro dialog mezi vědci a prohlubovat tak společenské sociální znalosti.¹⁹

Téma pravicových postojů mladých lidí v Sasku popsala Anett Stromer ve své práci *Rechtsextreme Einstellungen sächsischer Jugendlicher* na Technische Universität Chemnitz, kde poskytla dobrý přehled o organizacích radikálních mladistvých v Sasku nebo o hudbě jako vstupence na scénu krajní pravice.²⁰ Na katedře Německých a rakouských studií IMS FSV UK zpracoval obecně pravicový extremismus v Sasku Marek Lisý, který se zabýval právě stranickým extremismem, jeho vývojem, spojitostí pravicového extremismu s fotbalem a konceptem *National befreite Zone* ve spolkové zemi, subkulturu rozvádí spíše okrajově.²¹

Kolem občanského vzdělávání se v minulosti nevedla výrazná společenská debata a obor ani nebývá středem veřejného zájmu, v Německu je obor doprovázen rozsáhlým institucionálním systémem se silným regionálním zaměřením a jeho příslušníci spolu spolupracují. Velká část literatury věnující se občanskému vzdělávání spadá do pedagogické sféry, kde je pojednáváno o praktických metodách výuky. Tématu občanského vzdělávání a jeho specifikům v nových spolkových zemích se ve své diplomové práci věnoval rovněž na katedře Německých a rakouských studií IMS FSV UK Martin Landa,²² který jako vstupní zdroj informací o problematice občanského vzdělávání uvádí příručku *Handbuch Erwachsenenbildung / Weiterbildung*²³ a *Handbuch politische Bildung* německého sociologa a didaktika občanského vzdělávání Wolfganga Sandera.²⁴ Ve své diplomové práci vychází z Beutelsbašského konsenzu formulovaného v sedmdesátých letech, který je výsledkem debaty o úloze občanského vzdělávání.²⁵ Vysvětluje také, jak se občanské vzdělávání přizpůsobilo prostředí nových spolkových zemí.

¹⁹ Heiland, Hans-Günter / Lüdemann, Christian (Hg.): *Soziologische Dimensionen des Rechtsextremismus* (Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 1996).

²⁰ Stromer, Anett: *Rechtsextreme Einstellungen sächsischer Jugendlicher* (Marburg: Tectum Verlag, 2013).

Jedná se o přepracované a doplněné vydání magisterské práce z roku 2010.

²¹ Lisý, Marek: *Pravicový extremismus v Sasku*. (Praha, 2011, diplomová práce).

Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií. Katedra německých a rakouských studií.

²² Landa, Martin: *Občanské vzdělávání dospělých v Německu a jeho specifika v nových spolkových zemích* (Praha, 2016, diplomová práce).

²³ Rudolf Tippelt / Aiga von Hippel (Hg.): *Handbuch Erwachsenenbildung/Weiterbildung* (Wiesbaden: VS, Verl. für Sozialwiss, 2010).

²⁴ Wolfgang Sander: *Handbuch politische Bildung* (Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung, 2014).

²⁵ Beutelsbašský konsensus upravuje tři mezinárodně uznávaná pravidla, které občanské vzdělávání respektuje: zákaz indoktrinace, zachování kontroverznosti, orientace na příjemce a jeho schopnost rozumět problematice a schopnost analýzy vlastní situace.

Autorka se v textu zaměřuje primárně na instituce a aktéry, kteří působí na poli potlačení pravicového extremismu ve Svobodném státě Sasko, využívá proto z praktických důvodů převážně internetové stránky těchto institucí a ukazuje konkrétní projekty a aktivity, které se v Sasku aktuálně realizují.

Pro utřídění informací o preventivních konceptech proti pravicovému extremismu byla přínosná monografie *Rechtsextremismus: Prävention und Intervention. Ein Überblick über Ansätze, Befunde und Entwicklungsbedarf* profesora mimoškolního vzdělávání a výchovy na univerzitě v Curychu Petera Riekerera.²⁶ Spolkový kriminální úřad (*Bundeskriminalamt*, BKA) vydal v roce 2001 přínosnou publikaci *Rechtsextremismus, Antisemitismus und Fremdfeindlichkeit. Bestandsaufnahme, Perspektiven, Problemlösungen*, ze které autorka čerpá informace o roli justice a policie při boji proti pravicovému extremismu od významných osobností jako Kay Nehm, který pracoval jako spolkový generální státní zástupce (*Generalbundesanwalt*) Spolkového soudního dvora (*Bundesgerichtshof*), nebo bývalý ředitel Spolkového úřadu pro ochranu ústavy Heinz Fromm.²⁷

Autorka používá v textu rovněž s internetový portál *Netz gegen Nazis* nadace *Amadeu Antonio Stiftung* a stránky nezávislého magazínu *Antifaschistisches Infoblatt* se sídlem v Berlíně. Tento magazín vychází od roku 1987 čtyřikrát ročně. *Amedeu Antonio Stiftung* je nadace založená roku 1998 aktivistkou za lidská práva Anettou Kahane, pojmenovaná po první oběti pravicově extremistického násilí po znovusjednocení Amadeu Antonio Kiowa. Jejím účelem je posílit demokratickou společnost a soustředí se na práci proti antisemitismu a rasismu. Internetový blog této nadace *Netz gegen Nazis* existuje od dubna 2017 pod doménou *belltower.news*.

²⁶ Rieker, Peter: *Rechtsextremismus: Prävention und Intervention. Ein Überblick über Ansätze, Befunde und Entwicklungsbedarf* (Weinheim: Juventa Verlag, 2009), 23.

²⁷ Bundeskriminalamt (Hg.): *Rechtsextremismus, Antisemitismus und Fremdfeindlichkeit. Bestandsaufnahme, Perspektiven, Problemlösungen* (München: Luchterhand, 2001).

1. Sociální a ideologický rozměr pravicově extremistické subkultury

V každé životní fázi se člověk ocitá v hledání sebe sama a vlastní identity a má za úkol si vybrat z možností, které se mu nabízejí. Jde o proces vzniku osobnosti pomocí adaptace a vymezení se.²⁸ Členství v subkultuře pro jedince může znamenat jistou exkluzivitu – outsider se jednoduše prostřednictvím takové scény stane insider.²⁹ Mladistvý se tak pomocí náležitosti k nějaké skupině vymezuje, přičemž vzniká dle teorie *The Established and the Outsiders* sociologů Norberta Eliase a Johna Scotsona určitá společenská menšina vymezující se vůči většině.³⁰ Politolog Peter Loos formuluje tezi, dle které je náklonnost k pravicovému extremismu způsobena vlastním sociálním prostředím jedince, který si pomocí diskriminace a stigmatizace určité skupiny obyvatel zajišťuje svoji osobní a sociální identitu.³¹

1.1 Společenská proměna a subkultura extrémní pravice po znovusjednocení

Transformační proces v nových spolkových zemích zapříčinil dodnes trávající větší potenciál společenského protestu. Ztráta pracovních míst, jistý pocit „kolonializace“ a méněcennosti vůči západnímu Německu přerostl v zatrpkllost.³²

Werner Bergmann popisuje tuto scénu jako sociální hnutí, ve kterém osoby vnímají společenské události jako problém, který vyústí v určitou osobní dotčenost, na kterou tito lidé nenachází žádnou odezvu v politickém systému. Mluvit lze v této souvislosti o jistém sociálním antagonismu mezi etablovanou společenskou vrstvou a

²⁸ Baacke, Dieter: *Jugend und Jugendkulturen. Darstellung und Deutung (Jugendforschung)* (Weinheim: Beltz Juventa Verlag, 2007), 264.

²⁹ Heiland, Hans-Günter / Lüdemann, Christian (Hg.): *Soziologische Dimensionen des Rechtsextremismus* (Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 1996), 9–24.

³⁰ Elias, Norbert / Scotson, John (Ed.): *The Established and the Outsider: A social Enquiry into Community Problems*. (London: Frank Cass & Co., 1965), 15–25.

Norbert Elias je strůjcem figurativní sociologie, jejíž jádrem je způsob nahlížení na individuum a společnost jako na dvě rozdílné instance.

³¹ Loos, Peter: *Lebenslage und politische Einstellung. Hintergründe rechter Orientierungsmuster*, In: Heiland, Hans-Günter / Lüdemann, Christian (Hg.): *Soziologische Dimensionen des Rechtsextremismus*, 85–90.

³² Wagner, Bernd: *Die Szene rechtsextremer Gewalt in den neuen Bundesländern. Voraussetzungen, Erfahrungen, Strategien*, In: Benz, Wolfgang (Hg.): *Auf dem Weg zum Bürgerkrieg? Rechtsextremismus und Gewalt gegen Fremde in Deutschland* (Frankfurt am Main: Fischer, 2001), 110–112.

společenským „podhoubím“, přičemž do popředí vstupují kulturní témata jako zkušenosti s migračními procesy. Aspekty jako přistěhovalectví a vznik velkých etnických menšin vedou po rozpadu východního bloku ke změně politického klimatu směřujícímu k většímu internacionalismu a universalismu. Tyto aspekty zvyšovaly větší nacionální uvědomění a smýšlení, přispívaly ke generalizaci témat podporujících myšlenku pravicového extremismu a rozšíření možností protestních aktivit.³³

Wilhelm Heitmeyer vychází ve své analýze podobně z rostoucí pluralizace moderní společnosti, při které se mění sociální prostředí, což má pak za následek jistou kompenzující převahu pravicově extremistické orientace. Jedná se o společenskou revoltu a kulturní protireakci, která vzniká na základě prohlubujícího se znejistění a proměnách hodnot, a pomoci které by docházelo do jisté míry k ospravedlnění extremistických myšlenek.³⁴ Heitmeyer analyzuje také ekonomicko-sociální každodenní zkušenosti, ze kterých vyplývá utvoření sociálních skupin a dochází k utužování nových organizačních struktur. Poukazuje na skutečnost, že v bývalém východním Německu docházelo k potlačování možnosti jednotlivce projevit se jako samostatné individuum, a po znovusjednocení se jedinec dostává do přechodné fáze, ve které se mu nabízí jiné možnosti vlastní identifikace. Východoněmecký mladistvý se tak v této době ocitá v jisté etapě „dvojí transformace“. Čelí přechodu od předem zvenčí formované společnosti ke společnosti většího individualismu a je také nucen samostatně se všemi následky přijmout a zvolit si vlastní novou podobu.³⁵ Jako příčiny vzniku takového hnutí nebývají uváděny jen politické problémy, ale i aspekt určování identity mladistvých, která vyplývá z určitého pocitu odcizení a frustrace při takové zásadní společenské změně, která pak vede k násilnému společenskému protestu.³⁶

³³ Bergmann, Werner: *Ein Versuch, die extreme Rechte als soziale Bewegung zu beschreiben*, In: Bergmann, Werner / Erb, Rainer (Hg.): *Neonazismus und rechte Subkultur* (Berlin: Metropol-Verlag, 1994), 183–190.

³⁴ Heitmeyer, Wilhelm: *Die Bielefelder Rechtsextremismus-Studie. Erste Langzeituntersuchung zur politischen Sozialisation männlicher Jugendlicher* (Weinheim: Juventa Verlag, 1992), 50–60. Wilhelm Heitmeyer je německý sociolog, pedagog a profesor na institutu pro interdisciplinární výzkum konfliktu a násilí (*Institut für interdisziplinäre Konflikt- und Gewaltforschung*) na Bielefeldské univerzitě.

³⁵ Heitmeyer, Wilhelm: *Die Widerspielung von Modernisierungsrückständen im Rechtsextremismus*, In: Heinemann, Karl Hanz / Schubarth, Wilfried (Hg.): *Der antifasistische Staat entläßt seine Kinder. Jugend und Rechtsextremismus in Ostdeutschland* (Köln: Papyrossa-Verlag, 1992), 100–105.

³⁶ Ewald, Uwe: *Identitätsprobleme und Gewaltpotentiale*, In: Hans-Uwe, Otto / Roland, Merten (Hg.): *Rechtsradikale Gewalt im vereinigten Deutschland* (Bonn: bpb, Schriftenreihe Bd. 319, 1993), 247–255.

1.2 Skinheadí nebo neonacisté?

Subkultury jako takové v sobě kulminují mnoho proudů či uskupení a zastávají uvnitř společnosti určité hodnoty, na které se odvolávají. Mluvíme-li o scéně pravicově extremisticky smýšlejících mladistvých, spadají sem hlavně uskupení skinheadů a neonacistů, které spojuje především používání symbolů spojených s nacionálním socialismem, styl oblékání, hudba a výskyt trestné činnosti, přičemž zde silnou roli hraje cíl vymezit se vůči ostatní společnosti. Mezi skinheadským hnutím a neonacisty však lze upřesnit několik rozdílů.

Skinheadi rádi pracují se svou image a společenskými předsudky. Být „skinhead“ znamená distancovat se od ostatních a vyzdvihnout to, že je člověk zbytkem společnosti odmítán, jak vypráví šestadvacetiletý Oliver v rozhovoru s Klausem Farinem: „Skinhead sein heißt immer, sich abzuheben von den Langhaarigen, den Faschos (ihr begreift´s nie), den sog. Individualisten, den schlaffen Kids von heute, die nur abhängigen und Bands hören, die nur für Geld, aber nicht für die spielen, dem Angepassten, die ihr ganzes Leben mit eingezogenen Schultern bewältigen, eben allen, die sich nicht trauen, ihre Meinung zu sagen und dafür einzustehen.“³⁷ Skinheadi mají rovněž v oblibě na sebe strhávat pozornost. Veřejné zdůraznění své existence patří i ke způsobu jejich identifikace. Neužívají zdvořilostní způsob komunikace, kterou označují za „nucenou“ a upřednostňují přímý způsob řešení konfliktů.³⁸

Jádro skinheadské identity tvoří především hudební produkce a používání násilí, ačkoli skinheadská kultura je veřejně často vnímána jako extrémní politické hnutí. „Skinheada“ nelze jednoznačně politicky definovat. Pro většinu z nich se jedná o životní styl. Mladistvé na tomto stylu přitahují především zábava, volnočasové aktivity, hudba, párty a alkohol. Klíčové pojmy pro tento styl jsou společná nostalgie a přátelství. Popisují-li skinheadi svou hudbu, použijí slova „upřímná“, „autentická“, a „antikomerční“. Většina produkce se odehrává v malých, nezávislých a soukromých vydavatelstvích, která se specializují na punk či ska. Ani hudebníci se jejich prací přímo neživí, což dává smysl, vezme-li se v potaz nízký náklad několika tisíců exemplářů.³⁹

Začátkem devadesátých let si v Německu získala pozornost jiná skupina mladistvých radikálů, kterou byli neonacisté, kam patřili ve velké míře amatérští

³⁷ Oliver, 26, In: Farin, Klaus: *Generation-kick.de - Jugendsubkulturen heute* (München: C.H.Beck Verlag, 2001), 104.

³⁸ Ibid., 102–105.

³⁹ Ibid., 118–125.

hudebníci propagující „konečné řešení problému s přistěhovanci“. Svoji existenci podkládají politickým bojem, za jehož účelem vyhledávají ostatní stejných názorů. Pro potřebu svoji ideologii argumentačně a intelektuálně podložit jim slouží například *Nationalzeitung* Gerharda Freye, magazín organizace *Blood & Honour*, NPD vydávající *Deutsche Stimme* apod..⁴⁰ Vzorem neonacistů jsou dvacátá a třicátá léta nacionálního socialismu a členové SA. Neonacistickou subkulturu lze označit jako militantní hnutí zakládající se na resentimentu, nikoli na přesně definovatelné politické strategii nebo teorii. Ke svojí existenci se neonacisté vyjadřují jednoduše „Wir sind gegen die Ausländer, und die Zecken sind dafür.“⁴¹

Party neonacistů se většinou potloukají venku na dobře viditelném místě, kudy prochází hodně lidí. Důležité je, že jsou vidět a že kolektivně vzbuzují pozornost.⁴² S touto skutečností souvisí koncept *National befreite Zone* (NbZ), což má být samosprávné území pod vládou pravicových extremistů. Tento koncept lze vysvětlit jednak jako lokálně definovanou oblast, tak i v přeneseném smyslu jako oblast „kulturní nadvlády“ osvobozené od společenského tlaku, která má nahradit státní moc. To znamená přivlastnit si např. nějaký klub, kde bude panovat vlastní pořádek. Jedná se o vyčnívání subkultury nad ostatní kulturou, k čemuž jsou získávání a podporování sympatizanti a odstraňování protivníci. NbZ bylo zvoleno za „Das Unwort des Jahres 2000“ (Nejprotivnější slovo roku 2000).⁴³

V této souvislosti je nutno zmínit i pojem „Kameradschaft“. Jedná se o konglomerát neonacistických / nacionálně socialisticky smýšlejících skupin a subkultury skinheadů. Rozlišit by se daly částečně tak, že „Kameradschafty“ skinheadů většinou postrádají vedoucí strukturu a jsou méně ideologicky zaměřené, zatímco neonacistické „Kameradschafty“ jsou více ideologicky ovlivněné nacionálním socialismem. Pojem „Kameradschaft“ se rovněž vztahuje na dobu nacionálního socialismu a pospolitost vojáků a jejich osobní spojení formou přátelství.⁴⁴

Lze shrnout, že v případě skinheadů i neonacistů se jedná o příslušníky subkultury, kterou nelze jednoznačně ohraničit. Patří do ní v zásadě lidé, kteří se

⁴⁰ Gerhard Frey je německý žurnalista a bývalý předseda strany DVU.

⁴¹ Farin, Klaus: *Generation-kick.de - Jugendsubkulturen heute*, 200.

„Zecken“ je v žargonu označení Žida. Výrok zdůrazňuje polaritu názorového přesvědčení.

⁴² Ibid., 195–201.

⁴³ *National Befreite Zonen* [<http://www.netz-gegen-nazis.de/lexikontext/national-befreite-zone>], staženo 17. 2. 2017

⁴⁴ Landesamt für Verfassungsschutz Sachsen 2004: 28.

nacházejí na okraji společnosti, úmyslně se od ní distancují, nebo jí nejsou akceptováni, a tak se k ní obracejí formou vzdoru.⁴⁵

1.3 Mobilizační potenciál radikálů a složení extremistických uskupení

Existence pravicově extremistické subkultury s vlastní hudbou, módou a společnými akcemi reprezentuje novou podobu pravicového extremismu. Lokální uskupení mladistvých a skupiny skinheadů spojují nejen ideologické elementy, ale i sklony ke kriminalitě a násilí. V jejich „katalogu nepřátel“ se nachází kromě cizinců také sympatizanti levice, maloměšťáci nebo Židé. Tato lokální uskupení představují aktéry, kteří mají za úkol mobilizovat další jednotlivce k účasti na společných protestních událostech. Odezva takových akcí v tisku je velmi významná pro zvyšující se mobilizaci a vytváření sítě lokálních skupin, potažmo neonacistických organizací. V nových spolkových zemích má také podíl na úspěchu mobilizace absence kontrolních orgánů, které se po znovusjednocení nacházely ve fázi reorganizace.⁴⁶

Právě i pozornost veřejnosti a zprávy o pravicovém extremismu v tisku se řadí k jeho významným mobilizačním faktorům. Počet reportáží a dokumentací se zvýšil především po událostech v Rostocku v roce 1992.⁴⁷ Tuto skutečnost potvrzuje i tvrzení Spolkového kriminálního úřadu (*Bundeskriminalamt*, BKA), dle kterého každodenní přítomnost tématu pravicového extremismu v médiích přispívá k větší mobilizaci pravicových radikálů, potažmo ke zvyšování počtu násilných činů, a tím i k silnějšímu veřejnému vnímání.⁴⁸ Mobilizační schopnosti extremistů se uplatňují nejlépe u obyvatel s větší vnímavostí vůči populistickým výrokům, které zdánlivě skrývají porozumění pro určitou sociální situaci. Dlouhodobé šíření populistických a extremistických myšlenek radikálům výrazně nahrává do karet.⁴⁹

Ve spoustě německých regionů se tak vytváří subkulturou podmíněná scéna, která láká mladistvé už od raného věku pomocí hudby, koncertů, společných akcí, čímž

⁴⁵ Jäger, Johannes: *Die rechtsextreme Versuchung* (Berlin: LIT Verlag, 2001), 169–170.

⁴⁶ Bergmann, Werner: *Ein Versuch, die extreme Rechte als soziale Bewegung zu beschreiben*, In: Bergmann, Bergmann / Rainer, Erb (Hg.): *Neonazismus und rechte Subkultur*, 192–205.

⁴⁷ 22. až 24. srpna 1992 se v oblasti Lichtenhagen v Rostocku v Německu konaly násilné úroky mířené na žadatele o azyl.

⁴⁸ Esser, Frank / Scheufele, Bertram / Brosius, Hans-Bernd: *Fremdenfeindlichkeit als Medienthema und Medienwirkung. Deutschland im internationalen Scheinwerferlicht* (Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2002), 27.

⁴⁹ Pickel, Gert: *Eine sächsische politische Kultur des Extremismus? Politische Einstellungen in Sachsen im Bundesländervergleich und ihre politikwissenschaftliche Einordnung*, In: Pickel, Gert / Decker, Oliver (Hg.): *Extremismus in Sachsen: Eine kritische Bestandsaufnahme* (Leipzig: Lpb, 2016), 26.

se cítí osloveni. Kontakt lze navázat ve škole, klubech pro mládež apod..⁵⁰ Rocková hudba se stává v podstatě nejdůležitějším médiem pro zprostředkování pravicově extremistické ideologie. Funguje jako „Einstiegsdroge Nummer 1“.⁵¹ Mobilizuje a tvoří platformu pro ty, kteří se cítí být sociálně a ekonomicky znevýhodněni a představuje svou snadnou dostupností, ať už díky bezplatným CD nebo MP3 na internetu, moderní kvalitu vyjádření myšlenek propagandy. Hudební texty mají za následek negativní ovlivňování mladistvých pro utvoření vlastního názoru, protože rasismus, antisemitismus nebo násilí je v nich považováno za normální. Především s přítomností alkoholu a skupinovou dynamikou vzniká nebezpečí páchaní trestných činností směřovaných proti cizincům nebo jinak smýšlejícím.⁵²

Subkultura pravicového extremismu není jednotvárná. Její formy lze posuzovat podle charakteristik, mezi které patří sociální a věkové složení, způsob směřování aktivit, intenzita ideologie nebo výskyt násilí. Pozorujeme-li toto spektrum jako celek, můžeme rozlišit několik skupin radikálně smýšlejících mladistvých.

Najdeme zde jedince s různým podílem politické angažovanosti, začlenění do politických struktur a výskytu násilných činů. S různým stupněm sociální nápadnosti se projevují rovněž lokální, převážně volnočasová uskupení, přičemž sympatizanti mohou být aktivní také pouze dočasně. U jiných skupin pak lze pozorovat zřetelnou tendenci k radikální pravici (např. skinheadi). K této scéně pak můžeme připočítat i členy politických stran a intelektuály, jako jsou pravicová vysokoškolská uskupení, čtenáři časopisu *Junge Freiheit* nebo aktivisté na internetových fórech. Poslední skupinou pak jsou příslušníci neonacistických organizací a radikální mladiství začlenění do „tradičních“ organizací (např. *Junge Republikaner*).⁵³

Tato uskupení se také projevují velmi různorodě – od mladických výtržností až po politický extremismus. Roli hraje i životní styl, a do jaké míry je v něm zastoupena rasistická, nacionálně socialistická či jiná ideologie, přičemž mnohdy ani nelze jasně mluvit o extremistické organizaci, dokud nepáchá násilné činy s určitým nenávisným

⁵⁰ Stromer, Anett: *Rechtsextreme Einstellungen sächsischer Jugendlicher* (Marburg: Tectum Verlag, 2013), 67.

⁵¹ Brunner, Georg: *Die rechte Musikszene. Thema im Unterricht* [<https://www.lehrer-online.de/unterricht/sekundarstufen/geisteswissenschaften/musik/unterrichtseinheit/ue/die-rechte-musikszene-thema-im-unterricht>], staženo 5. 2. 2017.

⁵² Stromer, Anett: *Rechtsextreme Einstellungen sächsischer Jugendlicher*, 68.

⁵³ Wagner, Bernd: *Gewaltaktivitäten und „autonome“ rechtsextrem-orientierte Strukturen in den neuen Bundesländern*, In: Werner, Bergmann / Erb, Reiner (Hg.): *Neonazismus und rechte Subkultur*, 92–97. Buderus, Andreas: *Die Götterdämmerung der Jugendsozialarbeit. Der akzeptierende Ansatz zwischen Allheilmittel und Beelzebub*, In: Dornbusch, Christian / Raabe, Jan (Hg.): *RechtsRock. Bestandsaufnahme und Gegenstrategien* (Münster: Unrast Verlag, 2002), 372–377.

podtextem.⁵⁴ Tyto násilné činy mohou tedy být podmíněny často i jen situačně, a převážně ani nemusí sloužit žádnému vyššímu politickému cíli.⁵⁵

1.4 Vlastní image subkultury a její ideologická základna

Kromě nebezpečí v podobě schopnosti radikálů mobilizovat svoje stoupence představuje subkultura extrémní pravice pro občany společenskou hrozbu v podobě používání násilí vůči předem vymezené skupině obyvatel, která pro ni ztělesňuje „nepřítele“. Subkultura krajní pravice se projevuje jako protisystémové protestující hnutí, které se stylizuje do role oběti politického a společenského systému. Za účelem obhájení svojí ideologie přitom vytváří přesvědčení, která se zakládají na představách o rasové nadřazenosti, stigmatizaci a generalizaci onoho „nepřátelského objektu“ a která působí mnohdy iracionálně a vzájemně si odporují. To se projevuje jak nesnášenlivostí k cizincům, tak systematickým popíráním holokaustu nebo válečných zločinů.

Fascinaci národním socialismem spojenou až s okultismem doprovází uctívání germánského kultu. Zásadní problém této subkultury je tedy eklektické využívání přesvědčení, na kterých se podílí také celkové nízké historické znalosti. Rostoucí význam a používání internetu přispívá krom toho ke stále vyšší internacionalizaci pravicového extremismu, což rovněž zvyšuje jeho mobilizační potenciál, protože radikály spojuje v mezinárodním měřítku stejný ideologický obsah.

Mladiství radikálové se projevují jako skupina, kde se její členové socializují. Na jednotlivce působí jak klasické „autoritativní“ instance, jako jsou rodina nebo vzdělávací instituce, tak i vrstevníci. Hlavně vrstevníci a jejich party znamenají pro mladistvé výchozí bod jejich společenské interakce. Jedná se o skupiny skládající se z lidí stejného věku, kteří bydlí blízko u sebe a spojují je společné zájmy a hodnoty.⁵⁶ To s sebou přináší i nutnost akceptovat kodex skupiny, ze kterého mohou vyplývat předsudky vůči jinak smýšlejícím. Solidarita a přátelství jsou jedny ze základních složek mentality subkultury.

V popředí sebeurčení pravicově extremistické subkultury stojí v zásadě dva základní principy – tzv. „kult mužnosti“ a „kult násilí“, přičemž tradiční mužská role je

⁵⁴ Wagner, Bernd: *Gewaltaktivitäten und „autonome“ rechtsextrem-orientierte Strukturen in den neuen Bundesländern*, 97.

⁵⁵ Schmid, Thomas: *Rechtsradikalismus im vereinten Deutschland*, In: Wank, Ulrich (Hg.): *Der neue alte Rechtsradikalismus* (München: Piper, 1993), 124–125.
Wagner, Bernd: *Rechtsextremismus und Jugend*, In: Schubarth, Wilfried / Stöss, Richard (Hg.): *Rechtsextremismus in der Bundesrepublik Deutschland. Eine Bilanz* (Bonn: bpb, 2000), 156.

především ochránce a živitel.⁵⁷ Použití násilí nelze jednoznačně kauzálně vysvětlit, situačně je ale vyvoláváno alkoholem, skupinovou dynamikou nebo i nudou a nedostačujícími možnostmi si jinak zorganizovat volný čas. Mimo tyto situační faktory pak působí i faktory stálé, jako jsou negativní zkušenosti z rodiny či školního prostředí, osobní přitažlivost k násilí, potřeba vybití si nějaké frustrace nebo snaha postoupit v hierarchii skupiny.⁵⁸ Násilí pak slouží také jako řešení společenských a individuálních problémů.⁵⁹

V rámci sebeurčení hrají roli i další faktory, jako mentalita střední a pracovní třídy. Tito mladiství pochází většinou ze sociálně slabších rodin s nižším vzděláním. U nich můžeme takto najít možnost sociálního protestu z pohledu např. dělníka v továrně ztvárněným polaritou mezi „těmi nahoře“ a „těmi dole“. Stylizují se do role oběti společnosti a systému, přičemž tuto roli oběti dokáží převrátit až v hrdinství a považují se za „nepochopené bojovníky“.⁶⁰ V běžném dni takového dělníka to tedy dle přesvědčení funguje tak, že politici nepracují, cizinci také nepracují a ženy by pracovat neměly.⁶¹ Jde tedy hlavně o to bojovat proti určitým cílovým skupinám, nebo případně bojovat i jen pro zábavu.⁶²

Tematizace vlasti a nacionalismus patří k výraznému společnému jmenovateli. V centru patriotismu stojí vlast, a národní hrdost tak představuje jednotnou instanci, na kterou se lze odvolávat. Funguje zde zároveň i jistý politický mýtus, dle kterého dochází k uznání vlastních autorit sloužících státu, potažmo dochází k ospravedlňování radikálních názorů, které jsou subkulturou vnímány jako prostředky sloužící národnímu

⁵⁶ Hafeneger, Benno / Jansen, Mechthild (Hg.): *Rechte Cliques. Alltag einer neuen Jugendkultur* (Weinheim: Beltz Juventa, 2001), 50–53.

⁵⁷ Kersten, Joachim: *Sichtbarkeit und städtischer Raum. Jugendliche Selbstinszenierung, Männlichkeit und Kriminalität*, In: Breyvogel, Wilfried (Hg.): *Stadt, Jugendkulturen und Kriminalität* (Bonn: J.H.W. Dietz, 1998), 125.

⁵⁸ Frindte, Wolfgang: *Rechtsextreme Gewalt – sozialpsychologische Erklärungen und Befunde*, In: Bierhoff, Hans Werner / Wagner, Ulrich (Hg.): *Aggression und Gewalt. Phänomene, Ursachen und Interventionen* (Stuttgart: Kohlhammer, 1998), 197–199.

Specht, Walther: *Jugendliche Gewalt – Hintergründe und Handlungsansätze*, In: Grunwald, Klaus / Thiersch, Hans / Wertheimer, Jürgen (Hg.): „...überall, in den Köpfen und Fäusten“. *Auf der Suche nach Ursachen und Konsequenzen von Gewalt* (Darmstadt: WGB, 1994), 184–186.

⁵⁹ Möller, Kurt: *Harte Kerle - geile Weiber*, In: Baacke, Dieter / Farin, Klaus / Lauffer, Jürgen (Hg.): *Rock von Rechts 2. Milieus, Hintergründe und Materialien. Schriften zur Medienpädagogik 28* (Berlin: GMK, 1999), 130.

⁶⁰ Liane M. Dubowy: *Von Party bis Propaganda. RechtsRock-Fanzines zwischen Subkultur und Politik*, In: Dornbusch, Christian / Raabe, Jan (Hg.): *RechtsRock. Bestandsaufnahme und Gegenstrategien*, 145–155.

Farin, Klaus: *Generation-kick.de; Jugendsubkulturen heute*, 103–105.

⁶¹ Kersten, Joachim: *Sichtbarkeit und städtischer Raum. Jugendliche Selbstinszenierung, Männlichkeit und Kriminalität*, In: Breyvogel, Wilfried (Hg.): *Stadt, Jugendkulturen und Kriminalität*, 116–120.

⁶² Weltzer, Jörg: *Skinheads, Nazi-Skins und rechte Subkultur*, In: Mecklenburg, Jens (Hg.): *Handbuch*

zájmu. To se projevuje například na hudebních vystoupeních, která doprovázejí stranické události, a pomocí kterých tak dochází k legitimizaci extremistických myšlenek.⁶³

Nesnášenlivost k cizincům a přistěhovalcům jako projev rasismu znamená v pravicově extremistické subkultuře jeden z centrálních ideologických pojítek. „Árijská“ rasa bývá zdůrazňována jako jediná čistá a dominantní a z jejich charakteristických rysů, jako jsou světlá pleť a vlasy, se odvozují lidské vlastnosti a kvality. Absurdita takového rasismu tedy spočívá v mystifikaci banálního a vytváření předsudků. Rasa a původ se stávají neodstranitelným symbolem příslušnosti.⁶⁴ V Sasku i v celém Německu existují propojení na mezinárodní hnutí „White Power“ zastávané Ianem Stuartem,⁶⁵ které lze vyzorovat na hudebních textech zpívaných německými „RechtsRockery“⁶⁶ v angličtině (např. *White Solidarity* skupiny *Kraftschlag* s původním názvem *Festung Europa*).⁶⁷ Objevují se i sympatie s *Ku-Klux-Klanem* z USA (např. *Klan-Song* skupiny *Landser*).⁶⁸

Popírání holokaustu je rovněž jedno z existujících přesvědčení, které vyznávají především neonacisté. Jedná se o revizionismus ve formě relativizování německých nacistických zločinů. Taková negace bohatě stačí např. k vytvoření hudebního textu.⁶⁹ V této souvislosti patří mezi další aspekt sebeurčení pravicově extremistické subkultury i nostalgie nad nacionálním socialismem a fascinace „kultem vojáků“ a jejich hrdinstvím. Při okouzlení německými válečnými cíli dochází k převrácení se do role válečné oběti.⁷⁰ Tato fascinace se projevuje i v oblékání. Kromě tradiční bundy bomber nebo vysokých šněrovacích bot se členové subkultury ukazují v oblečení připomínající uniformy

Deutscher Rechtsextremismus (Berlin: Elefant Press Verlag, 1996), 782–790.

⁶³ Schmale, Wolfgang: *Europa ohne Mythos*, In: Völker-Rasor, Anette / Schmale, Wolfgang (Hg.): *Mythen Mächte – Mythen als Argument* (Berlin: Berliner Wissenschafts-Verlag, 1998), 140–145.

Bizeul, Yves: *Theorie der politischen Mythen und Rituale*, In: Bizeul, Yves (Hg.): *Politische Mythen und Rituale in Deutschland, Frankreich und Polen* (Berlin: Duncker & Humblot GmbH, 2000), 32–34.

⁶⁴ Kohlstruck, Michael: *Rechtsextreme Jugendkultur und Gewalt. Eine Herausforderung für die pädagogische Praxis* (Berlin: Metropol-Verlag, 2002), 37.

⁶⁵ Ian Stuart Donaldson, propagátor ideologie o nadřazenosti bílé rasy „White Supremacy“, nejvíce známý jako frontman britské skupiny *Skrewdriver*.

⁶⁶ „RechtsRock“ je souhrnný název pro rockovou hudbu propagující pravicově extremistické myšlenky, který se začal používat osmdesátých letech.

⁶⁷ *Kraftschlag – Rechtsrock* [<https://www.discogs.com/Kraftschlag-Rechtsrock/release/4145511>], staženo 28. 1. 2017.

⁶⁸ *Klan-Song – Landser* [<https://www.youtube.com/watch?v=NQJw9jGzGo8>], staženo 28. 1. 2017

⁶⁹ Benz, Wolfgang: *Feindbild und Vorurteil. Beiträge über Ausgrenzung und Verfolgung* (München: Dtv Verlag, 1996), 131–133.

⁷⁰ Farin, Klaus: *Reaktionäre Rebellen. Die Geschichte einer Provokation*, In: Baacke, Dieter / Farin, Klaus / Lauffer, Jürgen (Hg.): *Rock von Rechts 2. Milieus*, 47–55.

šedozelené barvy (*feldgraues Ehrenkleid*), které zdobí doplňky s runami. S tímto tématem se pojí i jistá esoterika až okultismus. Křesťanství představuje pro subkulturu víceméně odnož židovství, často však bývají ztvárněny, například v hudebních textech, germánské mýty nebo pohanské rituály.⁷¹ Příznačné pro takové uctívání germánského kultu je však nízká znalost historie, už jen kvůli hlavním pramenům jako islandská Edda nebo mýtus o Valhalle.⁷² Celkově je víra subkultury uměle vytvořená a skládá se z fantazií a klišé, aby podpořila teorie o rasismu nebo vyznávání válečného kultu.

Výrazně méně je scéna krajní pravice zastoupena ženami. Samotný fenomén pravicového extremismu veřejnost vztahuje ve velké míře na kriminální činnost, kde se ženy vyskytují v nižším zastoupení, i když všeobecně nelze tvrdit, že by smýšlely méně rasisticky, antisemitsky nebo nacionálně.⁷³ Fenoménu dívek a žen v pravicovém extremismu se rovněž věnuje mnohem menší počet studií. Heitmeyer v této souvislosti konstatuje, že ženy mají všeobecně menší autoritářské sklony.⁷⁴

Obraz ženy bývá nejčastěji redukován na její tělesnou stránku a žena bývá zobrazována, především v hudebních textech, jako muži podřízená. V žádném případě zde není uznávána emancipace a žena je vnímána jako majetek. Často je představována jako objekt sexuálního zájmu, zatímco ženy se ale samy považují spíše za politické aktivistky a snaží se v určité míře vymezit a emancipovat vůči výraznému mužskému zastoupení krajní pravice. Pokud jde o jejich pozitivní zobrazení, převažuje představa o „věrné družce“ nebo „německé matce“.

Jednou z výjimek potvrzujících pravidlo je saská skupina *Ostara* z Lipska, která slouží jako příklad, že scéna radikální pravice nemusí být zastoupena jen muži.⁷⁵ Její členky pochází z uskupení *Skingirl-Freundeskreis Deutschland* (SFD).⁷⁶ Kapela na sebe

⁷¹ Bellmund, Klaus / Siniveer, Kaarel (Hg.): *Kulte, Führer, Lichtgestalten - Esoterik als Mittel rechtsradikaler Propaganda* (München: Droemer Knauer, 1997), 17–20.

Heller, Friedrich Paul: *Mythologie und Okkultismus bei den deutschen Rechtsextremen*, In: Grumke, Thomas / Wagner, Bernd (Hg.): *Handbuch Rechtsradikalismus: Personen - Organisationen - Netzwerke vom Neonazismus bis in die Mitte der Gesellschaft* (Wiesbaden: Leske + Budrich Verlag, 2002), 203–208.

⁷² Bellmund, Klaus / Siniveer, Kaarel (Hg.): *Kulte, Führer, Lichtgestalten*, 74.

⁷³ Kirsten Döhring / Renate Feldmann: *Frauen(bilder) in rechten Subkulturen. Ich weiß genau was ich will, halt nicht die Schnauze und bin still...*, In: Dornbusch, Christian / Raabe, Jan (Hg.): *RechtsRock. Bestandsaufnahme und Gegenstrategien*, 187–210.

Aschwanden, Dirk: *Jugendlicher Rechtsextremismus als gesamtdeutsches Problem* (Baden-Baden: Nomos Verlag, 1995), 172.

⁷⁴ Heitmeyer, Wilhelm: *Die Bielefelder Rechtsextremismus-Studie*, 63–68.

⁷⁵ *Ostara* je dle mytologie norská bohyně plodnosti a ženské síly.

⁷⁶ Bývalý politický spolek německých skinheadek, v jehož vedení stála členka představenstva NPD Stella Hähnel. Po zrušení SFD působila ve spolku *Gemeinschaft Deutscher Frauen* (GDF) a je jednou ze spoluzakladatelek další organizace NPD *Ring Nationaler Frauen* působící od roku 2006 a je i jeho tiskovou mluvčí.

poprvé upozornila v roce 1999 v klubu Kirschberghaus. Pozoruhodné je vzezření ženy/dívky hlásící se k subkultuře skinheads, které propagují i členky kapely. Mezi základní prvky „outfitu“ patří střih „Renee“, to znamená velmi krátké vlasy a ořin s dlouhými prameny vlasů podél obličeje. Skupina netají své sympatie k *Blood & Honour* nebo *Hammerskins* a ráda vyzdvihuje význam organizace SFD. Snahu o emancipaci značí výroky, že „na této scéně je málo ženských“, nebo „my holky si nejsme vědomy svého potenciálu“.⁷⁷

Skupina nevydala dosud žádné CD ani demo, vystupuje však na koncertech. Jeden z nich se odehrál ve městě Riesa společně se skupinou *Barking Dogs* z Krefelder a *Schwurbrüder* z Lipska, který návštěvníci komentovali „Die Damen waren sichtbar nervös, machten aber bis hierher die beste Stimmung im Saal. So erklang selbst der Skreedriver-klassiker 'Hail the new dawn' in ganz neuem Glanze.“⁷⁸ *Ostara* pěstuje kontakty i s dalšími ženskými kapelami. Známa je např. skupina *Froidenspender*⁷⁹ z města Delmenhorst v Dolním Sasku (*Niedersachsen*), která působila pod známým německým hudebním vydavatelstvím *Rock-O-Rama*.⁸⁰

1.5 Vymezování pravicově extremistické subkultury

Mentalita subkultury je silně určována vymezováním se vůči předem formované skupině obyvatel, která je označována jako společný „nepřítel“, a následnou nenávisť. Tímto myšlením vzniká hlavní dualismus mezi „přítelem“ a „nepřítelem“, který je jasně pojmenován. Tyto myšlenky pramení ze zmíněné vidiny „kultu mužnosti“ a rasistického chování, čímž vzniká poměrně pestrá paleta možností, proti komu se radikální mladiství mohou obracet.

Toto smýšlení pochází ze zakořeněných předsudků, klišé, nebo stereotypů, které pak souhrnně symbolizují předpojatost subkultury.⁸¹ Čím je společnost rozmanitější, tím

⁷⁷ White Supremacy 2000, č. 2., 24–25: *Ostara*.

⁷⁸ Rock Nord 1999, č. 50., 9–10: *Neues von der Konzertfront*.

⁷⁹ Jak ve jménech hudební skupiny *Froidenspender*, tak i v dalších názvech skupin či časopisů, jako například skupina *Kroizfoier*, nebo fanzin *Foier Frei*, lze často narazit na odkaz na hudební hnutí *Oi!*, které vzniklo v 70. letech ve Velké Británii. Jedná se o agresivní hudbu s rasistickým podtextem vycházející se stylu punk.

⁸⁰ Helms, Dietrich / Phleps, Thomas (Hg.): *Cut and paste: Schnittmuster populärer Musik der Gegenwart* (Bielefeld: Transcript Verlag, 2006), 108.

Rock-O-Rama je německé hudební vydavatelství založené v 80. letech, které Spolkový úřad pro ochranu ústavy považuje za jednoho z největších producentů pravicově extremistické hudby v Evropě.

⁸¹ Terkessidis, Mark: *Psychologie des Rassismus* (Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 1998), 36.

složitější může být vlastní sebeurčení, a společně utvořené předsudky pak fungují jako instrument tvoření sociální identity.⁸²

Rasismus a nenávisť k cizincům mají svůj původ ve strachu z příliš velkého zahraničního vlivu a následné ztráty vlastní nacionální identity. Pravicoví extremisté tedy ideologicky cílí na spojení nacionalismu s možností sociálního protestu.⁸³ Komplexní společenské problémy, jako je např. nezaměstnanost, jsou často redukovány na přistěhovalectví jako na jejich příčinu. V kontextu takové xenofobie pak lze dále mluvit o pocitu ohrožení vlasti a její kultury způsobenou přistěhovalectvím a jeho vlivu na další vývoj bílé rasy. Objektem nenávisť se nejčastěji stávají Turci, obyvatelé tmavé pleti, Poláci (značně právě v Sasku) a Asiaté.⁸⁴ Mezi předsudky namířené proti přistěhovalcům patří tvrzení, že jsou nečistí a špinaví, kriminálníci, kradou pracovní místa nebo kradou a znásilňují německé ženy. Cizinci právě svojí kriminalitou, kterou dle představ ohrožují ostatní společnost, nebo onou špinavostí odporují uctívanému „kultu německé mužnosti“.⁸⁵

Se zmíněným antisemitismem a podporou Izraele souvisí i antiamerikanismus. Němci jsou pravicovými radikály představováni jako oběti americko-židovského imperialismu, přičemž odtud pramení další komplex méněcennosti, který sahá až do doby po druhé světové válce, kdy bylo Německo pod kontrolou vítězných mocností. Iracionální pak je, že se neobjevuje další předpojatost vůči např. Velké Británii.⁸⁶

Mezi další negativně vnímané skupiny obyvatel patří levicové spektrum společnosti a politiky, jako ekologičtí aktivisté a zelení, hippies a levicová subkultura (punkeři). Toto smýšlení se vztahuje především na vztah k národu, „levičák“ je ve

⁸² Funk-Hennigs, Erika / Jäger, Johannes: *Rassismus, Musik und Gewalt: Ursachen, Entwicklungen, Folgerungen* (Berlin: LIT Verlag, 1996), 40–42.

⁸³ Farin, Klaus: *Reaktionäre Rebellen*, 60.

⁸⁴ Ottomeyer, Klaus: *Theoretischer Rahmen und Ergebnisse der Studie*, In: Menschik-Bendele, Jutta / Ottomeyer, Klaus (Hg.): *Sozialpsychologie des Rechtsextremismus. Entstehung und Veränderung eines Syndroms* (Wiesbaden: Leske + Budrich, 1998), 27.

⁸⁵ Farin, Klaus: *Reaktionäre Rebellen*, 60–70.

Kersten, Joachim: *Feindbildkonstruktionen und Gewalthandlungen bei Gruppierungen junger Männer*, In: Bergmann, Werner / Erb, Reiner (Hg.): *Neonazismus und rechte Subkultur*, 126.

⁸⁶ Bergmann, Werner: *Antisemitismus in Deutschland*, In: Schubarth, Wilfried / Stöss, Richard (Hg.): *Rechtsextremismus in der Bundesrepublik Deutschland. Eine Bilanz*, 146–150.

Chatwin, Margret: *Die Rolle des Antisemitismus im Rechtsextremismus. Aktuelle Aspekte des Antisemitismus*, In: Grumke, Thomas / Wagner, Bernd (Hg.): *Handbuch Rechtsradikalismus*, 173–177.

společnosti ten, který nevyznává patřičnou národní hrdost. Přídavné jméno „vlevo“ asociuje rovnost, pacifismus, multikulturalismus, a tím slabost.⁸⁷

Jelikož se subkultura sama vnímá jako oběť politického systému a státu, a neguje tak svoji reálnou pozici pachatele, „nepřátelé“ představují také policie a politici, což je vyvoláno nejen státními sankcemi, ale i negativním vnímáním extremistů veřejností.⁸⁸ Kvůli přesvědčení o nerovnosti a podřízenosti zbytková negativita dále směřuje k dalším skupinám společnosti, které pro ni nepředstavují žádný užitek, jako jsou homosexuálové, bezdomovci nebo postižení.

1.6 Vývoj krajní pravice v Německu

Po druhé světové válce byl v Německu veden rozsáhlý denacifikační proces, o kterém bylo rozhodnuto na postupimské konferenci, jehož hlavním cílem byla demokratizace společnosti a zrušení strany NSDAP a jejich přidružených organizací.⁸⁹ V padesátých letech měla scéna krajní pravice ještě jasnou organizační strukturu, která se postupně vytrácela, léta šedesátá a sedmdesátá ovlivňoval poměrně úspěšný začátek strany NPD vytvořené v roce 1964. V roce 1972 se strana dostává do sedmi zemských sněmů. Úspěch postupně upadal, straně vznikl konkurent v podobě strany *Deutsche Volkunion* (DVU), velký význam neměla ani kampaň *Aktion Widerstand* namířená proti tehdejší východní politice (*Ostpolitik*) nebo jiné kampaně proti „Gastarbeiterům“.⁹⁰

V této době se začínají formovat neonacistické organizace, např. *Aktionsfront Nationaler Sozialisten* (ANS) pod vedením Michaela Kühnena roku 1977.⁹¹ Kühnen byl

⁸⁷ Lau, Thomas / Soeffner Hans-Georg: *Fremdfeindlichkeit und Rechtsradikalismus. Anmerkungen zu einem problem pluralischer Gesellschaften*, In: Werner Bergmann / Rainer Erb (Hg.): *Neonazismus und rechte Subkultur*, 15–30.

⁸⁸ Hafeneeger, Benno / Jansen, Mechthild (Hg.): *Rechte Cliques*, 82–85.

⁸⁹ V březnu 1946 byl podepsán zákon „Gesetz zur Befreiung von Nationalsozialismus und Militarismus“.

V letech 1945 – 1949 se uskutečnily Norimberské procesy proti hlavním válečným zločincům. Po schválení zákona o ukončení denacifikace z roku 1951 („Entnazifizierungsschlussgesetz“) docházelo k dalším podnětům, které požadovaly definitivní a konečné vymýcení nacismu ze společnosti

⁹⁰ V 70. letech DVU kandidovala proti NPD, roku 1987 se z ní stala oficiálně strana, roku 2012 došlo k fúzi s NPD.

„Politika vůči východu“ probíhala v 70. letech a souvisela s uvolňováním vztahů se státy východního bloku

„Gastarbeiteri“ jsou smluvní pracovníci, kteří přicházeli do SRN od padesátých let převážně z Turecka, Itálie nebo Řecka předpokládaně na časově omezenou dobu.

⁹¹ Vedoucí osobou byl Michael Kühnen. Vznikl konflikt ohledně otázky, zda může být neonacista homosexuál (Kühnen jím byl). Jeho odpůrce Friedhelm Busse vytvořil v roce 1982 *Volksozialistische Bewegung Deutschlands* (VSBD), a následně byl stejně jako Kühnen odsouzen k vězení. Kühnen byl propuštěn roku 1988, vytvořil nejdříve *Nationale Sammlung* (NS), která byla jako nástupnická

odsouzen k vězení, jeho příznivce shromáždil Martin Pape a založil ve Stuttgartu *Freiheitliche Deutsche Arbeiterpartei* (FAP). Mezi lety 1985-1993 se počet příslušníků této scény až zdvojnásobil na 50–65 tisíc lidí. V roce 1985 vzniká kolem osoby Meinolfa Schönborna organizace *Nationalistische Front* (NF). Objevuje se strana *Die Republikaner* (REP) založená roku 1983 v Mnichově bývalými členy strany CSU (*Christlich-Soziale Union in Bayern*).

Pocit nadšení po znovusjednocení střídá pocit deziluze a nastává moment jistého kolektivního negativního očekávání, který je doprovázen přílivem uprchlíků nebo změnou asylového článku. Především v nových spolkových zemích se pravicový extremismus v této době více než kdy jindy projevuje ve formě násilných subkulturních organizací a skupinami neonacistů. V roce 1989 byla iniciativou FAP v Brémách založena *Deutsche Alternative* (DA) a o rok později 1990 zakládají prominentní fašisti z bývalé Německé demokratické republiky, Skinheadi a příznivci Kühnena za podpory FAP v Berlíně *Nationale Alternative* (NA).

Na scéně stranického extremismu dochází k rozdílné taktice mezi NPD a DVU s Republikány. Zatímco DVU a REP se od násilné subkultury distancují, NPD se s ní snaží spolupracovat, což se jí vyplácí rovněž převážně v nových spolkových zemích, kde se protisystémové subkulturou podmíněné protestní chování formuje silněji. Oproti tomu ve starých spolkových zemích funguje zpočátku tradiční organizační princip – politické strany, mládežnické organizace, politické, sociální a kulturní spolky a další instituce (tisk, nakladatelství apod.). To se mění až od druhé poloviny devadesátých let, kdy se zde počet protisystémových organizací dvojnásobně zvyšuje a nastává fundamentální obrat pravicového extremismu směrem k přizpůsobení se situaci na východě.⁹²

V ústavě NDR obsahoval článek 6 formulaci: „Die Deutsche Demokratische Republik hat getreu den Interessen des Volkes und den internationalen Verpflichtungen auf ihrem Gebiet den deutschen Militarismus und Nazismus ausgerottet [...]“.⁹³ Příčiny fašismu tak byly považovány za překonané, a to platilo i pro antisemitismus. NDR neplatila odškodnění Izraeli ani mezinárodním židovským organizacím, odmítala svoji spoluúčasť na německých zločinech během nacionálního socialismu a výrazně

organizace ANS zakázána. O rok později shromáždil svoje příznivce a vytvořil *Gesinnungsgemeinschaft der Neuen Front* (GdNF).

⁹² Stöss, Richard: *Rechtsextremismus im Wandel*. Friedrich-Ebert-Stiftung 2010, 100–107.

⁹³ *Verfassung der Deutschen Demokratischen Republik vom 9. April 1968* [<http://www.verfassungen.de/de/ddr/ddr68.htm>], staženo 18. 3. 2017

nevnímala pravicově extremistické tendence. Od šedesátých let se zaznamenávaly tendence mladistvých označované za „dekadentní“ a „nemorální“, přičemž se však očividně jednalo o více než jen o pouhé protestní chování, které bylo dáváno za vinu negativnímu vlivu západu. Ministerstvo státní bezpečnosti (*Ministerium für Staatssicherheit, Stasi*) mluvilo v roce 1966 o „Zersetzung und Aufweichung der Bürger der DDR“.

Radikální tendence a neonacistická přesvědčení přibývala v osmdesátých letech, a to především mezi fanoušky fotbalu. V říjnu 1987 došlo v Berlíně např. k přepadení sionistického kostela skupinou třiceti skinheadů, od té doby podobných případů přibývalo a doprovázela je odsouzení k vězení. Po pádu zdi se řada uvězněných dostává kvůli amnestiím na svobodu, ti pak vytvářeli extremistické struktury důležité pro vznik extremistických organizací.⁹⁴

Devadesátá léta tedy lze shrnout dvěma vývojovými tendencemi. Do první poloviny devadesátých let zažívají staré spolkové země období organizovaného pravicového extremismu. Na východě Německa byla v této době výrazná subkulturní pravice a zejména v letech 1991–1993 dochází k nejvíce násilným činům. Neonacistické skupiny vyprovokovaly masivní státní represálie a do roku 1994 bylo zakázáno osm organizací. V druhé polovině devadesátých let se západní Německo na scéně krajní pravice začíná podobat východní struktuře, ačkoli politické strany se porovnatelně setkávají s lepšími volebními výsledky stále na východě.

Po dlouhou dobu byli skinheadi jediná vyčnívající subkultura krajní pravice. Svůj původ mají v šedesátých letech ve Velké Británii, kde se vyvinuli jako anti-konzervativní protestní hnutí, které se s rostoucím sociálním napětím politizovalo v letech sedmdesátých, přičemž jejím hlavním pojítkem byla rasistická ideologie. Do SRN se dostávají koncem sedmdesátých let, soustřeďovali se hlavně na pracovní prostředí a směřovali proti levicové scéně punk.

Od roku 1981 se objevují jako protestní fenomén i v NDR, kde představovali speciální kulturu s vlastním životním stylem. Tento styl prostupuje hlavně hudba, koncerty, fotbal, oblékání a „kult mužnosti“. K větší politizaci dochází až v devadesátých letech, která vystihuje rasistická ideologie, autoritářské a antisemitské smýšlení, stejně jako nenávisť k alternativně smýšlejícím a levici. Po eskalaci násilných výtržností v letech 1991–1993, na kterých se skinheadi účastnili, a následných státních

⁹⁴ Stöss, Richard: *Rechtsextremismus im Wandel*. Friedrich-Ebert-Stiftung 2010, 110–115.

represáliích, došlo k přeorientování uvnitř subkultury skinheads, která se začala prezentovat jako speciální hudební hnutí. Od té doby se dostávalo většímu ohlasu obchodu s CD a docházelo i k více koncertům.

V této souvislosti nabývá většího významu organizace *Blood & Honour*, která se považovala za pořadatele koncertů a hudebního producenta, čímž sleduje strategii rekrutování mladistvých pro neonacistickou skinheadskou kulturu.⁹⁵ Svoje úmysly a význam hudby organizace zdůrazňovala slovy „W[hite]P[ower]-Musik erfüllt mehrere Zwecke. Sie verbindet und eint die Gemeinde der weißen Rasse. WP-Musik verleiht uns Inspiration und Hoffnung. Jeder, der schon mal in einem Raum voller Skinheads gestanden hat, ihre Stimmen wie eine vereint, um ein Lied über Ruhm und Ehre anzustimmen, wird die Kraft, Verbundenheit und Stärke gespürt haben. WP-Musik erreicht diejenigen, die sich uns anschließen und hilft ihnen, ihren Platz in unseren Reihen zu finden.“⁹⁶ Hodně takových koncertů se přitom pořádá právě na východě Německa, např. v září 1999 se ve městě Garitz (Sasko-Anhaltsko) konal koncert, kterého se účastnilo asi 2 000 skinheadů.⁹⁷

V roce 1991 vyvinula studentská organizace NPD *Nationaldemokratischer Hochschulbund* (NHB) jako strategický cíl pravicově extremistických a především neonacistických organizací koncept *National Befreite Zonen*.⁹⁸ NPD v roce 1997 uzavírá svojí třípilířovou strategii „Kampf um Straße, Kampf um die Köpfe, Kampf um die Parlamente“,⁹⁹ přičemž neonacistická subkultura sází na onen boj o ulice, aniž by se zajímala o volební boj nebo o ideologicko-pragmatickou debatu.¹⁰⁰

⁹⁵ Stöss, Richard: *Rechtsextremismus im Wandel* (Berlin: Friedrich-Ebert-Stiftung, 2010), 150–165.

⁹⁶ Bundesamt für Verfassungsschutz 2004: *Rechtsextreme Skinheads. Musik und Konzerte*, 8.

⁹⁷ *Ibid.*, 11.

⁹⁸ *National Befreite Zonen: Verfassungsschutz des Landes Brandenburg 2001* [http://www.verfassungsschutz.brandenburg.de/media_fast/4055/national_befreite_zonen.pdf], staženo 18. 3. 2017

⁹⁹ *Unser Programm für Deutschland* [<https://npd.de/themen/>], staženo 18. 3. 2017

¹⁰⁰ Hlavními body programu NPD jsou: odmítání multikulturní společnosti a globalizace; důraz na rodinu (stavební kámen společnosti, proti potratům); důraz na sebeurčení lidu, které nesmí být převyšováno nadnárodními organizacemi; pro posílení přímé demokracie; stát musí občanům zajistit práci, přičemž se má dodržovat rovnoprávnost mužů a žen; odmítání principy světového volného trhu a chce posílit vnitřní trh; tvrzení, že základem sociální spravedlnosti je vlastní finanční, měnová a daňová politika; pro posílení principu solidarity a sociálních jistot; proti integraci cizinců („Integration ist Völkermord“); pro vyškrtnutí „Asylparagraph“ v čl. 16 GG; zahraniční politika Německa se má soustředit jen na německé zájmy – Německo se nemá angažovat v žádných záležitostech ostatních zemí; postoje k minulosti – Německo není viníkem války a 8. květen by se neměl slavit v duchu osvobození, protože se jednalo o porážku a obsazení země; kritika současné hospodářské politiky, nevěnuje se dostatečně ekologickým otázkám, které se mají dostat do popředí; obl. školství – rovnost všech lidí snížila výkonnost vzdělávacího systému, což bylo zaviněno i přistěhovalectvím (měly by být odděleny děti z německých a cizineckých rodin)

Kvůli spolupráci s radikální subkulturou se rovněž v této době zvyšuje počet členů strany. Neonacisté se sdružují hlavně ve svých „Kameradschaften“ a scéna subkultury krajní pravice začíná být na přelomu tisíciletí více roztržštěná. Počet „Kameradschaftů“ se od roku 1998 do roku 2004 zdvojnásobil.¹⁰¹ Do roku 2008 se se scéna štěpí ještě víc, demonstrace vznikají spíš lokálně. Nejdůležitější roli hraje vzájemná komunikace a propojování, díky čemuž jsou skupiny neonacistů schopni mobilizovat, získat nové stoupence a šířit svoji ideologii.

Nejen u neonacistů, ale u všech pravicových radikálů slouží jako významný prostředek internet, který poskytuje interaktivní platformu pro výměnu multimediálních aktivit. Na jedné straně se snaží spousta takových uskupení distancovat od násilí kvůli strachu ze sankcí státu, na druhé straně existují i skupiny, které se projevují výjimečně agresivně, např. v roce 2003 se zúčastnilo pochodu za uctění památky Rudolfa Hesse (*Rudolf-Hess-Gedenkmarsch*) 2 600 lidí.¹⁰²

Mezi obzvláště násilná uskupení patří *Autonome Nationalisten*, které má asi 500 členů. Spolupráce mezi neonacisty a dalšími „Kameradschafty“ se prohlubuje od roku 2004. Všeobecně se překrývají i kampaně celé radikální pravice. Už v devadesátých letech se často objevovala hesla jako „Heimreise statt Einwanderung“; „Arbeitsplätze statt Globalisierung“, jejichž význam přetrvává i po roce 2000. Prominentní neonacista Thomas Wulf otevřeně propaguje heslo „Volksfront von rechts“ a explicitně podporuje NPD. Neonacisté často do strany vstupují a dostávají se v ní k funkcím, takže ačkoli by se mohlo zdát, že počet „Kameradschaftů“ nebo demonstrací ubývá, může za tím stát ve velké míře zvyšující se napojení na NPD.¹⁰³

Současnou společenskou situaci vystihuje trend stále větší internacionalizace, a to platí i pro pravicový extremismus, což by se dalo do jisté míry interpretovat jako reakce na rostoucí globalizaci. Už po znovusjednocení navozuje integrace do západní Evropy nové šance a svobody, ale také nové obavy a nejistoty. Tam, kde se nacionální identita zdá být ohrožena, vzniká větší platforma pro vytvoření pravicově extremistických hnutí.¹⁰⁴ Pravicové extremisty pak také v celé Evropě spojuje jednotný obsah a motivace. Jsou proti zavedení eura, globalizaci, Židům, amerikanizaci,

¹⁰¹ Z cca 80 „Kameradschaftů“ na 160.

¹⁰² *Rudolf-Heß-Gedenkmarsch* byla každoroční demonstrace neonacistů, která se konala v letech 1988 – 2004 17. srpna v bavorském Wunsiedel. Rudolf Hess byl prominentní politik nacistického Německa a měl být Hitlerovým nástupcem.

¹⁰³ Stöss, Richard: *Rechtsextremismus im Wandel*, 115–135.

¹⁰⁴ Heiland, Hans-Günter / Lüdemann, Christian (Hg.): *Soziologische Dimensionen des Rechtsextremismus*, 11.

neevropským přistěhovalcům, homosexuálům, bezdomovcům, Romům, levicově a alternativně smýšlejícím a proti kapitalismu a hromadně proti demokratickým hodnotám. Mezinárodně fungují organizace *Blood & Honour* a *Hammerskins*, odezvu v roce 2004 získal *Project Schoolyard*, který v Německu inspiroval *Projekt Schulhof* (viz níže). Přes internet lze bez problému ze zahraničí objednat hudbu, oblečení, komunikovat a sdílet materiály s ostatními. V tom se v podstatě subkultura liší od stranického extremismu, kde mezi sebou strany na mezinárodní úrovni takřka nespolupracují.¹⁰⁵

Kampaně proti islámu představují novou dimenzi pravicově extremistické agitace, antiislamismus v sobě spojuje témata jako strach z přívalu muslimů a kritiku globalizace. Jako spouštěč pro takové myšlenky by se daly označit už události z 11. září 2001 v USA. Představitelé této kampaně se odvolávají na demokratické hodnoty, označují islám za autoritářský a nenávistný vůči ženám nebo homosexuálům. V Německu jsou do vzniku hnutí PEGIDA výrazná tzv. *PRO-Bewegungen*, která se projevovala např. na akcích proti stavbě minaretů.¹⁰⁶ Vzniká tak nová podoba rasismu, kde se stává hlavním objektem nenávisti muslim.¹⁰⁷

¹⁰⁵ Borgwardt, Angela / Molthagen, Dietmar (Hg.): *Neue Entwicklungen des Rechtsextremismus. Internationalisierung und Entdeckung der sozialen Frage* (Bonn: Friedrich-Ebert-Stiftung, 2006), 75–76.

¹⁰⁶ Konglomerát stran a spolků, které jsou právně samostatné, ale osobně, organizačně a programově spojené, profitují zejména ze strachu z muslimských migrantů

¹⁰⁷ Stöss, Richard: *Rechtsextremismus im Wandel*, 42–46.

2. Vnější projevy subkultury extrémní pravice ve Svobodném státě Sasko

Pravicově extremistické myšlenky jsou vyjadřovány použitím znaků, symbolů, formou pozdravu nebo i oblečením, které tak slouží nejen jako poznávací znamení, vyjádření společného smýšlení a jednání, ale i jako prostředek k provokaci. Vytváří se tak subkulturou utvořený svět, který přitahuje mladistvé pomocí hudby, koncertů, módních značek nebo časopisů a sdružuje je ve svých organizacích a „Kameradschaften“.¹⁰⁸

2.1 Saská specifika a výrazná regionální centra

Svobodný stát Sasko stojí kvůli pravicově populistickým a pravicově extremistickým agitacím dlouhodobě ve středu veřejného zájmu. Z nedávných let lze například zmínit volební úspěchy NPD, historicko-revizionistický pochod neonacistů z celé Evropy *Trauermarsch* v Drážďanech, kterého se v roce 2009 a 2010 účastnilo asi 6 500 lidí, hnutí PEGIDA nebo objevení sídla pravicově extremistické teroristické organizace *Nationalsozialistischer Untergrund* (NSU) ve Zwickau.¹⁰⁹ Mezi další saská specifika patří jeho vlastní historický vývoj a zřetelné sebevědomí této země spojeno s nedůvěrou k vládě a skepsí. Sasko je také dlouhodobě baštou strany CDU (*Christlich Demokratische Union Deutschlands*) a dochází zde k dlouhému období konzervativní vlády, která se soustředila více na politickou stabilitu a mluvit by se dalo až o politické zatuhlosti.¹¹⁰

Dalším faktorem je geografická poloha spolkové země. Už dobu NDR provázela dlouhodobě pěstovaný negativní obraz Poláků, docházelo k jejich záměrnému až rasistickému poškozování. Xenofobie a strach ze záplavy uprchlíků z východu souvisí i s tím, že Sasko sousedí s nejhudšími oblastmi České republiky, kde je poměrně silné zastoupení romské menšiny.

¹⁰⁸ Stromer, Anett: *Rechtsextreme Einstellungen sächsischer Jugendlicher*, 67.

¹⁰⁹ Quent, Matthias: *Rechte Gewalt in Sachsen: Lokale Unterschiede*, In: Pickel, Gert / Decker, Oliver (Hg.): *Extremismus in Sachsen: Eine kritische Bestandsaufnahme*, 74–84.

Marc Brandstetter: „*Trauermarsch*“: *Comeback in Dresden?* [<http://www.endstation-rechts.de/news/kategorie/demonstrationen-1/artikel/trauermarsch-comeback-in-dresden.html>], staženo 4. 2. 2017.

¹¹⁰ Pickel, Gert: *Eine sächsische politische Kultur des Extremismus? Politische Einstellungen in Sachsen im Bundesländervergleich und ihre politikwissenschaftliche Einordnung*, In: Pickel, Gert / Decker, Oliver (Hg.): *Extremismus in Sachsen: Eine kritische Bestandsaufnahme*, 16– 18.

Odlišnosti saské politické kultury plynou ze směsice zkušeností a podmínek vycházejících z východoněmecké historie a socialismu. Přetrvávající, nespécifický pocit znevýhodnění a menší viditelnosti přerůstá v nespokojenost s politiky a politickými stranami a mísí se se skepsí. Díky tomu dochází ke vnímání většího ohrožení např. přistěhovalectvím. V Sasku lze navíc pozorovat větší etnocentrismus a vybudování silnější regionální a nacionální identity.¹¹¹

Projevy pravicových radikálů v Sasku jsou rozmanité. Jedním z nejvýraznějších regionů je Saské Švýcarsko, kde byla aktivní především organizace *Skinheads Sächsische Schweiz* (SSS). Ve východním Sasku vystupuje známá organizace *Nationaler Jugendblock* a *Kameradschaft Oberlausitz*. V roce 2008 zde fungovalo kolem 50 takových „Kameradschaftů“. Výrazný je v poslední době kraj Mittweide, kde se nachází velmi silná základna NPD.¹¹²

Regionálně podmíněna je také trestná činnost. Nejvíce deliktů je pácháno v Drážďanech, Saském Švýcarsku, Lipsku, městě Freiberg a Mittweida, přičemž postižena jsou především městská centra, která nabízí více příležitostí získat sympatizanty. Delikty jsou páchány především ve veřejném prostoru na ulicích, a to převážně večer nebo o víkendech, což souvisí i s trávením volného času mladistvých radikálů.¹¹³

Silný problém s pravicovým extremismem zažívají obyvatelé města Colditz u Lipska, kde tvoří jádro velmi aktivních neonacistů asi třicet lidí, kteří terorizují své okolí.¹¹⁴ Kromě Colditz je pravicovými radikály zasaženo město Wurzen. Zde v roce 1999 vznikla instituce *Netzwerk für Demokratische Kultur* (NDK), která zaznamenává výtržnosti spojené s extremismem a jejíž kancelář sídlící na nádraží se opakovaně stává cílem útoků. Podle saského ministerstva vnitra (*Sächsisches Staatsministerium des Innern*) tvoří jádro tamních neonacistů rovněž asi třicet lidí. *Antifaschistisches Infoblatt* situaci ve Wurzen komentuje slovy „[...] stark politisiert, organisiert und teilweise militant. Dieser Personenkreis verfügt auch über Verbindungen zu ehemaligen Mitgliedern inzwischen verbotener neonationalsozialistischer Organisationen sowie zu

¹¹¹ Ibid., 24–25.

¹¹² Stromer, Anett: *Rechtsextreme Einstellungen sächsischer Jugendlicher*, 117–118.

¹¹³ Kühnel, W.: *Gewalt durch Jugendliche im Osten Deutschlands. Versuch einer Ursachen- und Bedingungsanalyse*, In: Hans-Uwe, Otto / Merten, Roland (Hg.): *Rechtsradikale Gewalt im vereinigten Deutschland. Jugend im gesellschaftlichen Umbruch*, 238–240.

¹¹⁴ Colditz: *Wenn Rechtsextreme Politik bestimmen* [<http://www.netz-gegen-nazis.de/artikel/wenn-rechtsextreme-politik-bestimmen-7726>], staženo 17. 2. 2017

bekannten Führungspersonen der neonationalsozialistischen Szene. Kontakte werden zu Rechtsextremisten im Großraum Leipzig und in andere Länder unterhalten.“¹¹⁵

2.2 Vývojové tendence pravicového extremismu v Sasku po znovusjednocení

Zatímco osmdesátá léta zdůrazňovala ne scéně pravicového extremismu až fanatický nacionalismus, v devadesátých letech se do popředí dostává právě násilí a nenávisť a dochází ke větší radikalizaci.¹¹⁶ Změna orientace ze socialismu a plánovaného hospodářství na sociálně tržní hospodářství měla v nových spolkových zemích dopady na tvoření identity jedince. Tuto situaci lze považovat za živnou půdu pro rozšíření pravicově extremistických myšlenek: „Die daraus resultierende Ernüchterung, die im Osten Deutschlands wesentlich höher ausfiel, war einer der Hauptgründe zu Schaffung eines Nährbodens für rechtsextremisches Gedankengut.“¹¹⁷

NDR se označovala za antifašistickou demokratickou republiku, která překonala společenské následky nacionálního socialismu. V NDR se o pravicovém extremismu nemluvilo, dle porozumění strany SED (*Sozialistische Einheitspartei Deutschlands*) byl fašismus i ideologie nacionálního socialismu považován za vymýcenou. Pokud se podobné myšlenky objevovaly, byly přisuzovány negativnímu vlivu SRN, představovány jako forma antisociálního chování, nebo jako problém špatného zacházení s mladistvými a jejich výchovou. Nedošlo k vypořádání se s minulostí, mladiství nemohli zažít žádné bezprostřední zkušenosti s nacionálním socialismem, protože antifašistickou výchovou NDR nebyly výrazně zpracovány, ani sociální vědy v NDR se tímto tématem zvláště nezabývaly.¹¹⁸ Násilné činy s rasistickým podnětem byly mířeny proti smluvním pracovníkům z Kuby nebo Vietnamu. Souhrnně se však dá konstatovat, že až do znovusjednocení neexistoval v NDR jednotící koncept pravicového extremismu, ačkoli ani nařízený antifašismus nemohl úplně zabránit vzniku extremistických postojů. Do konce osmdesátých let bylo ve východním Německu

¹¹⁵ *Wurzen - schlimmer geht's nimmer?* [<https://www.antifainfoblatt.de/artikel/wurzen-schlimmer-gehts-nimmer-0>], staženo 17. 2. 2017.

¹¹⁶ Funk-Hennigs, Erika / Jäger, Johannes (Hg.): *Rassismus, Musik und Gewalt: Ursachen, Entwicklungen, Folgerungen*, 173–174.

¹¹⁷ Hedrich, Thomas: *Rechtsextreme Gruppierungen und deren politischer Einfluss am Beispiel des Freistaates Sachsen* (München: GRIN Verlag, 2006), 7.

¹¹⁸ Bugiel, Britta: *Rechtsextremismus Jugendlicher in der DDR und in den neuen Bundesländern von 1982–1998* (Berlin: LIT Verlag, 2002), 98.

zhruba 800 mladistvých ve věku od 16 do 25 let, kteří by mohli být přiřazeni k subkultuře skinheadů.¹¹⁹

Po roce 1990 v nových zemích neonacisté a skinheadi tedy nežili kompletně v novém prostředí, protože extremismus v povědomí byl, stejně jako malé skupiny, na které šlo navázat.¹²⁰ Počet neonacistických násilných činů po znovusjednocení vzrostl, 17. září 1991 zaútočili pravicoví radikálové v saském městě Hoyerswerda na uprchlické domovy a tato událost zahájila sérii dalších rasisticky motivovaných útoků. Jména Hoyerswerda, Rostock nebo Mölln se stala synonymy pravicově radikálního teroru.¹²¹ Léta 1992–1995 jsou spojena s vlnou zákazů radikálních organizací, jejichž členové se však často připojili k jiným skupinám, nebo docházelo k vytváření dalších skupin pod odlišnými jmény. Organizačně se etablovaly i politické strany, přičemž NPD má po celou dobu v Sasku dominantní postavení.¹²² Pozornost společnosti si od devadesátých let získává především spojitost pravicového extremismu s mladistvými, kteří platí jako centrální problematická skupina. Jedná se rovněž o jeden z následků útoků ve městech Hoyerswerda nebo Rostock, kde vystupovali mladiství jako hlavní útočníci.¹²³

V roce 1994 se na scéně radikální pravice v Sasku pohybovalo asi 2 800 lidí, přičemž většina z nich se ještě vyskytovala v politických stranách. Počet neonacistů se oproti předchozímu roku snížil ze 300 asi na 200, protože došlo k zákazům organizací jako *Nationale Offensive* (NO), *Deutsche Alternative* (DA) nebo *Nationalistische Front* (NF). V této době se odhadoval počet násilných skinheadů asi na šest set.¹²⁴

Roku 1998 stoupá počet příslušníků krajní pravice na spolkové úrovni, a to ze 43 300 na 53 600, a o dva roky později lze pozorovat na scéně lehký úbytek asi o 200 lidí. V Sasku počet členů v této době stoupl asi o 7 %. Tato skutečnost vyplývá z rostoucího vlivu militantních extremistů, ke kterým v té době patřili hlavně skinheadi a další pachatelé násilné činnosti s pravicově extremistickým motivem.¹²⁵

¹¹⁹ Stromer, Anett: *Rechtsextreme Einstellungen sächsischer Jugendlicher*, 84–88.

¹²⁰ Pfahl-Traugher, Armin: *Rechtsextremismus in der Bundesrepublik* (München: C.H. Beck Verlag, 2000), 58–59.

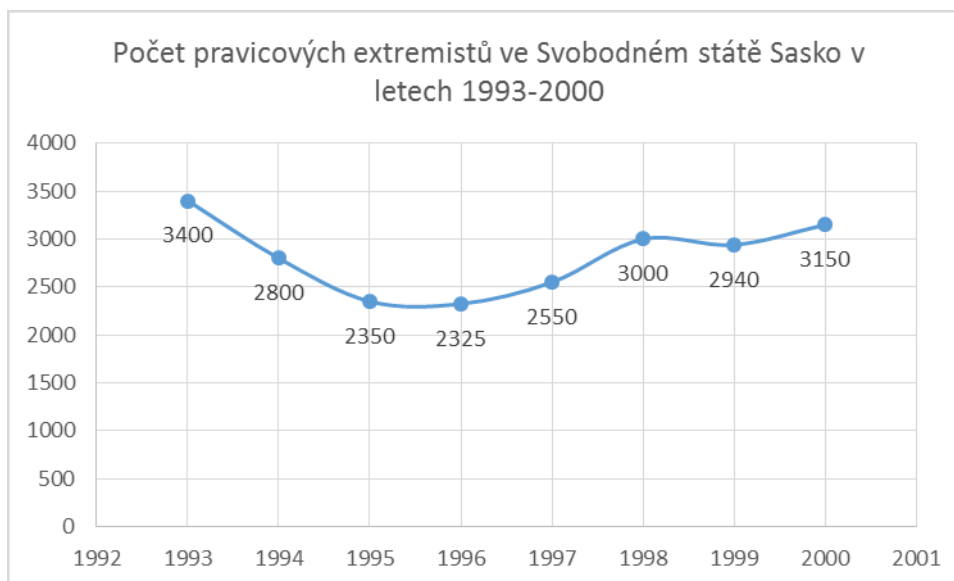
¹²¹ 17. a 23. září 1991 došlo ve městě Hoyerswerda k násilným výtržnostem mířeným hlavně proti uprchlíkům a smluvním zahraničním pracovníkům
23. listopadu 1992 se pravicoví extremisté pokusili ve městě Mölln vypálit dva domy obývané tureckými rodinami.

¹²² Stromer, Anett: *Rechtsextreme Einstellungen sächsischer Jugendlicher*, 90–94.

¹²³ Rieker, Peter: *Rechtsextremismus: Prävention und Intervention. Ein Überblick über Ansätze, Befunde und Entwicklungsbedarf* (Weinheim: Juventa Verlag, 2009), 23.

¹²⁴ Landesamt für Verfassungsschutz Sachsen 1994: 23.

¹²⁵ Landesamt für Verfassungsschutz Sachsen 1998: 10.

Zdroj: *LfV Sachsen 1993–2000: Rechtsextremismus im Freistaat Sachsen Sachsen: Überblick in Zahlen*, grafická podoba vytvořena autorkou.

V roce 2000 Spolkové ministerstvo vnitra zakázalo organizace *Blood & Honour* s její mládežnickou organizací *White Youth*, které hrály centrální roli pro šíření skinheadské hudby. V těchto letech se také vedlo šetření se členy skupiny *Skinheads Sächsische Schweiz* kvůli trestnému činu budování kriminální organizace, kterou v dubnu 2001 zakázalo dle § 129 StGB saské ministerstvo vnitra. Pravicový extremismus se tak stal v Sasku znovu výrazným společenským tématem, které mělo za následek úbytek politicky motivované trestné činnosti. I počet koncertů se v porovnání s předešlým rokem snížil ze 30 na 16.¹²⁶

Po represivních opatřeních opětovně dochází ke zvýšení počtu hudebních koncertů v roce 2004, kdy se jich odehrálo 25, a také počet jejich návštěvníků narostl ze 3 000 na 5 000. Může za to silnější spolupráce a navazování kontaktů mezi ostatními spolkovými zeměmi, přičemž i na koncertech začaly vystupovat skupiny z ostatních spolkových zemí a ze zahraničí.¹²⁷

V následujících letech se pozice NPD oslabuje na úkor subkultury. Scéna radikální pravice v Sasku je nyní výrazně zastoupena násilnými skinheady a militantními „Kameradschafty“. Strana se snaží znovu posílit svoje postavení a vytváří za tímto účelem skupinu *Revolutionäre Plattform – Aufbruch 2000* (RPF) tvořenou členy NPD. V září 2001 tato skupina uspořádala společně s nacionálními socialisty v

¹²⁶ Landesamt für Verfassungsschutz Sachsen 2000: 12–16.

¹²⁷ Landesamt für Verfassungsschutz Sachsen 2004: 21.

Lipsku velkou demonstraci, které se účastnilo kolem 2 000 lidí, o rok později však RPF sama zaniká. Strany DVU a REP měly v Sasku vždy spíše marginální zastoupení a NPD má v této době v Sasku asi 900 členů, přičemž v roce 1998 byl jejich počet 1 400. Počet skinheadů zůstává s devíti sty konstantní, nárůst zaznamenávají „Kameradschafty“, ve kterých se nyní vyskytuje asi 850 lidí. „Kameradschafty“ se více politizují, svoje cíle formulují především v překonání politických rozdílů pravicově extremistické scény a ve sjednocení se jako jednotný „Nationaler Widerstand“, a demokratický stát tak jmenují také jako společného „nepřítele“.¹²⁸

„Kameradschafty“ začínají zhruba od roku 2004 uplatňovat novou taktiku a oslovovat veřejnost z prostředí mimo scénu radikální pravice. Tím si chtějí získat sympatie obyvatel a pořádat společné akce, na kterých se jim snaží vsugerovat společný konsensus. Takové aktivity praktikuje organizace *Freie Kräfte Dresden*, která se v tomto roce některé pondělky schází v centru města a účastní se primárně neextremistických demonstrací proti sociální politice státu nebo pracovním reformám. Ve svojí publikaci *Freier Rundbrief Dresden* povzbuzuje k dalším účastem na těchto „Montagsdemonstrationen“ a používá hesla jako „Jetzt Nationaler Sozialismus“. Ukazuje se, že tyto ideologické pozice se ukotvují zejména tam, kde se „Kameradschaftům“ podaří vzájemně spojit. Jako příklad slouží *Nationale und Soziale Aktionsbündnis Mitteldeutschland* (NSAM), spolek „Kameradschaftů“ východních spolkových zemí, kam patří zmíněné skupiny *Freie Kräfte Dresden* a *Freie Kräfte Hoyerwerda*. Cílem NSAM je zrušit politický systém SRN a nahradit ho společenským pořádkem v duchu nacionálního socialismu.¹²⁹

Teroristické útoky z 11. září 2001 vedly na scéně radikální pravice k rostoucímu antiamerikanismu a antisemitské agitaci, žádné militantní akce se v této spojitosti v Sasku nekonaly. Na 11. zemském sjezdu strany NPD v obci Niedercunnersdorf byly tyto události ve zprávě *Resolution zum Frieden* odsouzeny a německá vláda byla vyzvána, aby se nezapojovala do žádných odvetných aktivit. Strany DVU a REP v této souvislosti mluvily o špatné přistěhovalecké politice ze strany USA.¹³⁰

V roce 2004 se NPD dostává do zemského parlamentu, kdy profitovala z porážky REP a aktuální debaty o sociálních reformách. Strana sází na spolupráci s neonacisty, kterou lze vidět na příkladě demonstrace v Berlíně, kde NPD 1. května

¹²⁸ Landesamt für Verfassungsschutz Sachsen 2001: 11–17.

¹²⁹ Landesamt für Verfassungsschutz Sachsen 2004: 19–25.

„Kameradschafty“ samy toto označení nepoužívají a upřednostňují mimo jiné označení *Freie Kräfte*.

protestovala společně s *Freie Nationalisten*. Zde zaznívala za účasti asi 2 300 lidí hesla „Arbeitsplätze für Deutsche sichern – Sozialabbau bekämpfen!“ nebo „Nein zur EU-Osterweiterung und zum EU-Beitritt der Türkei!“.¹³¹ Strana se do zemského sněmu dostává znovu v roce 2009. Úspěšně tak používá stejná témata jako v předešlých volbách a startuje kampaně, které mají údajně pomoci hospodářské krizi.¹³²

V roce 2010 bylo na scéně radikální pravice v Sasku aktivních asi 2 670 lidí, to znamená asi o třicet méně než v roce předešlém. Tento lehký úbytek má na svědomí pokles členů strany DVU. Počet členů NPD zůstává stejný zhruba na osmi stech, stále roste potenciál neonacistických „Kameradschaftů“. Pokračuje trend ústupu politických stran na úkor především subkulturních nacionálních socialistů, za který mohou faktory jako skoro úplná ztráta významu saské DVU a částečná ztráta atraktivity NPD pro některá uskupení *Freie Kräfte*, která se odmítají podřídit stranické disciplíně. Význam politických stran neposílila ani fúze stran NPD a DVU, protože DVU už tak v Sasku zaujímal velmi marginální pozici. Spíše než NPD si organizováním demonstrací a větším mobilizačním potenciálem pozornost veřejnosti získávají *Freie Kräfte*.¹³³

V listopadu 2011 došlo k odhalení teroristické organizace NSU, která prokazatelně existovala přes deset let, a jejíž členové žili především v Sasku. Vzniká napětí ve straně NPD a později dochází k další debatě o jejím zákazu. Strana se rovněž distancuje od událostí v Norsku, které by mohly tuto debatu posílit.¹³⁴ *Junge Nationaldemokraten* (JN) mají stále větší tendenci spolupracovat více s neonacisty než s její mateřskou stranou NPD, vedoucí osobnosti JN jsou, příp. byly, hlavními osobnostmi *Freie Kräfte*. V únoru 2011 nedošlo kvůli blokádám k plánované demonstraci v Drážďanech, protestní akce se nyní více objevují spontánně za účelem dosažení větší flexibility. Nadále převládá na scéně radikální pravice počet členů subkultury, kde se nachází asi 1 850 osob.¹³⁵

Počet pravicových extremistů v Sasku ubývá nebo stagnuje kvůli stále oslabující se členské základně NPD. V roce 2007 se na scéně krajní pravice vyskytovalo asi 3 000 osob a v letech 2012 a 2013 jich bylo 2 500. Nejvíce přibývá „Kameradschaftů“, do

¹³⁰ Landesamt für Verfassungsschutz Sachsen 2001: 16, 40, 44–49.

¹³¹ Landesamt für Verfassungsschutz Sachsen 2004: 41.

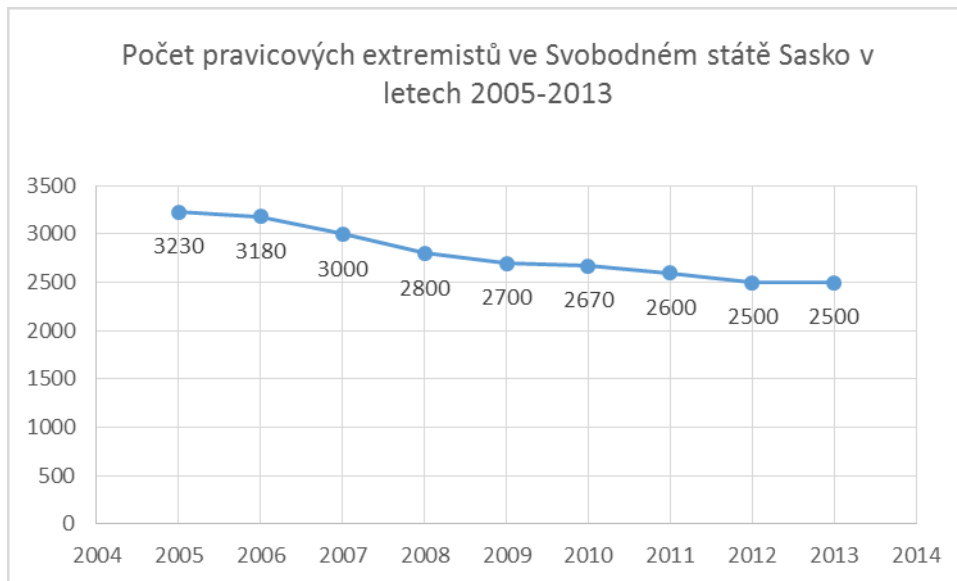
¹³² Landesamt für Verfassungsschutz Sachsen 2008: 17.

¹³³ Landesamt für Verfassungsschutz Sachsen 2010: 3–5.

¹³⁴ Anders Behring Breivik zabil v červenci 2011 v Oslu 8 lidí a 69 lidí na ostrově Utøya

¹³⁵ Landesamt für Verfassungsschutz Sachsen 2011: 9–13, 69–71.

roku 2013 se jejich počet ustálil na jednom tisíci, což v Sasku zdůrazňuje dominanci neonacistů.¹³⁶

Zdroj: *LfV Sachsen 2005–2013: Rechtsextremismus im Freistaat Sachsen Sachsen: Überblick in Zahlen*, grafická podoba vytvořena autorkou.

V říjnu 2013 se v Sasku objevuje s deseti členy strana *Die Rechte*. Programově se pohybuje v mezích „seriózně radikální“ NPD s prvky antiislamismu. Částečně také převzala stranický program DVU, jejíž bývalí členové stranu založili po fúzi DVU s NPD.¹³⁷ V únoru 2013 vzniká strana *Alternative für Deutschland* (AfD) jako reakce na vznik záchranného fondu eurozóny a NPD hrozí nebezpečí ztráty voličů ve prospěch AfD.¹³⁸ V prosinci 2014 vzniká v Drážďanech antiislamistická, rasistická a pravicově populistická organizace PEGIDA.¹³⁹

2.3 Saská NPD a volební výsledky

NPD uplatňuje taktiku spolupráce různých subjektů na poli pravicově extremistického spektra. Shromažďuje a spojuje se s ostatními politickými subjekty a poskytuje podporu subkulturním skupinám neonacistů a skinheadů. Sama je pak do jisté míry odkázaná při svojí propagaci na jejich výpomoc, a to i z toho důvodu, že mladí lidé

¹³⁶ Landesamt für Verfassungsschutz Sachsen 2013: 13.

¹³⁷ Landesamt für Verfassungsschutz Sachsen 2013: 70–71.

¹³⁸ Tilman Steffen: *Die AfD bedrängt die NPD im Osten* [<http://www.zeit.de/politik/deutschland/2014-07/npd-sachsen-afd-landtagswahl>], staženo 28. 3. 2017

¹³⁹ Od roku 2015 se počet pravicových extremistů opětovně zvyšuje na 2 700.

tvorí největší podíl jejich voličské základny.¹⁴⁰ Krom NPD zde není žádná další významná extremistická strana. Plošně je ve spolkové zemi zastoupena třinácti krajskými spolky. V Sasku sídlí od roku 2000 i vydavatelství *Deutsche Stimme*.¹⁴¹

V Sasku nehrála NPD jako volební strana dlouhodobě výraznou roli. Po znovusjednocení neměly celkově pravicově extremistické strany velké šance na úspěch ve starých spolkových zemích, a tak soustřeďovaly svoji pozornost do bývalého východního Německa. V roce 1994 strana ani nekandidovala do Spolkového sněmu. Pod vedením Uga Voigta se strana více profesionalizuje a otevírá veřejnosti, velkou odezvu měla v Německu např. demonstrace proti *Wehrmachtsausstellung* v roce 1997.¹⁴² Od druhé poloviny devadesátých let se strana pokouší o volební úspěchy na komunální úrovni. Strana se zaměřuje na lokální témata a prezentuje se jako ochránce zájmů německých pracujících za účelem zalíbit se veřejnosti. V Sasku si získává pozornost v roce 1999, nicméně do zemského sněmu se nedostala, nepřekročila hranici 2 %. Zlom představuje až rok 2004, kdy dosáhla nejvyššího výsledku od roku 1989 a obsadila zemský parlament dvanácti místy. Částečně tak využila i protestu proti Hartzovým reformám a přizivila iluzi, že odstraněním cizinců lze překonat hospodářskou krizi, a vsadila tak na strach, nejistotu a pocit nespravedlnosti.¹⁴³ Strana tedy pracuje s přibývajícím nedůvěrou občanů ve státní zřízení, politiky a demokracii. Tím mohla rovněž poprvé od roku 1968 utvořit frakci v jednom z německých zemských sněmů.¹⁴⁴

Ve volbách roku 2009 rovněž strana obsadila zemský parlament, získala 5,6 % a do Spolkového sněmu získala 1,5 %.¹⁴⁵ Ve volebních výsledcích se ukazuje, že ženy volí NPD v menším zastoupení než muži, přičemž největší skupinu z nich tvoří lidé ve věku 20–35 let s formálně středním stupněm vzdělání. Tito voliči zastávají negativní postoje vůči Evropské unii, kde se částečně kryjí s voliči AfD, a pochází převážně z méně majetných společenských vrstev. Strana hojně používá hesla jako „Arbeitsplätze statt Globalisierung“ nebo v *Deutsche Stimme* v listopadu roku 2005 publikovaný výrok

¹⁴⁰ Landesamt für Verfassungsschutz Sachsen 2008: 9–15.

¹⁴¹ *Deutsche Stimme Verlagsgesellschaft mbH* se sídlem ve městě Riesa je jedno z největších nakladatelství pravicově extremistické scény na spolkové úrovni. Landesamt für Verfassungsschutz Sachsen 2011: 10–12.

¹⁴² Dvě putovní výstavy pořádané Hamburským institutem pro sociální výzkum (*Hamburger Institut für Sozialforschung*) tematizující zločiny Wehrmachtu.

¹⁴³ „Hartzovy reformy“ označují reformy německého pracovního trhu představené v roce 2002.

¹⁴⁴ Steglich, Henrik: *Die NPD in Sachsen. Organisatorische Voraussetzungen ihres Wahlerfolgs 2004 (Berichte und Studien)* (Göttingen: V&R unipress 2007), 29.

¹⁴⁵ Landesamt für Verfassungsschutz Sachsen 2009: 147–149.

„Gegen Einwanderung, Europäische Union und Globalisierung. Die nationale Opposition muss noch stärker die soziale Frage nationalisieren.“¹⁴⁶ Do saského zemského sněmu se v roce 2014 nedostává, strana ale získává poprvé mandát do evropského parlamentu a jejím novým předsedou se stal tiskový mluvčí Frank Franz.

2.4 Projekt Schulhof

Projekt *Schulhof* představuje novou dimenzi a způsob marketingu NPD, díky kterému se strana dostane k mladistvým a primárně se na ně zaměřuje jako na cílovou skupinu voličů. Vychází částečně z inspirace USA, kde v roce 2004 vydal label *Panzerfaust Records* bezplatné album s názvem *Project Schoolyard*.¹⁴⁷ Ve spolupráci s „Kameradschafty“ se jednalo se o pokus využití hudby k ovlivňování studentů, díky kterému se měli identifikovat s myšlenkami pravicového extremismu.¹⁴⁸ Okresní soud v Halle prohlásil v srpnu 2004 tento projekt za mládeži škodlivý a požadoval, aby se na spolkové úrovni zakázal, nicméně tento materiál je z části dostupný na internetu.¹⁴⁹

NPD vydala svoje *Schulhof-CD* ve sto tisíci kopiích. Následovaly další projekty *Der Schrecken aller linken Spießler und Pauker* a *Die NPD rockt in den Reichstag*, které obsahovaly hudbu „RechtsRockových“ skupin jako *Faustrecht* nebo *Nahkampf*. V roce 2007 vyšlo CD *60 Minuten Musik gegen 60 Jahre Umziehung*, na jehož vydání se podíleli pravicoví extremisté z Bavorska a Chemnitz.¹⁵⁰ Všechna CD obsahují kontakty a webové stránky asi padesáti pravicově extremistických organizací a mnoho neonacistických propagandistických textů.¹⁵¹

Často používaný citát „Musik ist Bewegung!!! Wenn es nicht die Musik wäre, gäbe es keine Konzerte, ohne Konzerte gäbe es kein Zusammenkommen, ohne Zusammenkommen gäbe es keine Bindung. Musik bringt die Botschaft von einer Ecke zur Anderen. Ohne Musik würde es die Szene nicht mehr geben und sie wäre nicht so

¹⁴⁶ Steglich, Henrik: *Die NPD in Sachsen*, 54–56.

Borgwardt, Angela / Molthagen, Dietmar (Hg.): *Neue Entwicklungen des Rechtsextremismus. Internationalisierung und Entdeckung der sozialen Frage*, 82.

¹⁴⁷ Bundesministerium des Innern: Verfassungsschutzbericht 2004: 52–55.

¹⁴⁸ Landesamt für Verfassungsschutz Sachsen 2004: 21–24.

¹⁴⁹ Pfeiffer, Thomas: *Menschenverachtung mit Unterhaltungswert. Musik, Symbole, Internet – der Rechtsextremismus als Erlebniswelt*, In: Pfeiffer, Thomas / Glaser, Stefan (Hg.): *Erlebniswelt Rechtsextremismus: Menschenverachtung mit Unterhaltungswert. Hintergründe - Methoden - Praxis der Prävention* (Schwalbach: Wochenschau Verlag, 2007), 36–52.

¹⁵⁰ Radü, Jens: *Viel Lärm um schlechte Musik* [<http://www.spiegel.de/lebenundlernen/schule/braune-schulhof-cd-viel-laerm-um-schlechte-musik-a-374448.html>], staženo 6. 2. 2017.

Stromer, Anett: *Rechtsextreme Einstellungen sächsischer Jugendlicher*, 72.

¹⁵¹ Landesamt für Verfassungsschutz Sachsen 2004: 107.

groß wie sie jetzt ist!“¹⁵² vystihuje velký význam hudby pro pravicově extremistickou scénu a především koncertů, které slouží jako místa pro navázání kontaktů a vzájemnou socializaci. Její prezentace naživo bývá navíc ještě radikálnější než na CD. Specialita NPD v Sasku je CD vzniklé pod režii Jense Pühseho *Schnauze voll? Alltag ist Zahhtag!*, které obsahovalo 25 000 exemplářů z roku 2004. Na rozdíl od *Schulhof-CD* tento titul nenabízel přímo žádné právní podklady k jeho zákazu a jeho produkci na školách se v jednotlivých případech zamezovalo intervencí a kontrolami.¹⁵³ Píseň *Euere Freiheit* obsahuje text, na kterém lze ukázat velmi explicitní nesnášenlivost k cizincům.

„Jeden Tag auf unseren Straßen,
werden Kinder umgebracht!
Durch ein Gift namens Heroin
das der Fremde in's Land gebracht!
Verfolgung, Inhaftierung an der Tagesordnung steh'n!
Die Presse hat Narrenfreiheit,
ein tolles Land in dem du lebst!“¹⁵⁴

2.5 Hudba jako prostředek ideologizace a saské hudební skupiny

Hudba stojí často na počátku pravicově extremistické „kariéry“ a lze ji označit za stavební kámen této subkultury. Bývalý člen zakázané organizace *Skinheads Sächsische Schweiz*, Thomas Rackow, vypráví o jejím významu: „Mir hat mein Bruder viel über das Nationale erzählt. Der nächste Schritt ist, dass man sich für Musik interessiert und vor allem auf die Texte hört. So landet man irgendwann bei Parteiveranstaltungen, trägt die gleichen Klamotten, fährt gemeinsam zu Skinhead-Konzerten [...] Das alles verbindet, schweiß zusammen“.¹⁵⁵ Pro mladistvé hraje hudba v každodenním životě neodmyslitelnou roli a patří k jak základním identifikačním, tak i komunikačním prostředkům. Co člověk poslouchá je úzce spojeno s osobním prostředím. Hudebníci pro subkulturu představují navíc silnější idoly než např. politici.

¹⁵² *We play NS-Hardcore! Die Mythisierung rechten Gedankenguts in der Musik* [http://www.bpb.de/politik/extremismus/rechtsextremismus/ns-hardcore], staženo 10. 2. 2017

¹⁵³ Bundesamt für Verfassungsschutz 2004: 52–60.

¹⁵⁴ *Sleipnir – Eure-Freiheit* [https://www.musixmatch.com/lyrics/Sleipnir/Eure-Freiheit], staženo 6. 2. 2017

¹⁵⁵ Klameth, Jana: „Die Jugend braucht Zwang“. *Rechtsextremismus. Der NPD-Nachwuchs kämpft um die Köpfe junger Leute – mit Sonnenwendfeiern, Mädchen-AG und Feldschlachten*, In: *Sächsische Zeitung* 3.11.2005.

Atraktivita „RechtsRocku“ spočívá nejen v melodii, ale i v textech, které přenášejí ideologii a mýty.

Tato hudební scéna procházela v posledních letech značnou proměnou. Přibývají elementy jiných mladických subkultur jako „Hardcore“ (extremisty označované jako „Hatecore“) a ostatní druhy metalové nebo punkové hudby.¹⁵⁶ Tyto výpůjčky odpovídají měnícímu se hudebnímu vkusu převládající skupiny mladistvých skinheadů a skutečnosti, že na hudbu pravicových extremistů upozorňují i dosud nepolitičtí lidé z ostatních hudebních žánrů. Zesílené propojení aktuálních témat jako globalizace nebo ochrana životního prostředí navazují na současné zájmy a trendy mladistvých. S rostoucí nabídkou extremistické hudby si tedy pravicový extremismus našel přístup k ostatním mladickým kulturám a začal je spojovat.¹⁵⁷ Naopak styly jako hip-hop nebo rap odezvu nenacházejí, protože nejsou považovány za „hudbu bílých“.¹⁵⁸

Písňe a skupiny se šíří poměrně snadno, i materiál zakázaných skupin se dá stáhnout z internetu. Mezi ně patří např. zakázaní *Landser*, kteří v devadesátých letech ilegálně rozšiřovali CD mířené proti přistěhovalcům a komunistům. Se songem *Republik der Strolche*, který byl nahrán v zahraničí, a až pak se dostal do Německa, se stali kultovní skupinou pravicových extremistů.¹⁵⁹

Při návštěvách koncertů vzniká mezi jejími příslušníky důležitý pocit sounáležitosti. Dosud nejvyšší počet koncertů se odehrál v Sasku v roce 2005, kdy jich bylo 58, a dalších 48 v roce 2010. Hodně těchto koncertů se pořádá tajně v privátních klubech, na diskotékách a hospodách pod záštitou soukromé oslavy.¹⁶⁰ Jako příklad lze uvést koncert z listopadu roku 2004 ve městě Mücka (okres Görlitz), který byl prezentován jako oficiální diskusní setkání s hudebním doprovodem. Zdejší výstup bývalého člena skupiny *Landser* Michaela Regenera vedl k silné mobilizaci na pravicově extremistické scéně a této události se účastnilo přes tisíc lidí.¹⁶¹

Kolem roku 1995 bylo na spolkové úrovni aktivních asi 50 skinheadských kapel. V Sasku v té době patřily k nejznámějším skupinám *Hart und Heftig* (Hoyerswerda)

¹⁵⁶ Slovo „Hate“ označuje v angličtině „nenávist“.

¹⁵⁷ Bundesamt für Verfassungsschutz 2011: 102–106.

¹⁵⁸ Landesamt für Verfassungsschutz Sachsen 2005: 17–18.

¹⁵⁹ Stromer, Anett: *Rechtsextreme Einstellungen sächsischer Jugendlicher*, 70–71.

¹⁶⁰ Landesamt für Verfassungsschutz Sachsen 2005: 16.

¹⁶¹ »Luni« statt »Landser« – der Mythos ist ungebrochen [https://www.antifainfoblatt.de/artikel/%C2%BBluni%C2%AB-statt-%C2%BBlandser%C2%AB-%E2%80%93-der-mythos-ist-ungebrochen], staženo 11. 2. 2017.
Das Spektrum der neonazistischen Bruderschaften [https://www.antifainfoblatt.de/tags/michael-regener], staženo 11. 2. 2017.

nebo *Oistar Proper* (Leipzig). Proti kapelám bylo vedeno i několik trestních stíhání, v roce 1993 proti členům skupiny *Kroizfoier* a o rok později proti *Ostfront AVK*. Jednalo se především o zločin štvání lidu („Volksverhetzung“) a šíření rasové nenávisti, jak je znát v songu *Armes Deutschland* skupiny *Kroizfoier*:

Kennst du das Land, was einmal mächtig war?

Es stellte die Herrschaft des Volkes dar.

Davon ist uns nichts geblieben,
mit uns wird vernichtendes Spiel getrieben.

Das deutsche Volk wird überrannt,
von wem, wird hier besser nicht genannt.¹⁶²

Píseň pocházela z CD *Mit Kraft, Mut und Schwung, auf die Zukunft* a upozornila na ně instituce *Bundesprüfstelle für jugendgefährdende Medien*.¹⁶³

V roce 2010 bylo v Sasku na půdě krajní pravice aktivních asi 30 hudebních skupin. Mezi řadu let nejaktivnější a nejdůležitější zde patří *Blitzkrieg* (Chemnitz), *Selbststeller* (Riesa), *Sachsonia* (Drážd'aný) nebo *White Resistance* (Erzbergkreis / Zwickau). Spousta skupin je aktivní převážně pouze regionálně a brzy se rozpadá. Hodně z nich je tvořeno saskými skinheady a na základě svého vystupování by se dali přiřadit k „Hatecore“ scéně.¹⁶⁴

Při hudebních představeních jsou texty prezentovány víc radikálně než na CD a účastní se jich v průměru asi 150 lidí. Spousta koncertů bývá ještě před začátkem rozeznána policií.¹⁶⁵ Kvůli policejnímu stíhání se místo koncertu neurčuje dopředu, bývá oznámeno krátce před koncertem pomocí např. SMS, a aby se jich člověk mohl účastnit, potřebuje kontakty a musí být dostatečně mobilní, aby se stihl včas přesunout. Návštěvníci koncertů jsou tedy často dlouhodobí příslušníci scény starší 25 let.¹⁶⁶

Hudební spektrum v Sasku pokrývá mnoho stylů jako „Rock against Communism“ (RAC), případně vzniká mix s různými druhy metalové hudby, což lze vidět např. na black metalové skupině *Leichenzug*.¹⁶⁷ Už jen jména některých skupin

¹⁶² Landsamt für Verfassungsschutz Sachsen 1995: 31.

¹⁶³ Úřad podřízený spolkovému ministerstvu pro rodinu, seniory, ženy a děti (*Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend*) sídlící v Bonnu. Jeho hlavním úkolem je pozorovat možná mládeži škodlivá média a ochrana mládeže.

¹⁶⁴ Landesamt für Verfassungsschutz Sachsen 2010: 27 – 29.

¹⁶⁵ Landesamt für Verfassungsschutz Sachsen 2011: 27.

¹⁶⁶ Landesamt für Verfassungsschutz Sachsen 2010: 11

¹⁶⁷ Stromer, Anett: *Rechtsextreme Einstellungen sächsischer Jugendlicher*, 113.

Žánr RAC vznikl ve Velké Británii ke konci 70. let, kdy se zde odehrála řada koncertu s antikomunistickými a neonacistickými motivy.

odráží pravicově extremistické postoje. Zmínit by se dala *Die Bands Aryan Hope* (Wurzen) nebo *Racial Purity* (Drážďany).

V Sasku se hudební produkce koncentruje především ve městech Chemnitz, kde sídlí podnik *PC-Records*, a v Drážďanech, kde hudební vydavatelství často figurovala jako podpora projektu *Schulhof*. Postupně lze s rostoucí komercializací pozorovat úbytek hudební produkce v podobě prodeje CD. Struktura hudební produkce se rovněž posouvá ku prospěchu velmi malým, regionálním obchodům.¹⁶⁸

2.6 Lifestyle subkultury – oblékání, symboly a aktivity na internetu

Pravicoví radikálové ukazují svoje postoje veřejnosti a symboly využívají k působení na okolí, komunikaci uvnitř subkultury, provokaci a také ke komerčním zájmům. K tomu patří i pro scénu typické oblékání, kterým se poukazuje na vlastní „way of life“.¹⁶⁹ Všeobecně je oblečení důležitý prostředek k určení identity a příslušnosti nebo vyjádření snahy někam zapadat, a vymezit se tak vůči okolnímu světu.

Extremisté nemusí být na první pohled rozeznatelní – ne každý s holou hlavou, vysokými šněrovacími botami a bombrem musí být automaticky skinhead. Za takovým vzezřením může stát např. snaha vzdorovat vůči rodičovským pravidlům. Je tedy poměrně těžké poznat pravicového radikála jen na základě „outfitu“. Také celková vizuální podoba pravicového extremisty se v průběhu let mění. V devadesátých letech měl podobu „klasického skinheada“, zatímco v posledních letech vypadá spíš jako každý jiný mladistvý, který se snaží legitimovat své chování a prezentuje se například jen jako patriot.

Existují značky, které se k podpoře pravicově extremistické ideologie pomocí vlastní produkce nikdy nepřihlásily, a jsou běžně dostupné. Jiné značky však lze sehnat jen ve specializovaných obchodech nebo dokonce jen na určitých akcích, jako jsou koncerty.

Často nošené bývá oblečení sportovních značek jako *Lonsdale* nebo *Ben Sherman*, které výraznou pozornost nevzbuzují. Symboliku těchto značek komentuje politolog Flad Henning: „Sie alle symbolisieren im Regelfall Arbeitertümelei, eine

¹⁶⁸ Landesamt für Verfassungsschutz Sachsen 2005: 19.

¹⁶⁹ Bundesamt für Verfassungsschutz 2008: 60–62.

antibürgerliche und antiintellektuelle Grundhaltung.“¹⁷⁰ Silný odbyt v rámci Německa má značka *Thor Steinar*, která se k neonacistickému podtextu také nikdy nepřihlásila.

Poněkud znepokojivěji působí naopak oblečení od firem *Pitbull*¹⁷¹ nebo *Troublemaker Streetwear*.¹⁷² Tyto značky se nedají tak jednoduše sehnat, protože jsou k dispozici hlavně v army shopech nebo jiných specializovaných obchodech. Společně s hudební produkcí tvoří hodnotnou část ekonomie této scény.¹⁷³

Značky jako *Consdaple* nebo *Masterrace* jsou pak k dostání výlučně v relevantních zásilkových obchodech nebo při jednorázových akcích, přičemž *Consdaple* patří k nejznámějším. Její práva vlastní Franz Glasauer, který působil v NPD a *Die Republikaner*, nebo v organizaci *Deutsche Liga für Volk und Heimat*.¹⁷⁴

Odbytiště pravicově extremistické produkce je v Sasku ve spolkovém srovnání jedno z nejsilnějších. Především v Chemnitz se koncentruje velké množství specializovaných obchodů s textilem, hudbou, nebo tiskovinami. Kromě zaregistrovaných podniků zde existuje i řada neoficiálních malých obchodů, které prodávají hlavně hudbu. Přes ně je pak možné odebírat zakázané materiály označené za mládeži škodlivé.¹⁷⁵

Při tvorbě svých symbolů využívají příslušníci subkultury často čísla a kódy, která se objevují jako potisky na oblečení nebo jako přebaly CD.¹⁷⁶ Znamé jsou číselné kombinace 18 a 88 stojící za písmeny abecedy A a H, kterými se míní „Adolf Hitler“ nebo „Heil Hitler“. Hojně se používá číslo 14 vyjadřující „14 slov“ („*We must secure the existence of our people and a future for white children.*“), které formuloval člen organizace *The Order* vyznávající „White Supremacy“ David Lane.¹⁷⁷ Číslo 28 pak

¹⁷⁰ Flad, Henning: *Kleider Machen Leute. Rechtsextremismus und Kleidungsstil*, In: Klaus, Farin / Henning, Flad / Frauke Stuhl / Rainer, Erb / Burkhard, Schröder (Hg.): *Reaktionäre Rebellen. Rechtsextreme Musik in Deutschland* (Postfach: Thomas Tilsner Verlag, 2001), 105.

¹⁷¹ Jméno „Pitbull“ je spojováno s chuligánstvím. Slovo pochází z anglického „Hooligans“ a znamená násilí a výtržnictví.

¹⁷² Firma „KornTex“, která toto oblečení distribuuje, je provozována osobami spojenými s norimberskou skupinou chuligánů „Red Devils“.

¹⁷³ Flad, Henning: *Kleider Machen Leute. Rechtsextremismus und Kleidungsstil*, 106–110.

¹⁷⁴ *Consdaple* [<http://www.netz-gegen-nazis.de/lexikontext/consdaple>], staženo 11. 2. 2017
Deutsche Liga für Volk und Heimat (DLVH) je německá politická pravicově extremistická organizace, která byla založená r. 1991 pod jménem *Deutsche Allianz – Vereinigte Rechte* jako spolek německých patriotů. Jedním z prominentních zakladatelů této organizace byl bývalý předseda NPD Martin Mußgnug.

¹⁷⁵ Stromer, Anett: *Rechtsextreme Einstellungen sächsischer Jugendlicher*, 76.

¹⁷⁶ Korgel, Lorenz / Bortsel, Dierk: *Rechtsextreme Symbolik und Kleidung im öffentlichen Raum: Bestandaufnahme und Handlungsstrategien*, In: Grumke, Thomas / Wagner, Bernd (Hg.): *Handbuch Rechtsradikalismus*, 220–222.

¹⁷⁷ *14 Words* [<http://www.adl.org/combatting-hate/hate-on-display/c/14-words.html#.WJ9QRPhDtQ>], staženo 11. 2. 2017
The Order je revolucionářská skupina, která působila v USA v letech 1983 – 1984.

poukazuje rovněž podle písmen abecedy na organizaci *Blood & Honour*. Příznačná je také instrumentalizace barevné kombinace černé, bílé a červené jako národních barev Německého císařství a Třetí říše.¹⁷⁸

Internet znamená pro mnoho lidí příležitost volné výměny informací a názorů a vést dialog po celém světě. Pro pravicové radikály představuje médium všestranného využití, protože možnosti on-line aktivit nejsou zdaleka vyčerpány a lze předpokládat, že bude subkulturou do budoucna využíván ve stále hojnější míře. Od devadesátých let je pravicově extremistická subkultura on-line a počet jejich registrovaných domén stoupá. Internet se stává moderním prostředkem nenávisné propagandy, pomáhá šířit dřív podpultové materiály, které se nyní dají jednoduše objednat. Aby se extremisté ještě více dostali ke své cílové skupině, přidávají často linky na svoje webové stránky pod videa na YouTube, na Facebook, na StudiVZ apod..¹⁷⁹ Internet tuto scénu podporuje mnohými způsoby. Slouží jako prostředek mobilizace užívaný ke komunikaci a poskytuje možnost oznámit dopředu konání demonstrací nebo koncertů. Pomáhá také rekrutování dalších sympatizantů pomocí snadné dostupnosti materiálů a působení myšlenek na širokou veřejnost. Představuje kontaktní platformu, kterou jsou diskusní fóra, návštěvní knihy nebo chat-roomy. Může také pomáhat vyhnout se trestu za pomoci zahraničních poskytovatelů domén. Zásilkové obchody s hudbou a texty v rozporu s ústavou tedy komerčně šíří produkty, které nelze jinak volně koupit.¹⁸⁰

V Sasku po roce 2000 stoupá počet webových stránek na cca 70, jejich počet se téměř zdvojnásobil, a význam internetu tak pro saskou scénu krajní pravice rovněž posílil. Nejlépe pozorovatelné jsou webové stránky a publikace extremistických skupin,¹⁸¹ např. *Die Nachrichten der HNG*,¹⁸² on-line publikace *Deutsche Stimme* strany NPD, která i regionálně vydává např. *Blickpunkt Dresden* nebo *Leipzige Stimme*. Strana DVU šíří desítky let týdeník *National Zeitung*. Mimo tyto publikace se v Sasku etablovaly i fanziny *Foier Frei!* nebo *der Panzerbär*.¹⁸³ Fanziny mají i přes rostoucí význam internetu stále poměrně velkou podporu.

„White Supremacy“ je ideologie přesvědčená o nadřazenosti bílé rasy.

¹⁷⁸ Bundesamt Für Verfassungsschutz 2008: 55.

¹⁷⁹ Landesamt für Verfassungsschutz Sachsen 2010: 7–10.

¹⁸⁰ Fromm, Rainer / Kernbach, Barbara (Hg.): *Rechtsextremismus im Internet: Die neue Gefahr* (München: Olzog, 2001), 13–18.

¹⁸¹ Zakázané organizace či skupiny většinou stále provozují svoje internetové stránky, které nově zakládají pod novými doménami

¹⁸² *Hilfsorganisation für nationale politische Gefangene und deren Angehörige*, zal. 1979 ve Frankfurtu, v Sasku má asi 30 členů (2003)

Landesamt für Verfassungsschutz Sachsen 2003: 32.

¹⁸³ Landesamt für Verfassungsschutz Sachsen 2004: 27.

2.7 Saské „Kameradschafty“ a další uskupení

Pojem „Kameradschaft“ by se dal označit za součást kampaně této scény. Spíše než o politické aktivisty se většinou jedná o lokálně působící pravicově extremistická uskupení, která se převážně formují kvůli tomu, aby působila na veřejnost a získávala sympatizanty. Na významu tyto skupiny nabývají výrazně po roce 2000. „Kameradschafty“ toto označení nepoužívají a sami preferují název „Freie Kräfte“, „Nationaler Widerstand“ nebo „Nationale Sozialisten“.¹⁸⁴ V současné době lze vyzorovat takový trend, že přibývá ideologizace mimoparlamentních extremistických uskupení, a stoupá tak i počet nacionálně socialisticky ovlivněných aktivit uskupení jako jsou právě „Kameradschafty“ nebo „Freie Kräfte“. Nově klesá počet ideologicky méně ovlivněných členů subkultury, jako jsou skinheadi, kteří svoji činnost směřují převážně na produkci hudby.¹⁸⁵

V Sasku byla v roce 2012 co do počtu na poli pravicového extremismu skupina nacionálních socialistů nejpočetnější, *LfV Sachsen* mluví o tisíci lidech. V témže roce počet členů subkultury klesl oproti roku předešlému z 850 na 800.¹⁸⁶

Struktura pravicově extremistické scény ve Svobodném státě Sasko v letech 2010–2013

NPD	Neonacisté v „Kameradschaftech“	Pravicoví extremisté v subkultuře	Ostatní organizace
2010 – 800	2010 – 970	2010 – 890	2010 – 30
2011 – 760	2011 – 1000	2011 – 850	2011 – 20
2012 – 700	2012 – 1000	2012 – 800	2012 – 20
2013 – 680 /Die Rechte – 10	2013 – 980	2013 – 850	2013 – 10

Zdroj: *Landesamt für Verfassungsschutz Sachsen* 2010–2013: Anzahl der Rechtsextremisten im Freistaat Sachsen, tabulka vlastní.¹⁸⁷

„Fanzin“ označuje fanouškovský časopis, většinou neprofesionální publikace, platí jako důležitý komunikační prostředek na scéně skinheads.

¹⁸⁴ Landesamt für Verfassungsschutz Sachsen 2013: 20.

¹⁸⁵ Landesamt für Verfassungsschutz Sachsen 2008: 19.

¹⁸⁶ Landesamt für Verfassungsschutz Sachsen 2012: 17.

¹⁸⁷ Pro tabulku byla záměrně vybrána léta 2010–2013 z důvodů aktuálnosti a kvůli přehlednějšímu označování uskupení pravicových extremistů zemským úřadem pro ochranu ústavnosti. Ten v německém originále scénu rozděluje do *Rechtsextremische Parteien*, *Neonationalsozialisten* nebo *Kameradschaften*, *Subkulturell geprägte Rechtsextremisten* a *Sonstige Organisationen*. Ve starších zprávách se tato rozdělení buď nejsou k dispozici, nebo se používá komplikovanější přerozdělení do

V roce 2013 se počet nacionálních socialistů lehce snižuje na cca 980 lidí, což by se dalo zdůvodnit zákazem *Nationale Sozialisten Döbeln*.¹⁸⁸ Saská vláda rozlišuje „Skinhead-Kameradschaften“, které v první řadě přiřazuje subkultuře a kteří pozbývají jasnou vedoucí strukturu, ale také silně ideologicky smýšlející neonacisty, kteří se chovají hlavně spontánně. Na druhé straně však existují i hnutí s rozeznatelným vedením, organizací a se silnější politickou motivovaností, nelze tedy stanovit mezi těmito skupinami jasnou dělicí linii.¹⁸⁹

Junge Nationaldemokraten (JN) je mládežnická organizace NPD. V Sasku je počet jejich členů asi 70. Svoji aktivitu v Sasku započala v roce 1997, od roku 2012 nově tvoří svoje struktury po celé spolkové zemi a buduje svoje základny krom stálé v Drážďanech i ve městech Geithain a Werdau. Vzrůstající počet členů o cca 20 lidí je rovněž spojen se zákazem *Nationale Sozialisten Döbeln*.¹⁹⁰ Ideologicky toto uskupení zastupuje NPD radikálnější a agresivnějším způsobem, za svoje vzory pokládá vedoucí osoby nacionálního socialismu. JN lze pokládat za jeden z pojících článků mezi stranou NPD, scénou Skinheadů a „Kameradschaftů“, kteří organizaci využívají jako platformu k prosazení svých cílů a aktivit, jak potvrzuje i *LfV Sachsen*: „Diese vormals parteiunabhängigen rechtsextremistischen Kräfte nicht nur an entsprechenden Gründungsaktivitäten sächsischer JN-Stützpunkte beteiligt, sondern prägen inzwischen maßgeblich deren Aktivitäten.“¹⁹¹ Nepravdělně vydává na spolkové úrovni publikaci *Der Aktivist*.

Junge Landsmannschaft Ostdeutschland (JLO) je se svými 20 členy poměrně malá organizace. Každoročně se podílí společně s NPD, JN a „Freie Kräfte“ na organizaci pochodu *Trauermarsch*, který v Evropě nenachází srovnatelnou obdobu, jelikož se ho účastní tisíce lidí. Vydává časopis *Fritz* v 5 000 exemplářích, který je od roku 2003 dohledatelný on-line. Programově svoje cíle nesměřuje ve směru nacionálního socialismu, projevuje ale revizionistické tendence ve smyslu solidarity

Feste Strukturen a Lose Strukturen, která se pak dále dělí na jedné straně na strany NPD, DVU, *Angehörige neonationalsozialistischer Kameradschaften*, *Mitglieder subkultureller Kameradschaften*, *Angehörige sonstiger rechtsextremistischer Organisationen*, a na *Subkulturelle Szene sowie sonstige unorganisierte Rechtsextremisten* a *Freie Kräfte außerhalb erkennbarer Organisationsstrukturen* na straně druhé. Uvedené údaje úřad zaokrouhluje na desítky.

¹⁸⁸ Landesamt für Verfassungsschutz Sachsen 2013: 20.

¹⁸⁹ Landesamt für Verfassungsschutz Sachsen 2012: 16–17.

¹⁹⁰ Landesamt für Verfassungsschutz Sachsen 2013: 59.

¹⁹¹ Landesamt für Verfassungsschutz Sachsen 2008: 16

vůči Němcům žijícím za hranicí řek Odra a Nisa, a razí myšlenku sjednocení všech Němců v jeden národ.¹⁹²

Organizace *Skinheads Sächsische Schweiz* (SSS) byla až do svého zákazu nejsilnější skinheadská organizace, v roce 2000 měla přes dvě stě členů. Svoji strukturou se blížila „Kameradschaftu“ a její vedoucí funkcionáři se nazývali „Members“. Úzce spojována byla s kapelami *14 Nothelfern* a *Blutstahl* a organizačně se pak podílela podobně jako *Blood & Honour* na pořádání koncertů. SSS vynikali především rasistickým a antisemitským smýšlením, Židé měli být vyhnáni z Německa, protože ho dle přesvědčení ničí a využívají. Dlouhodobě vydávali *Froindschaft* a *Parole*, kde se publikovali svoje centrální rasistické skinheadské myšlenky, jako hrdost na svoji bílou rasu. Časopis *Froindschaft* obsahoval ve svém osmém čísle báseň se slovy:

„Herr Asylbewerber, na wie geht's??

Oh ganz gut, bring' den Deutschen Aids.

Komm' direkt aus Übersee – hab Rauschgift mit, so weiß wie Schnee.

Vorteil' im Sommer wie im Winter,

Sehr viel davon auch deutsche Kinder.“¹⁹³

Zde lze jasně vidět propagaci nesnášenlivosti vůči cizincům a uchazečům o asyl a snahu je stigmatizovat. I přes zákaz je organizace stále regionálně aktivní, v roce 2000 například představila vlastní internetovou doménu.

Původně americká *Hammerskin Nation* se představuje jako skupina bez vedoucí osoby, jejímž hlavním cílem je prosazovat „14 slov“. Vznikla zde v letech 1979-1984 ve smyslu hnutí „White Power“ a do Německa se dostala v roce 1992. Za hlavní cíl si stanovila shromáždit všechny „bílé nacionalisty“ světa v tzv. „Hammerskin-Nation“. V průběhu devadesátých let se zde vedle *Blood & Honour* stává druhou největší organizací na scéně násilného pravicového extremismu. V roce 1993 se *Sächsische Hammerskins* (SHS) dostávají do Saska a začnou do roku 1998 vydávat magazín *Hass Attacke*, který se šířil jak do celého spolku, tak i do zahraničí. V roce 2002 se zde stávají předmětem soudního řízení kvůli podezření z tvoření kriminální organizace dle § 129 StGB. I přes velké množství kompromitujících materiálů skončilo líčení odložením. Další líčení se koncentrovala na dvě hlavní pole působnosti organizace – páchání

¹⁹² Landesamt für Verfassungsschutz Sachsen 2011: 30.

Landesamt für Verfassungsschutz Sachsen 2002: 51.

¹⁹³ Freundschaft Nr. 8. S. 20, In: Landesamt für Verfassungsschutz Sachsen 2000: 19.

násilných a trestných činností a produkce a šíření závadné hudby. Po zákazu *Blood & Honour* v roce 2000 se *Hammerskins* stávají jedinou relevantní skinheadskou organizací. Zakázána pak byla v roce 2012, o rok později se však reorganizovala a regionálně je stále aktivní.¹⁹⁴

Organizaci *Blood & Honour* založil Ian Stuart Donaldson v 80. letech ve Velké Británii, existovala v Německu od roku 1994, její mládežnická organizace *White Youth* začala fungovat o tři roky později. Hlavním úkolem bylo získávat nové sympatizanty. Až do zákazu měla organizace asi dvě stě členů, v Sasku jich z toho bylo kolem deseti. B&H primárně rozšiřovala pomocí publikací a pořádáním hudebních koncertů myšlenky nacionálního socialismu.¹⁹⁵

V roce 2013 byla v Sasku aktivní například uskupení *Revolutionäre Nationale Jugend Nationale Sozialisten Chemnitz*, *Boot Boys Görlitz*, *Aktionsbündnis Erzgebirge*, *Terror Crew Muldentale*. Ta se podílí v zásadě nejčastěji při fotbalových utkáních nebo na koncertech.¹⁹⁶

2.8 Násilné činy s pravicově extremistickým motivem v Sasku

O násilných činech páchaných pravicovými extremisty nelze získat úplně přesné údaje, částečně by mohly pomoci statistiky, jejichž vypovídající hodnota je však poměrně vágní, uvědomíme-li si, že velká část deliktů nemusí být pravděpodobně nahlášena. Tato data je tedy třeba brát s rezervou a orientačně, protože není zcela jasné, kolik kriminálních činů se podaří zdokumentovat. U každého případu nemusí být přesný motiv pachatele navíc jednoznačný. Nelze tedy ani s naprostou přesností říct, zda kriminalita klesá či stoupá, nebo dochází například k menší či větší ochotě občanů trestné činy hlásit.

Konference Spolkového ministerstva vnitra 1. ledna 2001 nově definovala politicky motivovanou kriminalitu (*Politisch motivierte Kriminalität*). Úřední údaje o trestných a násilných činech tak nejsou navíc přesně kvantitativně srovnatelné mezi obdobími před a po této konferenci. Ministerstvo vnitra s ministerstvem justice a ochrany spotřebitele (*Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz*) považuje pravicově motivované činy jako „[...] eine Tat insbesondere dann, wenn die Umstände der Tat oder die Einstellung des Täters darauf schließen lassen, dass sie sich

¹⁹⁴ Backes, Uwe / Haase, Anna-Maria / Logvinov, Michail / Mletzko, Matthias / Stoye, Jan (Hg.): *Rechts motivierte Mehrfach- und Intensivtäter in Sachsen* (Göttingen: V&R unipress, 2014), 129–132.

¹⁹⁵ Landesamt für Verfassungsschutz Sachsen 2000: 17–18.

¹⁹⁶ Landesamt für Verfassungsschutz Sachsen 2013: 22, 119.

gegen eine Person aufgrund ihrer politischen Einstellung, Nationalität, Volkszugehörigkeit, Rasse, Hautfarbe, Religion, Weltanschauung, Herkunft, sexuellen Orientierung, Behinderung oder ihres äußeren Erscheinungsbildes bzw. ihres gesellschaftlichen Status richtet.“¹⁹⁷

Politicky motivované trestné činy monitoruje *LfV Sachsen* a důležitým zdrojem informací je rovněž organizace *RAA Sachsen – Regionale Arbeitsstelle für Bildung, Integration und Demokratie Sachsen*, která pracuje s policejními a mediálními údaji nebo i s přímo postiženými osobami, kterým poskytuje poradenství. Dle statistiky z roku 2013 se v tomto roce událo v Sasku 223 útoků, což je o 68 více než v roce předešlém, z čehož *RAA Sachsen* hodnotí 85 činů jako rasistických, 75 útoků mířených proti nepravdivě smýšlejícím a alternativní mládeži a 29 z nich spáchali političtí odpůrci. *RAA Sachsen* mluví o stálém přibývání rasistického násilí od roku 2011. Nejvíce takových deliktů se pak odehrálo v tomto roce v Drážďanech, kde jich bylo spácháno 33, a v Lipsku, kde byl jejich počet 58. Vedle těchto kvantitativních údajů lze uvést, že se převážně jedná o ublížení na zdraví nebo pokus o vraždu, přičemž se jedná převážně o plánované útoky extremistických skupin, a to i často v místě bydliště oběti.¹⁹⁸

Zdroj: *RAA Sachsen 2008: Tatmotiv*, 7, grafická podoba vytvořena autorkou.

¹⁹⁷ Bundesministerium des Inneren / Bundesministerium der Justiz (Hg.): 2. Periodischer Sicherheitsbericht. Berlin 2006, 135.

¹⁹⁸ *RAA Sachsen* Statistik [https://raa-sachsen.de/index.php/statistik.html], staženo 19. 2. 2017

Zdroj: RAA Sachsen 2013: *Tatmotiv*, 9, grafická podoba vytvořena autorkou.

V centrech velkých měst dochází krom toho ke spontánním útokům na náhodné oběti, většinou na přistěhovalce, a to na veřejných místech či událostech, jako jsou např. fotbalové zápasy. V roce 2009 došlo v Drážďanech k zabití Egyptanky jménem Marwa Ali El-Sherbini přímo během soudního líčení, kde svědčila proti Alexovi Wiensi, který ji urazil za nošení hijabu.¹⁹⁹

LfV Sachsen rovněž označuje Drážďany a Lipsko za hlavní místa pravicově motivované trestné činnosti. Ve svých výročních zprávách delikty analyzuje podle jednotlivých oblastí a rozděluje je na trestné a násilné činy s pravicově extremistickým motivem. I v počtu propagandistických deliktů se Drážďany ocitají na prvním místě, přičemž ze 146 útoků mířených proti cizincům v roce 2013 se jich v tomto městě odehrálo 36 a v Lipsku 24, což tedy odpovídá 41 % všech takových případů v Sasku.²⁰⁰

¹⁹⁹ *The headscarf martyr: murder in German court sparks Egyptian fury*
[<https://www.theguardian.com/world/2009/jul/07/german-trial-hijab-murder-egypt>], staženo 19. 2. 2017

²⁰⁰ Landesamt für Verfassungsschutz Sachsen 2013: 229.

Počet nahlášených trestných činů s pravicově extremistickým motivem v Sasku od roku 2005

2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
2233	2063	2144	2421	1969	1808	1692	1602	1635
z toho násilných činů								
89	77	90	126	84	98	84	54	67

Zdroj: *Landesamt für Verfassungsschutz Sachsen 2005–2013: Straftaten mit rechtsextremistischem Hintergrund*, tabulka vlastní.²⁰¹

Ze statistik *RAA Sachsen* i *LfV Sachsen* lze vyčíst, že ačkoli se na první pohled výskyt trestné činnosti snižuje, tak motivy, oběti a ukazatelé svědčící o extremisticky motivované trestné činnosti se zásadně nemění. S klesající tendencí spáchaných činů s pravicově extremistickým motivem rovněž také přibývá počet zařízení pomáhajících obětem pravicového extremismu (*Opferberatungsstellen*) *RAA Sachsen*.²⁰² I když tyto údaje nemusí být zcela přesné, je jasné, že pravicově extremisticky motivovaná trestná činnost trvá a představuje společenskou hrozbu a nebezpečí pro občany, kteří nesdílí společnou ideologii.

²⁰¹ Trestné činy zahrnují i vandalismus se symbolickým motivem.

²⁰² *RAA Sachsen Statistik 2013*: 10.

3. Občanské vzdělávání jako forma potlačení pravicového extremismu

Pravicový extremismus bývá mnohými redukován na politický nebo právní problém a jeho potlačení se považuje za zodpovědnost státu, aniž by se o něj někteří zajímali sami. Příčiny vedoucí k extremistickým postojům mají však v zásadě sociální podtext, a je proto potřeba věnovat větší pozornost prevenci eliminace radikálních tendencí ve společnosti a odradit občany od toho, aby na tuto scénu vstupovali.

Zatímco mladé radikály společnost může vnímat abstraktně jako potencionální ohrožení demokratických hodnot nebo za přechodnou fázi mládí, ze které vyrostou, pro samotné mladistvé znamená příslušnost k subkultuře součást jejich života a důležitý prostředek identifikace.²⁰³ Všeobecně není úspěšný koncept proti pravicovému extremismu. Můžeme však mluvit o jednotném konsensu, že více demokratického uvědomění, schopnost řešit konflikty demokratickými, nenásilnými prostředky, schopnost osobnostní sebereflexe a myšlenka solidarity představuje bariéru vůči ovlivnění extremistickými postoji. Občanské vzdělávání je chápáno jako prostředek, který lidem pomáhá vypořádat se se společensko-politickými záležitostmi a lépe porozumět věcem veřejným.²⁰⁴

Pojem „občanské vzdělávání“ je v češtině používán jako překlad anglického *civic education*, v němčině se používá pojem *politische Bildung*. Doslovný překlad z němčiny by mohl vyvolat negativní asociace spojené s totalitním režimem a ideologickou výchovou. V České republice není občanské vzdělávání nikterak významným tématem, tato problematika spadá především do kompetencí Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky (MŠMT) a samotný stát se zde výrazně neangažuje. Krom MŠMT se zde v oboru angažuje nadstranický institut *Centrum Občanského vzdělávání*, který dlouhodobě podporuje koncepční rozvoj občanského vzdělávání v ČR. Institut vznikl v roce 2009 za podpory MŠMT jako nezávislé pracoviště Masarykovy univerzity v Brně, v roce 2014 se přesunul na Fakultu

²⁰³ Dornbusch, Christian / Raabe, Jan: ... zum Umgang mit einem politischen Problem, In: Dornbusch, Christian / Raabe, Jan (Hg.): *RechtsRock. Bestandsaufnahme und Gegenstrategien*, 11–12.

²⁰⁴ Lynen von Berg, Heinz: *Konzepte und Netzwerke für eine Zivilgesellschaft. Zivilgesellschaftliches Engagement. Das Konzept gegen Rechtsextremismus?* In: Dornbusch, Christian / Raabe, Jan (Hg.): *RechtsRock. Bestandsaufnahme und Gegenstrategien*, 326.

humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze a působí zde jako nezávislé vědecko-pedagogické pracoviště ve spolupráci s Katedrou studií občanské společnosti.²⁰⁵

3.1 Státní aparát proti pravicovému extremismu

Sama justice není schopna se sama vypořádat a opravit chybný společenský vývoj a jeho následky. S politicky motivovanou trestnou činností musí být zacházeno jako s kteroukoli jinou. Předpisy mají za úkol chránit především jádro ústavy, kterým je svobodné demokratické zřízení (*freiheitliche demokratische Grundordnung*). Extremistické trestné činy se soustředí na narušení demokratického pořádku, a snaží se tak nahradit demokratickou společnost principem vůdcovství, čímž se dostávají do popředí veřejného vnímání.

Ohlédneme-li se zpět do minulosti, každá doba vykazuje určitou formu politicky motivovaných deliktů, což dává zákonodárci podnět doplňovat pravidla pro ochranu státu. To lze v Německu ukázat na příkladě z let 1959–1960, kdy vzrůstal počet neonacistických, antisemitsky mířených útoků, na které zákonodárce reagoval v „6. Strafrechtsänderungsgesetz“ v § 130 StGB. Když se pravicoví extremisté začali prezentovat heslem „Auschwitz-Lüge“, reagoval zákonodárce v roce 1994 v tzv. „Verbrechensbekämpfungsgesetz“, dle kterého došlo k trestnímu stíhání kvůli popírání nebo zlehčování zločinů nacionálního socialismu.²⁰⁶ Jako třetí příklad by mohl sloužit rovněž „6. Strafrechtsreformgesetz“ v § 120 GVG („Gerichtsverfassungsgesetz“) z roku 1998, kde jako impuls sloužily události ve městě Hoyerswerda a Rostock.²⁰⁷ Role zákonodárství všeobecně spočívá v rámci boje s pravicovým extremismem v tom, že pojem vymezí, přičemž vezme v potaz jeho měnící se poměry a konsekventně použije instrumenty k jeho potírání.

Základní zákon (*Grundgesetz*, GG) poskytuje v čl. 3 rovnost všech lidí před zákonem a zaručuje ochranu před diskriminací. „Niemand darf wegen seines Geschlechtes, seiner Abstammung, seiner Rasse, seiner Sprache, seiner Heimat und Herkunft, seines Glaubens, seiner religiösen oder politischen Anschauungen benachteiligt oder bevorzugt werden. Niemand darf wegen seiner Behinderung

²⁰⁵ *O nás. Základní informace* [<http://www.obcanskevzdelavani.cz/o-nas>], staženo 30. 4. 2017.

²⁰⁶ V celém znění „Gesetz zur Änderung des Strafgesetzbuches, der Strafprozeßordnung und anderer Gesetze“ pozměňoval řadu stávajících zákonů, jedním z nich byl i StGB.

²⁰⁷ Nehm, Kay: *Die Rolle der Justiz bei der Bekämpfung des Rechtsextremismus*, In: Bundeskriminalamt (Hg.): *Rechtsextremismus, Antisemitismus und Fremdgefährlichkeit. Bestandsaufnahme, Perspektiven, Problemlösungen* (München: Luchterhand, 2001), 39–49.

benachteiligt werden.“²⁰⁸ Čl. 9 zakazuje sdružení namířená proti ústavnímu pořádku. „Vereinigungen, deren Zwecke oder deren Tätigkeit den Strafgesetzen zuwiderlaufen oder die sich gegen die verfassungsmäßige Ordnung oder gegen den Gedanken der Völkerverständigung richten, sind verboten.“²⁰⁹ Dle čl. 18 může Spolkový ústavní soud omezit politická práva těch, kteří je zneužívají proti demokratickému uspořádání, a je mířen hlavně proti šíření extremistických a protiústavních ideologií. Čl. 21 odst. 2 upravuje zákaz politických stran, které může zakázat rovněž Spolkový ústavní soud, pokud strana poškozují demokratické zřízení, je-li v rozporu s ústavním uspořádáním.²¹⁰ První zakázanou stranou se stala *Sozialistische Reichspartei Deutschlands* (SRP) v roce 1952.²¹¹ Srovnáme-li tuto situaci věcně s Českou republikou, Nejvyšším správním soudem zde byla pozastavena činnost stran *Sdružení pro republiku – Republikánská strana Československa* (SPR-RSČ) a *Národní strany* (NS), přičemž krajní pravici zastupuje jedna mimoparlamentní politická strana *Dělnická strana sociální spravedlnosti* (DSSS).²¹²

Trestní zákoník (*Strafgesetzbuch*, StGB) je nástrojem pro boj s kriminální činností s extremistickým motivem. Jedná se zejména o § 86 StGB, který se zabývá propagačními materiály organizací v rozporu s ústavou, § 86a StGB, který mluví o šíření symbolů u takových organizací, a § 130 o podněcování nenávisti vůči určitým skupinám obyvatel („Volksverhetzung“).²¹³

Zákaz propagandistických materiálů se vztahuje na jejich výrobu, distribuci, datové zpřístupnění na internetu a přechovávání, přičemž se jedná o tiskoviny, které Spolkový ústavní soud prohlašuje zjevně za protiústavní a společensky nebezpečné,

²⁰⁸ *Grundgesetz* [https://www.bundestag.de/parlament/aufgaben/rechtsgrundlagen/grundgesetz/gg_01/245122], staženo 16. 3. 2017

²⁰⁹ Ibid.

²¹⁰ První debata o zákazu NPD nastala v roce 2003. Tento proces byl zpracován se závadami, žádost byla zamítnuta Spolkovým ústavním soudem, ten získané materiály ani neposuzoval. Podklady byly získány z prostředí, kde byli agenti ve dvojí funkci – důkazy proti straně dodali vládou placení informátoři zevnitř strany. Došlo tak k vysoké míře infiltrace agentů a redukci věrohodnosti zpráv. V roce 2013 vznikla další debata o tom, zda zahájit řízení u Spolkového ústavního soudu, katalyzátorem se stala aféra NSU – pravicově extremistická teroristická organizace, která byla v tomto roce zodpovědná za vraždy malých tureckých podnikatelů. V lednu 2017 Spolkový ústavní soud zamítá zákaz NPD. Dle tohoto rozhodnutí strana nemá kvůli nízké členské základně (6 000 lidí) potenciál, který by ohrožoval demokracii v SRN.

²¹¹ BVerfGE 2, 1 – *SRP-Verbot* [http://www.servat.unibe.ch/dfr/bv002001.html], staženo 16. 3. 2017

²¹² Jejím předsedou je i její spoluzakladatel Tomáš Vandas, strana hlavně razí populární heslo „Proti migraci!“.

S NPD v Česku částečně spolupracuje také organizace *Národní Odpor* (NO) a můžeme u nás pozorovat i stopy hnutí *Blood & Honour* v podobě *Blood & Honour Division Bohemia. O nás* [http://www.dsss.cz/o-nas], staženo 30. 4. 2017.

²¹³ StGB [https://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/stgb/gesamt.pdf], staženo 16. 3. 2017

jelikož jsou z nich zřejmé sympatie s nacionálně socialistickou ideologií nebo je považuje za podněcující nenávist a násilí. „Wer Propagandamittel [...] im Inland verbreitet oder zur Verbreitung im Inland oder Ausland herstellt, vorrätig hält, einführt oder ausführt oder in Datenspeichern öffentlich zugänglich macht, wird mit Freiheitsstrafe bis zu drei Jahren oder mit Geldstrafe bestraft.“²¹⁴ Nebezpečné symboly ve smyslu StGB jsou pak hlavně prapory, způsoby pozdravu, hesla, uniformy apod.. To platí zejména pro veřejné šíření a používání nacistických symbolů, aniž by bylo prvotním záměrem tuto ideologii propagovat, jelikož cílem zákonodárce je zamezit používání těchto symbolů ve společnosti. Jako sankce zde funguje peněžitý trest nebo až tři roky odnětí svobody.

Skutková podstata podněcování násilí a nenávisti je naplněna útokem na lidskou důstojnost tím, že je určitá skupina obyvatel hanobena nebo znevažována způsobem narušujícím veřejný pořádek. Za podněcování násilí se považuje i šíření publikací, které motivuje k jednání proti určité části obyvatel nebo ji uráží. Toto chování je sankcionováno peněžitým trestem, odnětím svobody od tří měsíců, nebo v případě zločinu popírání či bagatelizování genocidy během nacionálního socialismu až do pěti let. „Wer in einer Weise, die geeignet ist, den öffentlichen Frieden zu stören [...] die Menschenwürde anderer dadurch angreift, dass er eine vorbezeichnete Gruppe, Teile der Bevölkerung oder einen Einzelnen wegen seiner Zugehörigkeit zu einer vorbezeichneten Gruppe oder zu einem Teil der Bevölkerung beschimpft, böswillig verächtlich macht oder verleumdet wird mit Freiheitsstrafe von drei Monaten bis zu fünf Jahren bestraft.“²¹⁵

Nelze opomenout význam policie, jejíž hlavní cíle v boji proti pravicovému extremismu jsou především aktivní spolupůsobení k vytvoření společenského klimatu, ve kterém by extremistické tendence neměly šanci, spoluúčast na preventivních projektech a grémiích, posílení pocitu bezpečí, objasnění trestné činnosti a její stíhání.

Už v roce 1991 byla v Sasku zřízena specializovaná komise pro řešení problému s pravicovým extremismem u saského zemského kriminálního úřadu (*Landeskriminalamt Sachsen*, LKA) a později zásahová jednotka *Staatschutz beim LKA*.²¹⁶

²¹⁴ StGB [<https://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/stgb/gesamt.pdf>], staženo 16. 3. 2017

²¹⁵ Ibid.

²¹⁶ Backes, Uwe / Haase, Anna-Maria / Logvinov, Michail / Mletzko, Matthias / Stoye, Jan (Hg.): *Rechts motivierte Mehrfach- und Intensivtäter in Sachsen*, 9.

Od 1. ledna 2013 pracuje saská policie v nové struktuře, čímž dokončila nejdůležitější cíle projektu *Polizei Sachsen 2020*.²¹⁷ *Operatives Abwehrzentrum* (OAZ) podporuje v rámci prevence projekty zabývající se podporou vystupování ze scény radikální pravice. Primárně se však podílí na trestním stíhání politicky motivované trestné činnosti. OAZ existuje rovněž od 1. ledna 2013 jako organizační jednotka spadající pod kompetence prezidenta policejního ředitelství v Lipsku (*Polizeidirektion Leipzig*). Kromě toho jsou do velkých měst jako Lipsko nebo Drážďany implementovány komunální prevenční rady (*Preventionsrat*) a preventivní rady proti kriminalitě (*Kriminalpräventive Rat*), které se zabývají především extremistickou násilnou činností.²¹⁸

V květnu 2008 saská vláda pověřila ministerstvo vnitra založením instituce *Landespreventionsrat* (LPR), která byla založena v prosinci stejného roku. Pracuje na stávající bázi již existujících preventivních struktur s aktuálními tématy formou projektů a pracovních skupin. Jedním z nich je např. projekt KORA (*Koordinierungs- und Beratungsstelle Radikalisierungsprävention*) zabývající se problémem islámské radikalizace. LPR v podstatě koordinuje a sdružuje interdisciplinární prevenční aktivity, a poskytuje tak také poradenskou platformu pro komunální grémia zabývající se prevencí násilí.²¹⁹

Dle § 3 odst. 3 saského policejního organizačního ustanovení (*Sächsische Polizeiorganisationsverordnung*, SächsPolOrgVO) je pak zemský kriminální úřad (*Landeskriminalamt*, LKA) kompetentní vést trestní stíhání v případě ohrožení míru, demokratického státu a bezpečnosti s výjimkou případů jmenovaných v § 86 a § 86a StGB.²²⁰

Pravicový extremismus představuje v mnoha ohledech téma, který podněcuje zájem veřejnosti. Zejména kriminální činnost je poměrně dobře viditelná i pro ty, kteří se o toto téma výrazně nezajímají. Extremistům však nelze z ústavních důvodů zakázat se scházet, a kvůli internetu není efektivní ani úplný zákaz šíření hudby nebo symbolů. Samostatný legislativní aparát a represivní složky v boji s pravicovým extremismem proto nejsou dostačující.

²¹⁷ Organizační reforma saské policie, zřizuje tzv. *Polizeidirektionen*, rozšiřuje svoje zásahové jednotky atd.

Stark im Team für ein starkes Land [<http://www.polizei2020.sachsen.de/>], staženo 2. 4. 2017.

²¹⁸ Emailová korespondence s Dr. Anke Müller, *Polizeidirektion Leipzig*, 18. 10. 2016.

²¹⁹ *Über Uns* [<http://www.lpr.sachsen.de/11014.htm>], staženo 3. 4. 2017.

²²⁰ *Originäre Ermittlungszuständigkeiten* [<https://www.polizei.sachsen.de/de/9555.htm>], staženo 2. 4. 2017.

Cílem státu není nutně eliminovat všechny možné projevy pravicového extremismu. Jasným příkladem je stálá existence strany NPD, která dle posledního rozhodnutí Spolkového ústavního soudu kvůli nízkému počtu členů nemůže ohrozit svobodné demokratické zřízení.²²¹ Podobně je na tom i nízký náklad periodik vydávaných extremistickými organizacemi. Dalším příkladem je také prodej oblečení propagující nacistickou symboliku. Jeho nošení pro mladistvé může znamenat jen určitou snahu protestovat vůči autoritám a provokovat, aniž by v jejich případě šlo o fascinaci nacionálním socialismem nebo aktivní vyznávání jeho hodnot. Odznak na tričku nebo potisk na mikině sám neohrožuje svobodné demokratické zřízení, ani nenarušuje veřejný pořádek. Nejvíce oblíbené módní značky nemusí vždy jasně propagovat myšlenky pravicového extremismu nebo se k tomu otevřeně přiznat. Stát primárně chrání svoje občany před násilnou a trestnou činností a snaží se o pěstování demokratických hodnot a zvýšení politického, sociálního a demokratického uvědomění, přičemž tomuto účelu dopomáhají právě iniciativy občanského vzdělávání.

3.2 Možnosti občanského vzdělávání jako prevence proti pravicovému extremismu

Ohlédneme-li se za občanským vzděláváním a prevencí proti radikálním tendencím, je relevantní posuzovat souvislost mezi stupněm vzdělání a přijímáním extremistické ideologie, ze které vyplývá, že studenti navštěvující tzv. *Hauptschule* a *Realschule* jsou extremistickými myšlenkami přitahováni více než např. studenti gymnázia.²²² Kromě toho hraje roli i politický zájem mladistvých. Zde vystupují témata jako skepse vůči volbám jako možnosti politické spoluúčasti, atraktivita politických stran a zapojení do nekonvenčních organizačních struktur. Politická angažovanost bývá rovněž spojena situačně s určitým specifickým tématem a v této souvislosti se mladistvým může občanské vzdělávání jevit jako nudné a neatraktivní.²²³ V rámci

²²¹ *Kein Verbot der NPD wegen fehlender Anhaltspunkte für eine erfolgreiche Durchsetzung ihrer verfassungsfeindlichen Ziele* [<https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Pressemitteilungen/DE/2017/bvg17-004.html>], staženo 6. 5. 2017.

²²² *Hauptschule* a *Realschule* jsou školy zaměřující se na praktické vzdělání.

²²³ Rieker, Peter: *Rechtsextremismus: Prävention und Intervention. Ein Überblick über Ansätze, Befunde und Entwicklungsbedarf*, 51–52.
Kohlstruck, Michael: *Politische Bildung und Rechtsextremismus*, In: Danner, Stefan / Dulabaum, Nina/Rieker, Peter / von Wolffersdorff, Christian (Hg.): *Rechtsextreme Jugend: Eine Erschütterung der Gesellschaft? Ursachen, Ausdrucksformen, Prävention und Intervention. Dokumentation des Fachkongresses vom 8. - 10. März 2000 in Leipzig* (Leipzig: Verlag Deutsches Jugendinstitut, 2001), 96.

prevence je tedy důležité se primárně soustředit na určité cílové skupiny, u kterých je občanské vzdělávání zanedbáváno, tedy na mladistvé s nižším stupněm vzdělanosti s nezájmem o politické dění.

Další možností občanského vzdělávání je prohlubování historických znalostí a pomáhat samostatně hodnotit témata jako nacionální socialismus, který stále stojí v popředí ideologie krajní pravice. Občanské vzdělávání pak sází na zprostředkování faktů a souvislostí o historickém vývoji, a snaží se tak odstranit tendence směřující k diskriminaci, rasismu apod.. Tomu dopomáhají aktivity jako návštěvy památných míst, výstav, práce s dokumentárními filmy, historické semináře nebo práce v archivech.²²⁴

Neméně důležitý je aktuální vývoj extrémní pravice. Informace o extremistických organizacích, hnutích, stranách, jejich hlavních tématech a práce s oběťmi extremisticky motivovaných útoků pomáhají rozpoznat, kam směřují aktivity radikálů, a nasadit tak odpovídající preventivní prostředky.²²⁵ V poslední době přibývá uchopení tématu krajní pravice v kontextu lidských práv, které extremistická ideologie systematicky nerespektuje. Občanské vzdělávání se tedy ve svojí práci orientuje na principy rovnosti a spravedlnosti, přičemž se do popředí dostává téma diskriminace a individuálních předsudků.²²⁶

Tato prevence proti pravicovému extremismu naráží i na některá úskalí, která jsou způsobena především skutečností, že obor je v podstatě doprovodný program povinného školského systému a není v něm pevně ukotveno. Je prezentován mimoškolními aktivitami formou projektů či přednášek, kterých se dobrovolně účastní spíše zainteresovaní studenti než cílová problematická skupina. Možnost rozšíření angažovanosti mladistvých pak představuje stále nevyčerpaná spolupráce s aktéry a institucemi občanského vzdělávání.²²⁷

3.3 Německý systém občanského vzdělávání

Občanské vzdělávání v Německu je klasická odpověď na pravicově extremistické tendence, která má svoje počátky už v období po konci druhé světové

²²⁴ Rieker, Peter: *Rechtsextremismus: Prävention und Intervention. Ein Überblick über Ansätze, Befunde und Entwicklungsbedarf*, 52–53.

²²⁵ Kohlstruck, Michael: *Politische Bildung und Rechtsextremismus*, 100.

²²⁶ Lohrenscheid, Claudia: *Bildung und Menschenrechte zusammen denken!* In: Georgi, Viola / Hartmann, Hauke / Schellenberg, Britta / Seberich, Michael (Hg.): *Strategien gegen Rechtsextremismus: Band 2: Handlungsempfehlungen für Politik und Praxis* (Gütersloh: Bertelsmann Stiftung, 2005), 48–53.

²²⁷ Rieker, Peter: *Rechtsextremismus: Prävention und Intervention. Ein Überblick über Ansätze, Befunde und Entwicklungsbedarf*, 67–68.

války, přičemž šlo o to vypořádat se se zbytky nacionálně socialistické ideologie ve společnosti. V devadesátých letech byli mladiství považováni za nejvíce postiženou společenskou skupinu, potlačení radikálních tendencí se věnovala převážně sociální pedagogika. Od roku 2000 zažívá Německo jistou renesanci občanského vzdělávání a do popředí se dostává otázka, jak úspěšně odradit mladistvé od nabídky extrémní pravice. Tento obor je na rozdíl od vzdělávacího systému zaměřen na vlastní odpovědnost a schopnost vytvářet vlastní úsudek.²²⁸

V rámci mimoškolního vzdělání se znalosti zprostředkovávají nejčastěji formou přednášek, seminářů a publikační činností za existence různorodých aktérů, které lze rozdělit na společenské, jako jsou církevní a odborové nadace nebo ostatní organizované spolky a skupiny. Veřejnými aktéry jsou dále centrály pro občanské vzdělání nebo *Volkshochschulen* a nadace blízké politickým stranám (*Parteinahe politische Stiftungen*).²²⁹

Právě široké spektrum různých státních i nestátních společenských institucí signalizuje vysokou rozmanitost forem oboru, čímž se SRN stává světový unikát. Základní rozdíl spočívá v tom, že spolky pod správou orgánů státu poskytují vzdělávání více univerzálně zaměřeně a věnují se mu primárně, zatímco společenské organizace mají tendenci upřednostňovat některé ideologické proudy.

Přiblížíme-li pak i celkovou strukturu oboru, *Bundesausschuss für politische Bildung* (BAP) je zastřešující organizace občanského vzdělávání, která sdružuje celkem 22 různorodých institucí působících na úrovni spolku. *Deutsche Vereinigung für politische Bildung* (DVPB) funguje jako nejsilnější profesní svaz a zájmová organizace s asi třemi tisíci členy, vydává čtvrtletník *POLIS*, a *Gesellschaft für Politikdidaktik und politische Jugend- und Erwachsenenbildung* (GPJE) o 50–100 členech se prezentuje na poli občanského vzdělávání jako vědecká organizace.²³⁰

²²⁸ Ibid., 49.

²²⁹ Czada, Roland: *Institutionen/Institutionentheoretische Ansätze*, In: Dieter, Nohlen / Schultze, Rainer-Olaf (Hg.): *Lexikon der Politikwissenschaft Bd. 2 N-Z: Theorien, Methoden, Begriffe* (München: C.H. Beck, 2009), 405–411.

Volkshochschulen jsou vzdělávací instituce pro dospělé, které nabízí řadu jazykových a jiných kulturních vzdělávacích kurzů.

Parteinahe politische Stiftungen jsou samostatné spolky, které jsou ideově a programově spojeny s parlamentními politickými stranami.

²³⁰ *Was ist der bap?* [<http://www.bap-politischebildung.de/profil>], staženo 18. 2. 2017

Aufbau der DVPB [<http://dvpb.de/wir-ueber-uns/ziele>], staženo 18. 2. 2017

GPJE Mitgliedschaft und Statuten [http://www.gpje.de/html/die_gpje.html], staženo 18. 2. 2017

3.4 Spolková a saská zemská centrála pro občanské vzdělávání

Spolková centrála pro občanské vzdělávání (*Bundeszentrale für politische Bildung*) spadá pod Spolkové ministerstvo vnitra, je nejvýznamnější samostatná instituce v oboru a její sídlo se nachází v Bonnu. Výnos o spolkové centrále z ledna 2001 definuje v § 2 její úlohu „Die Bundeszentrale hat die Aufgabe, durch Maßnahmen der politischen Bildung Verständnis für politische Sachverhalte zu fördern, das demokratische Bewusstsein zu festigen und die Bereitschaft zur politischen Mitarbeit zu stärken.“²³¹

Svoji činnost vyvíjí především vydáváním publikací, které lze často zdarma pořídit on-line, čímž se soustředí na širokou veřejnost, přičemž se jedná jak o tiskoviny postihující dlouhodobá témata, tak i specializované časopisy, např. příloha *Aus Politik und Zeitgeschichte* (ApuZ) k týdeníku *Das Parlament* nebo o jednotlivé brožury. Bpb společně se zemskými centrálemi rovněž určují směr, jakým se má občanské vzdělávání ubírat.²³² Kontrolním orgánem bpb je *Kuratorium der Bundeszentrale für politische Bildung*, které se skládá z 22 poslanců Spolkového sněmu a které jmenuje jeho prezident.²³³

Zemské centrály se svou činností podobají bpb, jsou však v užším kontaktu s obyvatelstvem, a mohou tak lépe pracovat se zemskými specifiky, čímž naplňují i svůj cíl, protože vláda usiluje o pluralitu občanského vzdělávání. Spolkové země si ponechávají v oblasti vzdělání a kultury svoji svrchovanost (*Kulturhoheit*). Spolková centrála však pěstuje vazby s nejvyššími orgány zemské správy. Počet zaměstnanců zemských centrál je v porovnání s bpb limitovaný, mívají jich zpravidla 20–40, zatímco spolková centrála má pracovníků přes dvě stě.²³⁴

Saská zemská centrála pro občanské vzdělání (*Landeszentrale für politische Bildung Sachsen*, LpB Sachsen) je instituce Svobodného státu Sasko založená v roce 1991 rovněž na nadstranické bázi. Podobně jako bpb pořádá přednášky, vydává publikace a zaměřuje se na zainteresované občany z celého Saska. Pracuje s řadou státních i nestátních aktérů občanského vzdělávání a podporuje jejich vzájemnou spolupráci. Dozor nad zemskou centrálou drží saské ministerstvo kultury (*Sächsisches*

²³¹ *Erlass über die Bundeszentrale für politische Bildung* [<http://www.bpb.de/die-bpb/51244/der-bpb-erlass>], staženo 18. 2. 2017.

²³² *APuZ* [<http://www.bpb.de/shop/zeitschriften/apuz>], staženo 20. 2. 2017

²³³ *Kuratorium der Bundeszentrale für politische Bildung* [<https://www.bundestag.de/ausschuesse18/a04/kuratorium>], staženo 20. 2. 2017

Staatsministerium für Kultur) a kontrolním orgánem je kuratorium složené z deseti odborníků a jedenácti poslanců zemského sněmu, kteří mají na starost především udržet nadstranickou práci centrály.²³⁵ Řadu svých publikací nabízí LpB bezplatně on-line, jednou z posledních publikací zabývajících se pravicovým extremismem je v úvodu zmíněná *Extremismus in Sachsen. Eine kritische Bestandsaufnahme* vydaná politology a sociology působícími na univerzitě v Lipsku Oliverem Deckerem a Gertem Pickelem.

Centrála provozuje svoje internetové *Infoseiten*, kde poskytuje informace o saské, německé a evropské historii, o politickém pořádku a o politické teorii. Pomocí newsletteru informuje čtyřikrát ročně o svých přednáškách, publikacích a projektech. Za tímto účelem založila projekt *Infomobil*, kde zaměstnanci centrály projíždí Saskem a představují svoji práci, aktuální nabídku publikací a přednášek. Vede platformu pro dialog *Lasst uns streiten!*, kde dává možnost probrat aktuální politická témata a se stejným úmyslem pořádá první čtvrtek v měsíci také tzv. *Donnerstagsgespräch*. Několik iniciativ se soustředí na téma pronásledování Židů v Sasku, jako např. *Willst Du meine Mutter sein? Kindheit im Schatten der Schoah*, který podporuje školní projekty poučující o tématu holokaustu.

3.5 Státní a nestátní společenské instituce občanského vzdělávání v Sasku

Kromě zmíněných institucí *Operatives Abwehrzentrum* a *Landespräventionsrat* se tématem pravicového extremismu v Sasku primárně zabývá *Landesamt für Verfassungsschutz* a *Weltoffenes Sachsen für Demokratie und Toleranz*.

Dle § 3 zákona na ochranu ústavy („Bundesverfassungsschutzgesetz“, BverSchG) má Spolkový úřad pro ochranu ústavy (*Bundesamt für Verfassungsschutz*, BfV) úkol pozorovatele. Společně s pracovníky zemských úřadů pro ochranu ústavy má BfV sbírat informace, zprávy a jiné podklady, a vyhodnotit, zda jsou tyto snahy mířené proti svobodnému demokratickému uspořádání a narušují jeho základní hodnoty. Jako extremistické je pak považováno to, co je v nesouladu s jádrem německé ústavy. Úřad tedy systematicky sbírá a pracuje s materiály pocházející z prostředí radikální pravice, neonacistických „Kameradschaftů“, násilných skinheadů, stranického prostředí,

²³⁴ *Erlass über die Bundeszentrale für politische Bildung* [<http://www.bpb.de/die-bpb/51244/der-bpb-erlass>], staženo 18. 2. 2017.

²³⁵ *Aktuelle Verwaltungsvorschrift des Sächsischen Staatsministeriums für Kultus über die Organisation und die Aufgaben der Sächsischen Landeszentrale für Politische Bildung (VwVSächsLzPolB)*, 17. 7. 2000.

časopisů, extremistických autorů a vydavatelství. K tomu používají i lidské zdroje (*V-Leute*). Svoje poznatky pak BfV analyzuje, podporuje jimi policii a zařízení jako *Bundesprüfstelle für jugendgefährdende Medien*. Na významu nabývá informování veřejnosti pomocí výročních zpráv a brožur, které bývají dostupné na internetu. Závěry BfV vedly Spolkové ministerstvo vnitra v roce 1992 k zákazu *Nationalistische Front* (NF), *Deutsche Alternative* (DA), *Nationale Offensive* (NO), v roce 1994 *Wiking Jugend* (WJ) a v roce 1995 *Freiheitliche Deutsche Arbeiterpartei* (FAP).²³⁶

Pozorování pravicového extremismu tedy patří ke stěžejním úkolům spolkové centrály a zemských centrál pro ochranu ústavy, které stále rozšiřují svoji práci s vyhodnocováním internetových dat, vyvíjí pro to novou IT technologii a zaměstnávají odpovídající personál. *LfV Sachsen* zaměstnává asi 180 pracovníků, kteří monitorují extremistické tendence a činnosti ohrožující bezpečnost.²³⁷

Od roku 2000 vznikají v Německu programy, které podporují jedince snažící se o vymanění se z extremistických struktur. Tyto programy se koncentrují na ty a pomáhají těm, kteří chtějí a nemohou vystoupit z radikálních organizací, nebo se snaží je k takovému rozhodnutí motivovat. Iniciativa *Zentrum Demokratische Kultur* (ZDK) tak například vytvořila projekt *EXIT*, později *EXIT-Elterninitiative*.²³⁸ V roce 2001 začíná *LfV Sachsen* navazovat na programy BfV, které rovněž poskytují podporu pro takové osoby. Zprovozňuje telefonní linky, jejichž služeb začali využívat především mladiství. Na intenzitě nabývá i posílení preventivních opatření, v tomto roce došlo např. k uskutečnění 114 přednášek a vydání 23 tisíc brožur, které se dají částečně stáhnout na internetu.²³⁹

Od roku 2009 existuje pracovní skupina *AG 13. Februar*, která má za úkol sjednotit členy jednotlivých významných společenských institucí a domluvit se na společném konceptu připomenutí si výročí bombardování Drážďan, a protestovat tak i proti pravicovému extremismu, který nerespektuje lidská práva.²⁴⁰ Skupina pořádá přednášky, výstavy, roku 2010 poprvé provádí tzv. *Menschenkette*, při které se

²³⁶ Fromm, Heinz: *Die Rolle des Verfassungsschutzes bei der Bekämpfung von Rechtsextremismus und Fremdgefährdung*, In: Bundeskriminalamt (Hg.): *Rechtsextremismus, Antisemitismus und Fremdgefährdung. Bestandsaufnahme, Perspektiven, Problemlösungen*, 75–79.

²³⁷ *Organisation, nachgeordnete Behörden*, Landesamt für Verfassungsschutz [http://www.smi.sachsen.de//134.htm], staženo 1.4.2017.

²³⁸ ZDK je nestátní iniciativa založená r. 1997.

Rieker, Peter: *Rechtsextremismus: Prävention und Intervention. Ein Überblick über Ansätze, Befunde und Entwicklungsbedarf*, 120–121.

²³⁹ Landesamt für Verfassungsschutz Sachsen 2001: 11.

²⁴⁰ Do skupiny jsou zapojeny církve, židovské obce, politické strany, také např. *Industrie- und Handelskammer Dresden*, *Opferberatung RAA Sachsen e.V.* a mnoho dalších.

obyvatelé drží v centru města za ruce a vytváří kruh symbolizující rovnost a solidaritu.²⁴¹ Přípomnutí 13. února dalo impuls založení dalšího programu pro podporu občanů vystupujících ze scény radikální pravice *Steig AUS! Raus in die Zukunft!*.²⁴²

Weltoffenes Sachsen für Demokratie und Toleranz (WOS) funguje od roku 2005 jako politický program iniciovaný v koaliční smlouvě mezi stranami CDU a SPD. Skrze tento program byly na spolkové úrovni provedeny stovky projektů. Spadá pod kompetence saského ministerstva pro sociální záležitosti, ochranu spotřebitele, oblast obchodu a integrace (*Sächsischen Staatsministerium für Soziales und Verbraucherschutz, Geschäftsbereich Gleichstellung und Integration*).²⁴³

V oboru figuruje i řada nestátních aktérů a iniciativ. Bpb je ve své databázi *Initiativen gegen Rechtsextremismus* rozřazuje podle spolkových zemí a do několika skupin: pomoc s vystoupením ze scény krajní pravice; informace, dokumentace a vzdělávání; práce s mládeží; lokální a regionální iniciativy; on-line iniciativy; poradenství obětem; nadregionálně aktivní spolky; vzájemná propojení iniciativ; ostatní iniciativy. V Sasku iniciativ vyjmenovává celkem 17.²⁴⁴

Dlouhodobě výrazná je zde iniciativa *Aktion Zivilcourage* založená roku 1999 lidmi od 15 do 26 let ve městě Pirna v oblasti Saského Švýcarska. Založení se odvíjelo od volebního úspěchu pravicových stran v této oblasti a výrazného působení organizace *Skinheads Sächsische Schweiz*. Objasňuje na přednáškách či seminářích cíle, činy a symboly extremistů, poskytuje vzdělávací materiály, svou činností podporuje policii a úřady. Kromě toho pořádá i divadelní představení a koncerty, aby mladistvým byla poskytnuta cenná a zajímavá nabídka spoluúčasti. Za účelem informovat provozuje i internetové stránky a úzce ve svých projektech spolupracuje se školami, úřady a médii. Od roku 2013 vydává se stejným cílem *Couragiert-Magazin*.²⁴⁵ Ze stejného města pochází také podobně zaměřený spolek *Akubiz (Alternatives Kultur- und Bildungszentrum)*.

Velmi známé je *Kulturbüro Sachsen*, které od roku 2001 realizuje projekt *Regionale Mobile Beratungsteams*, který se zabývá řadou společenských

²⁴¹ *Menschlichkeit. Aufruf zum 13. Februar 2017* [http://13februar.dresden.de/index_de.php], staženo 2. 4. 2017.

²⁴² *Steig Raus! Raus in die Zukunft!* [<http://www.steig-aus.de/>], staženo 2. 4. 2017.

²⁴³ *Landesprogramm Weltoffenes Sachsen für Demokratie und Toleranz. Aktuell* [<http://www.lpr.sachsen.de/11016.htm>], staženo 2.4.2017.

²⁴⁴ *Initiativen gegen Rechtsextremismus* [<http://www.bpb.de/politik/extremismus/rechtsextremismus/41934/initiativen-gegen-rechtsextremismus>], staženo 2. 4. 2017.

²⁴⁵ *Projekte und Vorhaben* [<https://www.aktion-zivilcourage.de/>], staženo 2. 4. 2017.

problematických záležitostí, jako vysoká nezaměstnanost nebo nízká vzdělávací a kulturní nabídka v některých okresech. Zařazuje se do spolkového programu *CIVITAS – initiativ gegen Rechtsextremismus in den neuen Bundesländern* nadace *Amadeu Antonio Stiftung*. Snaží se posílit občanskou angažovanost a schopnost vypořádat se s pravicovým extremismem. Organizační strukturu tvoří tři mobilní poradenské týmy se sídlem v Chemnitz, Lipsku a Pirně a projektové vedení se sídlem v Drážďanech. Instrukce se podílela na vytvoření projektu *RECALL – Mit Eltern gegen rechts*, který poskytuje podporu a poradenství rodičům, jejichž děti patří na scénu radikální pravice. Představuje metodické prostředky, které mohou rodiče použít v každodenní praxi nebo je odkazuje na partnerské instituce. Svoje internetové stránky provozuje *Kulturbüro Sachsen* částečně i v českém jazyce.²⁴⁶

Zajímavou nadací je také *Stiftung Sächsische Gedenkstätten* vzpomínající na oběti nacionálního socialismu a komunistické diktatury. Odhaluje a zpřístupňuje historicky autentická místa a vytváří z nich prostředky historického a politického vzdělání.²⁴⁷ Podobný projekt vede i saská zemská centrála pro občanské vzdělávání, která vyhledává památná místa spojená s významnými politickými událostmi a každoročně ocení dvě z nich.

Rozsah institucí a aktérů občanského vzdělávání by se mistry mohl zdát až neúměrný vzhledem ke stagnujícímu či mírně klesajícímu počtu příslušníků pravicového extremismu. Potlačení pravicového extremismu ale souvisí se širším kontextem ukotvením demokratických hodnot ve společnosti a spoluúčastí jednotlivce s důrazem na vlastní zodpovědnost. Občanské vzdělávání pracuje s pojmy jako politická svoboda, dodržování lidských práv, sociální stát, evropská integrace nebo bezpečnostní politika. V Německu je toto téma navíc historicky spjato se specifickým vnímáním pravicového extremismu, a obor tak lze uchopit jako odezvu k pravicově extremistickým tendencím se svými počátky už po konci druhé světové války.

²⁴⁶ *Co je to Kulturbüro Sachsen* [<http://www.kulturbuero-sachsen.de/index.php/ueber-uns/unsere-arbeit/7-ueber-uns/64-was-wir-machen-tschechisch.html>], staženo 2. 4. 2017.

²⁴⁷ *Aufgaben & rechtliche Grundlagen* [<https://www.stsg.de/cms/stsg/stiftung/rechtsgrundlagen>], staženo 5. 4. 2017.

Závěr

Pravicový extremismus dosahuje po znovusjednocení nových rozměrů, především v nových spolkových zemích tyto radikální tendence přibývají a u obyvatel se zde formuje větší protestní potenciál. V devadesátých letech lze na spolkové úrovni zhruba do roku 1995 rozeznat ve starých spolkových zemích jasnou organizační strukturu krajní pravice, zatímco v nových spolkových zemích už převážně vyčnívala subkultura radikální pravice. V této době se zde odehrává nejvíce násilných činů, čímž jsou vyprovokovány státní represálie a pravicoví extrémisté se více dostávají do veřejného povědomí. Od druhé poloviny devadesátých let se i struktura západní extrémní pravice začíná podobat situaci na východě, čímž už nyní vzniká větší homogenita mezi stranickým a nestranickým extremismem, a to tedy i na spolkové úrovni.

Přeorientování se ve směru západní demokracie mělo své dopady na vytváření identity jedince. Transformační proces nese dodnes za následek určitý pocit znevýhodnění vůči starým spolkovým zemím. Mladiství v tomto procesu čelí přechodu od předem formované společnosti k většímu individualismu a v této situaci je nucen se sám rozhodnout o svém dalším politickém a názorovém směřování.

Strach z přistěhovalců nebo ztráty zaměstnání podněcuje nová témata a motivy radikálních postojů. Scéna subkultury tak láká mladistvé pomocí společných akcí nebo koncertů, přičemž hudba zde hraje zásadní roli jako zprostředkovatel ideologie a je cíleně využívána nejen politickými stranami pro získání sympatií hlavně u mladých lidí. Této hudby si všímají i nepolitici lidé ostatních hudebních žánrů, roste nabídka extremistické hudby a pravicový extremismus dostává možnost nacházet přístup k ostatním mladickým kulturám. Hudba je tak svou melodií a textem pro mladistvé více atraktivní než politika.

V rámci sebeurčení subkultury extrémní pravice figurují především dva principy, a to „kult mužnosti“ a „kult násilí“, od kterých se odvíjí myšlenka vytvoření společného „nepřítele“, kdy dochází k jeho záměrné stigmatizaci a ke generalizaci předsudků. V popředí mentality subkultury stojí další výrazná témata jako nacionalismus, neshášenlivost k cizincům, rasismus, antisemitismus, stylizace do oběti společenského systému a převrácení se do role válečné oběti nebo nenávist vůči alternativně a levicově smýšlejícím. Spektrum příslušníků subkultury není jednotvárné, zahrnuje jedince s

různým podílem politické angažovanosti, začlenění do politických struktur a páchání trestné činnosti, která se vyskytuje i jen situačně.

Dlouhou dobu zaujímal skupení skinheadů v subkultuře dominantní postavení, jejich význam se postupně vytrácí, splývají s ostatní společností, neupozorňují na sebe již tolik ani oblékáním a začínají se prezentovat spíše jako patrioti. Projevují se především v hudební produkci, která od zákazu *Blood & Honour* ubývá na síle. Potvrzuje se, že se subkultura stává více prostupnější s ostatní společností, což se ukazuje i na taktice neonacistů, kteří si snaží získat sympatie obyvatel z prostředí mimo scénu krajní pravice a oslovovat je na společných akcích.

Po roce 2000 dochází k ještě většímu štěpení scény, demonstrace vznikají převážně lokálně a spontánně za účelem větší flexibility, a to především po nepodařené demonstraci v Drážďanech v roce 2011. Důležitou roli tak hraje vzájemná komunikace, díky které jsou skupiny neonacistů schopny mobilizovat a získávat nové stoupence. Na stále větším významu za tímto účelem nabývá internet, který rovněž představuje platformu pro prodej a šíření materiálů nebo ideologie např. na diskusních fórech. Většina organizací podporuje svoji přítomnost také svými internetovými stránkami.

Svobodný stát Sasko dlouhodobě vzbuzuje kvůli projevům pravicového extremismu veřejný zájem, mluvit by se v této souvislosti dalo nejen o volebních úspěších NPD, ale i o pochodu *Trauermarsch*, odhalení sídla NSU nebo vzniku hnutí PEGIDA. Saská politická kultura vychází z podmínek jako je pocit méněcennosti, nedůvěra vůči politikům přerůstající v zatrpklost a zatuhlost stranického systému. Do toho se zde mísí krom geografické polohy i větší nacionální a regionální identita spojená s pocitem většího ohrožení přistěhovalci. Průřezově je zde do roku 2013 pravicový extremismus výrazným společenským tématem především po událostech v Rostocku nebo Hoyerstwerdě, po zákazu *Blood & Honour*, a po volebních výsledcích NPD v roce 2004 a 2009, kdy strana využila rozporuplných reakcí vůči Hartzovým reformám a tématu hospodářské krize. Jako nový způsob získání mladých voličů strana vytváří v roce 2004 projekt *Schulhof*, kde se inspirovala USA. Za nejvýraznější saská skupení krajní pravice lze považovat především *Skinheads Sächsische Schweiz*, mládežnickou organizaci NPD *Junge Nationaldemokraten*, *Junge Landsmannschaft Ostdeutschland* a *Blood & Honour*. Organizace *Hammerskins* v Sasku působila spíše ojedinele, nicméně po zákazu B&H zůstala v Německu jedinou relevantní mezinárodní skinheadskou organizací.

Všeobecně úspěšný koncept pro zacházení s pravicovým extremismem neexistuje, nicméně pěstováním demokratického uvědomění a schopnosti občanů hodnotit společensko-politická témata však vzniká možnost vypořádat se s radikálními postoji. Takové znalosti jsou zprostředkovány nejčastěji formou přednášek, projektů, seminářů a publikací za účasti a spolupráce různorodých aktérů a institucí, přičemž za nejproblematictější skupinu platí mládež s nižším stupněm vzdělání s nezájmem o politiku.

O politicky motivované trestné činnosti nelze získat naprosto přesně vypovídající údaje a statistické údaje je třeba brát orientačně. Německá legislativa pracuje s pravicovým extremismem hlavně v člancích 3, 9 a 18 Základního zákona a § 86 a § 86a trestního zákoníku. Statistiky *RAA Sachsen* a *LfV Sachsen* však jasně indikují, že se motivy extremistické trestné činnosti nemění a tato činnost přetrvává a představuje společenskou hrozbu, přičemž za hlavní místa, kde se taková činnost v Sasku odehrává, označují Lipsko a Drážďany.

Německo zažívá od roku 2000 renesanci občanského vzdělávání s hlavním úkolem odradit mladistvé od nabídky krajní pravice. Spolkový úřad pro ochranu ústavy společně se zemskými úřady sbírá informace a vyhodnocuje, která činnost směřuje proti svobodnému demokratickému zřízení. Na poli potlačení pravicového extremismu v Sasku dále pracuje od roku 2008 *Landespreventionsrat* na bázi prevence, stejně jako *Operatives Abwehrzentrum*, podporující aktuálně populární projekty zabývající se výstupem obyvatel ze scény krajní pravice. OAZ primárně potírá a stíhá politicky motivovanou trestnou činnost. Dalšími důležitými aktéry občanského vzdělávání jsou spolková a zemské centrály pro občanské vzdělávání fungující na nadstranické bázi. Výrazný je v Sasku rovněž program *Weltoffenes Sachsen für Demokratie und Toleranz*, který na spolkové úrovni provedl již stovky projektů. Je patrné, že v oblastech, kde se pravicově extremistické tendence projevují výjimečně silně, vznikají iniciativy pro potlačení těchto tendencí ve větším rozsahu, což lze vidět především v oblasti Saského Švýcarska, kde výrazně působila organizace *Skinheads Sächsische Schweiz*.

Po roce 2000 dochází v Sasku výrazně k oslabení a úbytku členů politických stran. Dochází k přelévání více členů ze stran do scény subkultury, méně tomu je naopak, a klesá tak vliv stranického extremismu. Vliv NPD v následujících letech upadá na úkor subkultury a neonacisté si v Sasku získávají dominantní postavení v prostředí extrémní pravice. Scéna krajní pravice tedy zůstává v průběhu let v počtu svých

příslušníků buď konstantní, nebo dochází kvůli ubývajícím členské základně NPD k celkovému klesání počtu pravicových extremistů.

Spolková republika Německo se snaží pravicový extremismus potírat, i když jeho nebezpečí nehrozí přímo z parlamentů. Radikálové představují společenskou hrozbu, která spočívá především v mobilizačním potenciálu extremistů, výskytu násilí a kriminality a chybné ideologické indoktrinaci. Legislativní a represivní opatření potírání této ideologie částečně umožňuje, řešení však představuje pěstování hodnotových základů demokracie a rozvíjení schopnosti občanů se samostatně rozhodovat a hodnotit. Cílem státu je tedy především chránit svoje obyvatele před násilnou a trestnou činností, vzdělávat občany, rozvíjet smysl pro vzájemnou toleranci a budovat povědomí o základních demokratických hodnotách a lidských právech, což stojí v přímém rozporu s ideologií pravicového extremismu. Systém německého občanského vzdělávání jako světový unikát nachází oporu v širokém institucionálním zázemí, jehož pestrost doprovází spousta nezávislých aktérů, organizací a nadací.

Summary

The right-wing extremism is reaching a new dimension after the unification of Germany. Especially in the new federal states, the protest potential is becoming larger and the radical tendencies are getting stronger among the society. At the federal level, the far right organisational structure used to be more obvious in the old federal states until the year 1995, while the far-right subculture had been already standing out in the new federal states. At that time, the majority of violent acts were happening which resulted in massive state repressions, therefore the right-wing extremists have been becoming more acknowledged by the public. Since the second half of the 1990s, the far-right scene has been resembling the structure of the situation in the East part of Germany in and the party and the non-party extremism has become more homogenous.

The process of reorientation in the direction of Western democracy had its impact on formation of an individual identity formation of individual people. The transformation process has led to a certain feeling of being at disadvantage with the old federal states. With this situation, adolescents face the transition from the pre-formed society to individualism and they are forced to decide about the political directions on their own.

The fear of immigrants and and the stress of job loss motivate new opportunities for creating radical attitudes. The scene of subculture attracts adolescents by means of joint collective events or concerts, where music represents a crucial medium for ideology spreading and is used by political parties, and not only by them, to gain sympathy, especially among young people. This music is also being noticed by non-political listeners and musicians of other genres, the range of extremist music is growing, and right-wing extremism is gaining access to other youth cultures. Among these teenagers, musicians are more popular than politicians since music works as an important means of defining one's identity.

The subculture of right-wing extremism is determined by two principles, namely the "cult of masculinity" and the "cult of violence", from which the idea of creating a common "enemy" is born as it deliberately generalises the prejudice. At the forefront of the mentality of the subculture, there are other significant topics such as strong nationalism, intolerance to foreigners, racism, anti-Semitism, adopting the role of the victim of the social system or a war victim, or hatred towards alternative and leftist people. The spectrum of members of the subculture is not monotonous. It involves

individuals with different proportions of political engagement, inclusion in political structures, and different tendencies towards criminality.

For a long time, groups of skinheads had a dominant position within the far-right subculture. Blending into the rest of the society, the significance of skinheads is gradually disappearing. Skinheads are not drawing so much attention anymore and they are presenting themselves rather as patriots. Their activities are most likely visible in music production and the movement has also been losing the strength after the prohibition of the organisation *Blood & Honour*. The subculture is becoming more accessible to the rest of the society, as it could be shown in the tactics of neo-Nazis trying to gain the sympathy of the yet uninvolved citizens during the joint collective events.

Since 2000, discontinuity of the scene has been emerging, demonstrations are held mainly locally and spontaneously to achieve greater flexibility, especially after the unsuccessful demonstration in Dresden in 2011. Mutual communication enables the neo-Nazi groups to mobilise and gain new supporters. Nowadays, the Internet provides a platform for the sales and distribution of propaganda materials or spreading the ideology. Most organisations also support their presence through their websites.

The Free State of Saxony has long been a public interest due to manifestations of right-wing extremism there. In this context, not only the NPD's electoral success could be mentioned, but also the *Trauermarsch* march in Dresden, the discovery of the headquarters of the NSU organisation, or the creation of the PEGIDA movement are worth of noticing. Saxon political culture results from conditions such as inferiority complex and the distrust in politicians growing into bitterness and the rigidity in the local party system. Apart from the geographical location, there is also a bigger national and regional identity impact associated with seeing immigrants as a threat.

The right-wing extremism has become a major social issue, especially after the events in Rostock or Hoyerswerda, after the *Blood & Honour* ban, and after the NPD election results in 2004 and 2009, when the party used inconsistent responses to Hartz's reforms and the economic crisis in its political campaign. Inspired by the USA, as a new way of winning young voters, the party created a *Schulhof-project* in 2004. *Skinheads Sächsische Schweiz*, *NPD Junge Nationaldemokraten*, *Junge Landsmannschaft Ostdeutschland*, and *Blood & Honour* can be considered the most prominent Saxon political parties of the far-right wing. The influence of *Hammerskins* organisation in

Saxony was rather rare, but after the *B&H* ban, they remained the only relevant international skinhead organisation in Germany.

Generally speaking, there is no successful concept of dealing with right-wing extremism. However, democratic awareness and ability to deal with socio-political issues offer an opportunity to deal with these radical attitudes. Such knowledge is mostly mediated through lectures, projects, seminars, and publications with the participation, and collaboration of many institutions of civic education. The most problematic are young people with lower level of education with no interest in politics.

It needs to be taken into consideration that it is not possible to acquire completely accurate data about politically motivated crimes and statistical data are only approximate. Legislators complement the rules for the state and democracy protection. German legislation deals with right-wing extremism mainly in Articles 3, 9, and 18 of the Basic Law for the Federal Republic of Germany, and Section 86 and Section 86a of the German Criminal Code. However, the *RAA Sachsen* and *LfV Sachsen* statistics clearly indicate that motives of these crimes remain unchanged and that such activities persist and represent a social threat, with Leipzig and Dresden being the main places where these crimes occur.

In recent years, Germany has been experiencing a renaissance of civic education with the main task of deterring juveniles from the extremists. Together with the particular State Offices for the Protection of the Constitution, the Federal Office for the Protection of the Constitution collects information and evaluates what activities are directed against democracy. For the sake of suppressing right-wing extremism in Saxony, the *Landespreventionsrat* has been working on prevention since 2008, as well as the *Operatives Abwehrzentrum* which supports the current popular projects focused on helping those who are trying to get out of the extremist scene. OAZ primarily prosecutes politically motivated crimes. Other important institutions of civic education are the Federal and State Agencies for Civic Education working on a supra-party basis. *Weltoffenes Sachsen für Demokratie und Toleranz*, which has run hundreds of projects at the federal level, is also significant in Saxony. It becomes evident that there are more initiatives to repress extremist bias in those areas where such tendencies are manifesting exceptionally strong, as can be seen mainly in the Saxon Switzerland region because of the activity of the *Skinheads Sächsische Schweiz* organisation.

Since 2000, there has been a major decline in the number of the political party members and the increase in the number of "Kameradschafts" in Saxony. More and more members of the political parties transfer into the subculture and the influence of party extremism decreases, whereas the neo-Nazis gain a dominant position in the right extremist scene in Saxony. Therefore, the number of members of this scene remains either constant over the years or gets even smaller due to the dwindling NPD membership base.

The Free State of Saxony and all of Germany are trying to fight right-wing extremism, even if the danger does not directly come from the parliaments. Radicals pose a social threat, which above all lies in the mobilisation potential of the extremists, the incidence of violence and crime, and wrong ideological indoctrination. The legislation partially enables dealing with this topic, but the long-term solution to this problem is to cultivate the values of democracy and to develop the capacity of citizens to be able to make decisions, evaluate and judge things on their own. The state's objective is, above all, to protect its citizens from violence and crime, to educate them, to help them create a sense of mutual tolerance, and to build awareness of the basic democratic values and human rights. These all stand in a direct contradiction with the ideology of right-wing extremism. The German civic education system finds support in a broad institutional system along with diversity of a high number of organisations and foundations.

Použitá literatura

Primární literatura

Aktuelle Verwaltungsvorschrift des Sächsischen Staatsministeriums für Kultus über die Organisation und die Aufgaben der Sächsischen Landeszentrale für Politische Bildung, Sächsische Landeszentrale für politische Bildung, dostupné na [http://www.infoseiten.slpb.de/fileadmin/daten/dokumente/VwVSAechsLzPolB.pdf] (VwVSAechsLzPolB), staženo 10. 4. 2017.

Bundesamt für Verfassungsschutz 2004: *Rechtsextreme Skinheads. Musik und Konzerte*.

Bundesministerium des Inneren / Bundesministerium der Justiz (Hg.): *2. Periodischer Sicherheitsbericht*. Berlin 2006.

Kein Verbot der NPD wegen fehlender Anhaltspunkte für eine erfolgreiche Durchsetzung ihrer verfassungsfeindlichen Ziele. Pressemitteilung Nr. 4/2017 vom 17. Januar 2017, Bundesverfassungsgericht, dostupné na [https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Pressemitteilungen/DE/2017/bvg17-004.html], staženo 6. 5. 2017.

BVerfGE 2, 1 – *SRP-Verbot*, dostupné na [http://www.servat.unibe.ch/dfr/bv002001.html], staženo 16. 3. 2017.

Erlass über die Bundeszentrale für politische Bildung, bpb, dostupné na [http://www.bpb.de/die-bpb/51244/der-bpb-erlass], staženo 18. 2. 2017.

Gerichtsverfassungsgesetz, Gesetze im Internet, dostupné na [https://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/gvg/gesamt.pdf], staženo 28. 4. 2017.

Grundgesetz, Deutscher Bundestag, dostupné na [https://www.bundestag.de/parlament/aufgaben/rechtsgrundlagen/grundgesetz/gg_01/245122], staženo 16. 3. 2017.

National Befreite Zonen, Verfassungsschutz des Landes Brandenburg 2001, dostupné na [http://www.verfassungsschutz.brandenburg.de/media_fast/4055/national_befreite_zone_n.pdf], staženo 18. 3. 2017

Strafgesetzbuch, Gesetze im Internet, dostupné na [https://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/stgb/gesamt.pdf], staženo 16. 3. 2017.

Verbrechensbekämpfungsgesetz, Bundesanzeiger Verlag, dostupné na [https://www.bgbl.de/xaver/bgbl/start.xav?start=%2F%2F%5B%40attr_id%3D%27bgbl194s3186.pdf%27%5D#__bgbl__%2F%2F%5B%40attr_id%3D%27bgbl194s3186.pdf%27%5D__1494787487217], staženo 1. 5. 2017.

Verfassung der Deutschen Demokratischen Republik vom 9. April 1968, Verfassungen, dostupné na [http://www.verfassungen.de/de/ddr/ddr68.htm], staženo 18. 3. 2017.

Verfassungsschutzberichte (Bundesamt für Verfassungsschutz Sachsen: 2004, 2008, 2011).

Verfassungsschutzberichte (Landesamt für Verfassungsschutz Sachsen: 1993–2015).

Monografie a sborníky

Aschwanden, Dirk: *Jugendlicher Rechtsextremismus als gesamtdeutsches Problem* (Baden-Baden: Nomos Verlag, 1995), 172.

Baacke, Dieter: *Jugend und Jugendkulturen. Darstellung und Deutung (Jugendforschung)* (Weinheim: Beltz Juventa Verlag, 2007), ISBN 978-3779904267.

Baacke, Dieter / Farin, Klaus / Lauffer, Jürgen (Hg.): *Rock von Rechts 2. Milieus, Hintergründe und Materialien. Schriften zur Medienpädagogik 28* (Berlin: GMK, 1999), ISBN 978-3929685206.

Backes, Uwe / Haase, Anna-Maria / Logvinov, Michail / Mletzko, Matthias / Stoye, Jan (Hg.): *Rechts motivierte Mehrfach- und Intensivtäter in Sachsen* (Göttingen: V&R unipress, 2014), ISBN 978-3847103745.

Bellmund, Klaus / Siniveer, Kaarel (Hg.): *Kulte, Führer, Lichtgestalten - Esoterik als Mittel rechtsradikaler Propaganda* (München: Droemer Knauer, 1997), ISBN 978-3426800850.

Benz, Wolfgang: *Auf dem Weg zum Bürgerkrieg? Rechtsextremismus und Gewalt gegen Fremde in Deutschland* (Frankfurt am Main: Fisher, 2001), ISBN 978-3596152186.

Benz, Wolfgang: *Feindbild und Vorurteil. Beiträge über Ausgrenzung und Verfolgung* (München: Dtv Verlag, 1996), ISBN 978-3423046947.

Bergmann, Werner / Erb, Reiner (Hg.): *Neonazismus und rechte Subkultur* (Berlin: Metropol-Verlag, 1994), 978-3926893246.

Bierhoff, Hans Werner / Wagner, Ulrich (Hg.): *Aggression und Gewalt. Phänomene, Ursachen und Interventionen* (Stuttgart: Kohlhammer, 1998), ISBN 978-3170130449.

Bizeul, Yves: *Politische Mythen und Rituale in Deutschland, Frankreich und Polen* (Berlin: Duncker & Humblot GmbH, 2000), ISBN 978-3428099184.

Borgwardt, Angela / Molthagen, Dietmar (Hg.): *Neue Entwicklungen des Rechtsextremismus. Internationalisierung und Entdeckung der sozialen Frage* (Bonn: Friedrich-Ebert-Stiftung, 2006), ISBN 978-3898924920.

Breyvogel, Wilfried: *Stadt, Jugendkulturen und Kriminalität* (Bonn: J.H.W. Dietz, 1998), ISBN 978-0864592224.

Bugiel, Britta: *Rechtsextremismus Jugendlicher in der DDR und in den neuen Bundesländern von 1982–1998* (Berlin: LIT Verlag, 2002), ISBN 978-3825861551.

Bundeskriminalamt: *Rechtsextremismus, Antisemitismus und Fremdenfeindlichkeit. Bestandsaufnahme, Perspektiven, Problemlösungen* (München: Luchterhand, 2001), ISBN 978- 3472047976.

Danner, Stefan / Dulabaum, Nina / Rieker, Peter / von Wolffersdorff, Christian (Hg.): *Rechtsextreme Jugend: Eine Erschütterung der Gesellschaft? Ursachen, Ausdrucksformen, Prävention und Intervention. Dokumentation des Fachkongresses vom 8.–10. März 2000 in Leipzig* (Leipzig: Verlag Deutsches Jugendinstitut, 2001), Erf.-Nr.: 20033611219.

Dieter, Nohlen / Schultze, Rainer-Olaf (Hg.): *Lexikon der Politikwissenschaft Bd. 2 N-Z: Theorien, Methoden, Begriffe* (München: C.H. Beck, 2009), ISBN 978-3406592348.

Dornbusch, Christian / Raabe, Jan (Hg.): *RechtsRock. Bestandsaufnahme und Gegenstrategien* (Münster: Unrast Verlag, 2002), ISBN: 978-3897718081.

Esser, Frank / Scheufele, Bertram / Brosius, Hans-Bernd (Hg.): *Fremdenfeindlichkeit als Medienthema und Medienwirkung. Deutschland im internationalen Scheinwerferlicht* (Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2002), ISBN 978-3531138121.

Fromm, Rainer / Kernbach, Barbara (Hg.): *Rechtsextremismus im Internet: Die neue Gefahr* (München: Olzog, 2001), ISBN 978-3789280559.

Farin, Klaus: *Generation-kick.de - Jugendsubkulturen heute* (München: C.H.Beck Verlag, 2001), ISBN 978-3406459474.

Farin, Klaus / Henning, Flad / Frauke Stuhl / Rainer, Erb / Burkhard, Schröder (Hg.): *Reaktionäre Rebellen. Rechtsextreme Musik in Deutschland* (Postfach: Thomas Tilsner Verlag, 2001), ISBN 978-3936068047.

Funk-Hennigs, Erika / Jäger, Johannes (Hg.): *Rassismus, Musik und Gewalt: Ursachen, Entwicklungen, Folgerungen* (Berlin: LIT Verlag, 1996), ISBN 978-3825824433.

Georgi, Viola / Hartmann, Hauke / Schellenberg, Britta / Seberich, Michael (Hg.): *Strategien gegen Rechtsextremismus: Band 2: Handlungsempfehlungen für Politik und Praxis* (Gütersloh: Bertelsmann Stiftung, 2005), ISBN 978-3892047193.

Grumke, Thomas / Wagner, Bernd (Hg.): *Handbuch Rechtsradikalismus: Personen - Organisationen - Netzwerke vom Neonazismus bis in die Mitte der Gesellschaft* (Wiesbaden: Leske + Budrich Verlag, 2002), ISBN 978-3810033994.

Grunwald, Klaus / Thiersch, Hans / Wertheimer, Jürgen (Hg.): *„...überall, in den Köpfen und Fäusten“. Auf der Suche nach Ursachen und Konsequenzen von Gewalt* (Darmstadt: WGB, 1994), ISBN 978-3534801725.

Hafeneger, Benno / Jansen, Mechthild (Hg.): *Rechte Cliques. Alltag einer neuen Jugendkultur* (Weinheim: Beltz Juventa, 2001), ISBN 978-3779902607.

- Hans-Uwe Otto / Roland, Merten (Hg.): *Rechtsradikale Gewalt im vereinigten Deutschland* (Bonn: bpb, Schriftenreihe Bd. 319, 1993), ISBN 978-3810011930.
- Hedrich, Thomas: *Rechtsextreme Gruppierungen und deren politischer Einfluss am Beispiel des Freistaates Sachsen* (München: GRIN Verlag, 2006), ASIN B007I6R9JE.
- Heiland, Hans-Günter / Lüdemann, Christian (Hg.): *Soziologische Dimensionen des Rechtsextremismus* (Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 1996), ISBN 978-3531127798.
- Heinemann, Karl Hanz / Schubarth, Wilfried (Hg.): *Der antifasistische Staat entläßt seine Kinder. Jugend und Rechtsextremismus in Ostdeutschland* (Köln: Papyrossa-Verlag, 1992), ISBN 978-3894380403.
- Heitmeyer, Wilhelm: *Die Bielefelder Rechtsextremismus-Studie. Erste Langzeituntersuchung zur politischen Sozialisation männlicher Jugendlicher* (Weinheim: Juventa Verlag, 1992), ISBN 978-3779904229.
- Helms, Dietrich / Phleps, Thomas (Hg.): *Cut and paste: Schnittmuster populärer Musik der Gegenwart* (Bielefeld: Transcript Verlag, 2006), ISBN 978-3899425697.
- Jäger, Johannes: *Die rechtsextreme Versuchung* (Berlin: LIT Verlag, 2001), ISBN 978-3825857226.
- Kohlstruck, Michael: *Rechtsextreme Jugendkultur und Gewalt. Eine Herausforderung für die pädagogische Praxis* (Berlin: Metropol-Verlag, 2002), ISBN 978-3932482762.
- Kowalsky, Wolfgang / Schröder, Wolfgang (Hg.) *Rechtsextremismus. Einführung und Forschungsbilanz* (Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 1994), ISBN 978-3531125619.
- Mecklenburg, Jens: *Handbuch: Deutscher Rechtsextremismus* (Berlin: Elefanten Press Verlag, 1996), ISBN 978-3885205852.
- Menschik-Bendele, Jutta / Ottomeyer, Klaus (Hg.): *Sozialpsychologie des Rechtsextremismus. Entstehung und Veränderung eines Syndroms* (Wiesbaden: Leske + Budrich, 1998), ISBN 978-3810019998.
- Pfahl-Traughber, Armin: *Rechtsextremismus in der Bundesrepublik* (München: C.H. Beck Verlag, 2000), 978-3893314164.
- Pfeiffer, Thomas / Glaser, Stefan (Hg.): *Erlebniswelt Rechtsextremismus: Menschenverachtung mit Unterhaltungswert. Hintergründe - Methoden - Praxis der Prävention* (Schwalbach: Wochenschau Verlag, 2007), ISBN 978-389974359.
- Pickel, Gert / Decker, Oliver (Hg.): *Extremismus in Sachsen: Eine kritische Bestandsaufnahme* (Leipzig: Lpb, 2016), ISBN 978-3361007161.

Rieker, Peter: *Rechtsextremismus: Prävention und Intervention. Ein Überblick über Ansätze, Befunde und Entwicklungsbedarf* (Weinheim: Juventa Verlag, 2009), ISBN 978-3779922285.

Schubarth, Wilfried / Stöss, Richard (Hg.): *Rechtsextremismus in der Bundesrepublik Deutschland. Eine Bilanz* (Bonn: bpb, 2000), ISBN 978-3893314164.

Steglich, Henrik: *Die NPD in Sachsen. Organisatorische Voraussetzungen ihres Wahlerfolgs 2004 (Berichte und Studien)* (Göttingen: V&R unipress, 2007), ISBN 978-3899713626.

Stromer, Anett: *Rechtsextreme Einstellungen sächsischer Jugendlicher* (Marburg: Tectum Verlag, 2013), 978-3828830844.

Stöss, Richard: *Rechtsextremismus im Wandel* (Berlin: Friedrich-Ebert-Stiftung, 2010), ISBN 978-3868725650.

Terkessidis, Mark: *Psychologie des Rassismus* (Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften 1998), ISBN 978-3531130408.

Völker-Rasor, Anette / Schmale, Wolfgang (Hg.): *Mythen Mächte – Mythen als Argument* (Berlin: Berliner Wissenschafts-Verlag, 1998), ISBN 978-3870616991.

Wank, Ulrich: *Der neue alte Rechtsradikalismus* (München: Piper, 1993), ISBN 978-3492118576.

Tištěná Periodika

Freundschaft Nr. 8. S. 20, In: Landesamt für Verfassungsschutz Sachsen 2000: 19.

Klameth, Jana: „Die Jugend braucht Zwang“. *Rechtsextremismus. Der NPD-Nachwuchs kämpft um die Köpfe junger Leute – mit Sonnenwendfeiern, Mädchen-AG und Feldschlachten*, In: Sächsische Zeitung 3.11.2005.

Rock Nord 1999, č. 50., str. 9–10: *Neues von der Konzertfront*.

White Supremacy 2000, č. 2., str. 24–25: *Ostara*.

Webové stránky a články přístupné on-line

Aufgaben & rechtliche Grundlagen, Die Stiftung Sächsische Gedenkstätten [<https://www.stsg.de/cms/stsg/stiftung/rechtsgrundlagen>], staženo 5. 4. 2017.

Aufbau der DVPB, Deutsche Vereinigung für Politische Bildung [<http://dvpb.de/wir-ueber-uns/ziele>], staženo 18. 2. 2017.

Brunner, Georg: *Die rechte Musikszene. Thema im Unterricht*, Lehrer Online (6. 7. 2004) [<https://www.lehrer-online.de/unterricht/sekundarstufen/geisteswissenschaften/musik/unterrichtseinheit/ue/die-rechte-musikszene-thema-im-unterricht>], staženo 5. 2. 2017.

Co je to Kulturbüro Sachsen?, Kulturbüro Sachsen [<http://www.kulturbuero-sachsen.de/index.php/ueber-uns/unsere-arbeit/7-ueber-uns/64-was-wir-machen-tschechisch.html>], staženo 2. 4. 2017.

Colditz: Wenn Rechtsextreme Politik bestimmen (21. 8. 2009), Netz gegen Nazis [<http://www.netz-gegen-nazis.de/artikel/wenn-rechtsextreme-politik-bestimmen-7726>], staženo 17. 2. 2017.

Consdaple (29. 7. 2009), Netz gegen Nazis [<http://www.netz-gegen-nazis.de/lexikontext/consdaple>], staženo 11. 2. 2017.

Das Spektrum der neonazistischen Bruderschaften (16. 06. 2016), Antifaschistisches Infoblatt [<https://www.antifainfoblatt.de/tags/michael-regener>], staženo 11. 2. 2017.

Initiativen gegen Rechtsextremismus, bpb [<http://www.bpb.de/politik/extremismus/rechtsextremismus/41934/initiativen-gegen-rechtsextremismus>], staženo 2. 4. 2017.

Kate Connolly / Jack Shenker: *The headscarf martyr: murder in German court sparks Egyptian fury*, *The Guardian* (7. 7. 2009) [<https://www.theguardian.com/world/2009/jul/07/german-trial-hijab-murder-egypt>], staženo 19. 2. 2017

Kraftschlag – Rechtsrock, Discogs [<https://www.discogs.com/Kraftschlag-Rechtsrock/release/4145511>], staženo 28. 1. 2017.

Kuratorium der Bundeszentrale für politische Bildung, Deutscher Bundestag [<https://www.bundestag.de/ausschuesse18/a04/kuratorium>], staženo 20. 2. 2017.

Landesprogramm Weltoffenes Sachsen für Demokratie und Toleranz. Aktuell, Landesprogramm Weltoffenes Sachsen für Demokratie und Toleranz [<http://www.lpr.sachsen.de/11016.htm>]

»Luni« statt »Landser« – *der Mythos ist ungebrochen* (11.06.2009), Antifaschistisches Infoblatt [<https://www.antifainfoblatt.de/artikel/%C2%BBluni%C2%AB-statt-%C2%BBlandser%C2%AB-%E2%80%93-der-mythos-ist-ungebrochen>], staženo 11. 2. 2017.

Marc Brandstetter: „*Trauermarsch*“: *Comeback in Dresden?*, Endstation rechts (14. 2. 2016) [<http://www.endstation-rechts.de/news/kategorie/demonstrationen-1/artikel/trauermarsch-comeback-in-dresden.html>], staženo 4. 2. 2017.

Menschlichkeit. Aufruf zum 13. Februar 2017, 13 Februar Dresden [http://13februar.dresden.de/index_de.php], staženo 2. 4. 2017.

Mitgliedschaft und Statuten, GPJE [http://www.gpje.de/html/die_gpje.html], staženo 18. 2. 2017.

Extremismus, Ministerstvo vnitra ČR (Odbor bezpečnostní politiky a prevence kriminality, 8. 4. 2016) [<http://www.mvcr.cz/clanek/bezpecnostni-hrozby-337414.aspx?q=Y2hudW09NA%3D%3D>], staženo 29. 4. 2017.

Organisation, nachgeordnete Behörden, Landesamt für Verfassungsschutz [<http://www.smi.sachsen.de//134.htm>], staženo 1.4.2017.

Originäre Ermittlungszuständigkeiten, Polizei Sachsen [<https://www.polizei.sachsen.de/de/9555.htm>], staženo 2. 4. 2017.
Projekte und Vorhaben, Aktion Zivilcourage [<https://www.aktion-zivilcourage.de/Projekte.4221/>]

Radü, Jens: *Viel Lärm um schlechte Musik*, Spiegel (13. 9. 2005) [<http://www.spiegel.de/lebenundlernen/schule/braune-schulhof-cd-viel-laerm-um-schlechte-musik-a-374448.html>], staženo 6. 2. 2017.

Schule und Ausbildung Sachsen: Politische Bildung und Demokratieerziehung, Schule Sachsen [<http://www.schule.sachsen.de/1961.htm>], staženo 18. 2. 2017.

Sleipnir – Eure-Freiheit, Musixmatch [<https://www.musixmatch.com/lyrics/Sleipnir/Eure-Freiheit>], staženo 6. 2. 2017.

Stark im Team für ein starkes Land, Polizei Sachsen [<http://www.polizei2020.sachsen.de/>], staženo 2. 4. 2017.

Statistik, RAA Sachsen [<https://raa-sachsen.de/index.php/statistik.html>], staženo 19. 2. 2017.

Steig Raus! Raus in die Zukunft!, Steig Raus [<http://www.steig-aus.de/>]

Tilman Steffen: *Die AfD bedrängt die NPD im Osten*, Die Zeit (13. 8. 2014) [<http://www.zeit.de/politik/deutschland/2014-07/npd-sachsen-afd-landtagswahl>], staženo 28. 3. 2017

Über Uns, Landespräventionsrat [<http://www.lpr.sachsen.de/11014.htm>]

Unser Programm für Deutschland, NPD [<https://npd.de/themen/>], staženo 18. 3. 2017

Wann spricht man von Rechtsextremismus, Rechtsradikalismus oder Neonazismus....?, bpb [<http://www.bpb.de/politik/extremismus/rechtsextremismus/41312/was-ist-rechtsextrem?p=all>], staženo 8. 4. 2017.

Was ist der bap?, Bundesausschuss politische Bildung [<http://www.bap-politischebildung.de/profil>], staženo 18. 2. 2017

Was ist Rechtsextremismus?, BfV

[<https://www.verfassungsschutz.de/de/arbeitsfelder/af-rechtsextremismus/was-ist-rechtsextremismus>], staženo 8. 4. 2017.

We play NS-Hardcore! Die Mythisierung rechten Gedankenguts in der Musik, bpb

[<http://www.bpb.de/politik/extremismus/rechtsextremismus/ns-harcore>], staženo 10. 2. 2017

Wurzen - schlimmer geht's nimmer? (18. 9. 1996), Antifaschistisches Infoblatt

[<https://www.antifainfoblatt.de/artikel/wurzen-schlimmer-gehts-nimmer-0>], staženo 17. 2. 2017.

14 Words, Anti-Defamation League [<http://www.adl.org/combating-hate/hate-on-display/c/14-words.html#.WJ9QRPnhDtQ>], staženo 11. 2. 2017

Zeitschrift ApuZ, bpb [<http://www.bpb.de/shop/zeitschriften/apuz>]